

DAGBOK
FRÅN
AMERIKA

HERBERT
TINGSTEN

HERBERT TINGSTEN DAGBOK FRÅN AMERIKA

NOTISER OM LIV OCH DÖD

1967 Hft 23:50, inb 29:50

»De notiser om liv och död som Tingsten skrivit för sig själv och för de många läsare, som med intresse följer vad en av Nordens mest spännande personligheter så öppenhjärtigt skildrar, dessa notiser handlar om en människas själskval.»

Merete Bonnesen i Politiken, Köpenhamn

»Herbert Tingsten fortsätter nu på ett spår från memoarerna. Notiser om liv och död är en dialog han för med sig själv om kärleken, döden och åldrandet. De är problem som måste knäckas, så långt det går . . . Herbert Tingstens sätt att kommunicera med andra om det de flesta betraktar som både sitt egnaste och förtegnaste jag kan innebära en gnista av tröst för dem.»

Harald Wigforss i Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning

»Herbert Tingstens Notiser om liv och död innehåller verkligen reportage om en människas hållning inför bäggedera, reportage utan like såvitt jag vet, väckande, skakande, eggande — och oemotståndligt roligt.»

Ivar Harrie i Expressen

»Det är en mycket personlig höstbok Tingsten undfagnat sina läsare med i år . . . Man kommer vid läsningen ofta att tänka på Hjalmar Söderbergssmåstycken i Hjärtats oro . . . Boken går samtidigt, det är ju en tanke som ibland inställer sig också vid läsning av Söderberg, i franskt mönster: rött och svart, l'amour et la mort.»

Thure Stenström i Svenska Dagbladet

»Inslagen av personlig bikt präglas av samma förbehållslösa uppriktighet som i memoarerna . . . Herbert Tingstens rapport från sin värld handlar om den livets höst han känner sig leva i, men det är en höst som har brittsommarens klarhet och höga luft.»

Lennart Hirschfeldt i Upsala Nya Tidning

HERBERT TINGSTEN
DAGBOK FRÅN AMERIKA

HERBERT TINGSTEN

DAGBOK
FRÅN AMERIKA

P. A. Norstedt & Söners Förlag

Stockholm

HERBERT TINGSTEN

Mitt liv

Del I Ungdomsåren	1961
Del II Mellan trettio och femtio	1962
Del III Tidningen 1946—52	1963
Del IV Tio år 1953—63	1964
<i>Från idéer till idyll</i>	1966
<i>Strid kring idyllen</i>	1966
<i>När Churchill grep makten</i>	1966
<i>Notiser om liv och död</i>	1967

© Herbert Tingsten 1968

Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner

Stockholm 1968

FÖRORD

Min bok innehåller dels dagboksanteckningar från Amerika författade under min vistelse där september–november 1967, dels en serie sammanfattande analyser och reflexioner, som tidigare i huvudsak publicerats i Göteborgs Handelstidning. På grund av denna uppdelning har några upprepningar blivit ofrånkomliga men de är, tror jag, inte alltför störande. Korrekturläsningen avslutades 30 januari 1968.

Herbert Tingsten

DAGBOK

Queen Elizabeth 10 september 1967

Det är tredje dagen på båten och jag känner mig skyldig börja försöket att göra dagboksanteckningar från resan. Experimentet är nytt för mig, bortsett från en dagbok som jag förde i tioårsåldern. Under omkring trettio år har jag som de flesta litet upptagna människor noterat sammanträden, middagar och andra engagemang, men ingenting om inre upplevelser och reflexioner, inte ens något om vad som hände på sammanträden och middagar. Mina memoarer är väsentligen byggda på minnen och brev.

Denna dagbok skall gälla en två månaders resa till USA, med sex veckors föreläsningar och seminarier vid Illinois statsuniversitet som huvudsakligt ärende. Jag skall söka ge en bild av de miljöer och situationer som möter mig, av de problem som tränger sig på mig. Men jag vill också skriva en del om vad jag tänker och känner vid sidan av det yttre som händer mig. Det kan på ett nytt sätt bidra till den självbiografiska verksamhet, som sedan jag

pensionerades i början av 1960 blivit en av mina främsta förströelser. Hittills har jag skrivit saker i den genren blott då jag känt mig upplagd att skriva, alltså med en viss förfalskande skrivglädje. Nu måste jag inte så sällan tvinga mig att skriva, då jag inte har lust. Det bör leda till en del nya observationer och insikter om mig själv.

Detta är den elffte gången jag besöker USA. Uppgifter om de föregående resorna och deras syften tycks mig nödvändiga. 1. 1921 omkring tre månader för att på kommittéuppdrag studera folkomröstningsinstitutet, ämnet för min doktorsavhandling bortåt två år senare. 2. 1926 mellan fem och sex månader för allmänna studier som Sverige-Amerikastiftelsens stipendiat. 3. 1939 bortåt tre månader för liknande studier som innehavare av Zornstipendiet. 4. 1947 två månader för att som Dagens Nyheters chefredaktör få en föreställning om amerikanska inrikes- och utrikesproblem efter andra världskriget. 5. 1951 en liknande resa på en månad kombinerad med en resa i Canada. 6. 1954 några dagar i New York på inbjudan av Fund for the republic, som önskade att jag skulle studera den då blomstrande McCarthyismen. 7. 1955 två månader på inbjudan av den nämnda stiftelsen och för en resa till Södern i journalistiskt syfte; resultatet blev ett antal artiklar om McCarthyismen

och negerfrågan. 8. 1956 några dagar på genomresa på återväg från Indien, Ceylon och Japan. 9. 1958 sex veckor, främst ägnade negerfrågan. 10. 1962 två månader för Dagens Nyheters räkning med studier i Östern och Södern.

På dessa data skulle jag kanske kunna betecknas som en kännare av USA. Under loppet av drygt fyrtio år tio resor på sammanlagt mellan ett och ett och ett halvt år. Jag har upprepade gånger varit i Västern och Södern likaväl som i Östern, i New York och Boston, Portland och San Francisco, New Orleans, Atlanta och Charleston – i det hela omkring trettio städer. Jag har pratat med hundratals personer i skilda verksamheter, dock övervägande politiker och professorer.

Men föreställningen att man "känner" ett land eller ett folk genom samtal och självsyn har länge synts mig vara absurd. I Amerika har jag ofta fått komplimanger, att jag känner landet mer än de flesta infödingar. Men vad innebär det? De flesta amerikaner, liksom de flesta svenskar, engelsmän och så vidare, kan inte ens elementära fakta om sitt eget land; att ge en allmän karaktäristik annat än i form av några klichéer är de helt oförmögna till – själva föreställningen om en riktig helhetsbild är för övrigt en illusion. Naturligtvis kan jag mer om USA än de allra flesta, främst inte för att jag

rest och pratat utan därför att jag läst mycket. Men denna kunskap leder, alldeles särskilt i fråga om ett så väldigt land som USA, inte till någon förmåga att fälla allmänna omdömen, att förutse, att klarlägga motiv. Den ökade kunskapen leder tvärtom till osäkerhet, skepsis, oro för generaliseringar. Med varje år blir jag mera medveten om stereotypernas idioti, mera kritisk mot allt tal om hur amerikaner, svenskar, engelsmän och så vidare är beskaffade. Men självfallet hjälper oss kunskapen att inom begränsade områden och skeden göra jämförelser och uppfatta nyanser.

Jag återgår till dagboken i egentlig mening. Den båt vi reser med är världens största passagerarfartyg: över 80 000 ton, över 2 000 passagerare och över 1 100 i besättningen. Vi har rest med den ett par gånger tidigare – liksom med den något äldre systerbåten Queen Mary – och är nu som förut belåtna över en bekväm hytt, en utmärkt service, en total isolering. Vi läser, går ibland på bio, sover mycket, promenerar; vi gläds åt cocktails och måltider, men de senare är mera fina än goda – väldigt matsedlar med vackra namn på rätter, som just inte smakar någonting. Som alltid på båtar blir jag slagen av klasssystemets perfektion: tre skilda klasser, första, cabin och turist, som lever ovillkorligt skilda (utom på bio) och därjämte, åtminstone i

första klass, en klyfta mellan de besittande gästerna och den glatt ödmjuka betjäningen. Jag irriterar mig på denna fulländning av samhället men också på min egen reaktion: jag är belåten att höra till högsta klassen och är benägen att se ned på de andra, vänligt men bestämt, jag drar på mig smoken till middagen för att hålla stilen, min fru klär sig i aftonklänning och gör jämförelser med de andra.

Vi har glatt oss mycket åt denna resa efter en lång tid av stillhet i vårt Rivierahem. Men som ofta förut har vi blivit gäckade. Vi är båda nere utan att veta varför. Jag har en av de tre eller fyra depressionsformer, som slår ned när som helst. En tom, kall, meningslös ångest, som förmörkar allting. Med oförstående tänker jag på hur livligt och nästan muntert jag nyss skrivit om dödsfruktan i min senaste bok. Den fruktan är kvar, naturligtvis, men den förenas med ängslan för livet eller snarare leda vid allting: det är för djävligt att dö men också för djävligt att leva. Men så farligt är det inte ändå; jag kan läsa och jag sover, som ofta då jag är nere, en lång sömn med ganska milda mardrömmar: jag letar efter något och hittar ingenting.

Queen Elizabeth 11-13 september

Bland de frågor, i vilka jag hoppas resan skall ge mig större kunskap och en mera bestämd uppfattning, är främst Vietnam. Jag skall söka uppriktigt klarlägga min hittillsvarande hållning till frågan och hur jag nu ser den.

Det gick lång tid för mig, liksom för många andra, innan Vietnamkrigets omfattning och betydelse blev medvetna. Den eftersläpning, som kännetecknat så många åtgärder och ståndpunkter under detta krig, gällde också i mitt fall själva föreställningen om kriget – även sedan kriget blev en stor internationell sak var jag under ett par år relativt likgiltig och okunnig.

Delvis berodde detta på att jag, halvt omedvetet, ville skjuta frågan åt sidan. Och denna tendens sammanhänge uppenbarligen med min proamerikanska inställning eller kanske riktigare med min syn på Amerika som bålverket mot diktatur och kommunism. Jag har förvisso under min tid som chefredaktör i Dagens Nyheter inte dragit mig för hård kritik av amerikansk politik, främst beträffande negerfrågan och McCarthyismen. Men jag såg under denna tid, och ser fortfarande, USA som det främsta, ehuru långt ifrån säkra, skyddet mot kommunistisk expansion i Europa och Asien; den

lättnad och de förhoppningar, som jag kände då Amerika 1941 äntligen kom med i kriget mot nazismen, präglar ännu i dag – enligt min mening inte bara på grund av gamla minnesbilder utan av rationella skäl – min bild av Amerika i världen. De lidanden, de felgrepp och faror, som Vietnamkriget innebar, ville jag skjuta ifrån mig. Att jag inte längre var tidningschef och alltså inte behövde ha en åsikt, att jag är nervöst inriktad på att få lugn och rädd för så ivriga engagemang som under tiden mellan nazismens framträdande och min avgång från Dagens Nyheter 1960 har varit förutsättningar, ibland klart insedda, för min hållning eller brist på hållning.

Småningom har kriget trängt sig på mig, liksom på oss alla. Men mina reaktioner och reflexioner har till stor del gällt sekunda frågor, som snarare befast än minskat oviljan mot ett ställningstagande i huvudfrågan.

Den svenska debatten har irriterat, ofta upprört mig. Den har ofta tyckts mig vara byggd på en allmän antiamerikanism och en förstulen prokommunism, inte på de faktiska händelserna. Anklagelserna mot Amerika har i många fall varit vettlösa, som då det påståtts att kriget framkallats och vidmakthållits av rustningsindustrien eller att det avser att över huvud stödja den amerikanska ekono-

mien och upprätthålla sysselsättningen – som om inte amerikanarna, under demokraternas ledning inställda på inre reformer, kunde hitta på bättre sätt att använda dessa hundratals miljarder kronor. I många skrifter och artiklar framträder ett hat mot Amerika som kapitalismens gyllene land och rent av ett fäste för reaktionen i världen; ett sådant hat tycks ofta glittra bakom en del skribenters försäkringar, att de agar Amerika därför att de älskar det. Härmed har förknippats en tendens att förneka eller nedsätta friheten och demokratin i Amerika, att överbetona uppmjukningen av de kommunistiska diktaturerna och att bortse från att den totalitära regimen i dessa stater i allt väsentligt är orubbad. Ibland nöjer man sig med samma kålsuperi, som för många gjorde tjänst under nazismens glanstid: skillnaden mellan väst och öst är obetydlig. Som om inte utifrån de värderingar, som nästan allmänt behärskar svenskar, Amerika med alla inskränkningar och svagheter är ett fritt land, medan Kina och Ryssland är ofria: tänk er möjligheten att den hetsiga kritiken av regeringspolitiken i USA skulle motsvaras av något liknande i Ryssland och Kina. Ryssland, som nu prisar "det nationella befrielsekriget" i Vietnam och på andra håll, har erövrat eller underkuvat tio stater i Europa. Man tycks ofta resonera ungefär så här:

Amerika erkänner friheten och varje avsteg från principen skall därför fördömas, de totalitära staterna har undertryckt friheten, och därför skall varje liten minskning av förtrycket berömmas. Slutligen: det har synts mig motbjudande, då man ständigt i propagandan – till exempel i den så kallade Russelltribunalen – drar fram exempel på ohyggligheter, såsom lemlästade av kvinnor och barn, som hör till det vidriga i alla krig. Under världskriget var det tyst kring de tiotusentals kvinnor och barn, som dödades eller blev krymplingar vid bombardemangen av Hamburg och Dresden, men nu förevisas som vapen mot Amerika förstörda människor – från ena sidan av fronten.

Av vikt för min hållning har också varit uppfattningen, att en serie misstag och felbedömningar lett Amerika till en punkt, som varken ledarna eller folket föreställt sig, att Amerika alltså inte velat *detta* krig. Den uppfattningen är, tror jag, sannolikt riktig, men är av högst begränsad betydelse för formandet av ett allmänt omdöme i nuläget; den leder emellertid till obenägenhet att generellt fördöma den amerikanska politiken. Alltnog: Amerikas inglidande i det stora kriget är förenat med så många oriktiga analyser och förutsägelser, att jag inte kan erinra mig något liknande i nyare historia. I bortåt tio år har militärer och politiker årligen,

ibland månatligen, sagt: läget är inte bra, men om vi gör det och det, framför allt om vi sänder mer trupper och utvidgar bombningen, får vi inom kort allting i ordning, landet blir pacificerat och kriget upphör. Det är en helt barock serie av sådana försäkringar, som har ackompanjerat ökningen av amerikaner i Vietnam från några hundra rådgivare och lärare till en armé på mellan 400 000 och 500 000 man. I regel får man intrycket att dessa försäkringar avgivits i god tro, vilket tyder på att man studerat frågorna slarvigt och starkt påverkats av oriktiga uppgifter från Syd-Vietnams ledande män. Ibland har sannolikt optimismen ansetts politiskt nödvändig för att få kongressens och opinionens stöd. Inför en krigsministers eller en överbefälhavares löfte "om jag får 100 000 man till är saken klar", har det inte varit lätt för menigheten att säga nej.

Under sista tiden har jag ganska intensivt läst och tänkt om Vietnam. Jag hoppas under resan komma fram till större insikt och helst till ett någorlunda bestämt omdöme. Nu skall jag skriva upp några punkter, ungefär som detektiven gör för att få klarhet om svårigheterna. Jag skall varken här eller senare relatera detaljer eller ens ge en historisk sammanfattning; det finns massor av svensk eller till svenska översatt litteratur på den punk-

ten, och den amerikanska litteraturen är ofantlig.

Först tar jag upp de fakta och motiv, som dominerat debatten. En del moment som nu sjunkit i bakgrunden noterar jag utan att närmare gå in på dem. Så frågan, om USA enligt Seato-fördraget eller andra utfästelser varit skyldigt att militärt hjälpa Syd-Vietnam; här synes mig kritikens påståen-
de, att någon sådan skyldighet inte förelåg, vara starkt grundat. Så också frågan, om presidenten i vissa fall överskridit sina konstitutionella befogenheter eller de fullmakter han fått av kongressen; här synes mig regeringsförsvaret vara hållbart, även om den beslutanderätt, som presidenten utövat, inte kan antas ha varit avsedd eller ens påtänkt av grundlagsstiftarna för nära tvåhundra år sedan.

Vietnamkrigets ursprung. Har konflikten i Syd-Vietnam framkallats av ett närmast i Nord-Vietnam organiserat men kanske av Kina inspirerat kommunistiskt erövringsförsök eller av en inhemsk, "nationell" frihetsrörelse eller föreligger en kombination av dessa orsaker? På regeringshåll är man benägen att hävda den förstnämnda synpunkten. Visserligen började konflikten med revoltförsök och ett gerillakrig i liten skala i Syd-Vietnam, men i realiteten var, säger man, dessa aktioner ordnade och ledda från Nord-Vietnam; de upproriska

i Syd-Vietnam var rent av kommunistgrupper, som beordrats att vid omflyttningarna efter 1954 stanna i detta område och begagna från striderna mot Frankrike kvarvarande vapendepåer. Uttalanden särskilt av utrikesminister Rusk tycks gå ut på att de upproriska i Syd-Vietnam var agenter för Nord-Vietnam ungefär som Kuusinen för Stalin 1939; Syd-Vietnams befolkning förklaras vara nästan enig i sin antikommunism. Då upprorsrörelsen i söder syntes på väg att misslyckas, ingrep Nord-Vietnam med "frivilliga" eller reguljära trupper och det är dessa jämte en liten minoritet av terror och propaganda betvingade sydvietnameser, som USA och majoriteten av Syd-Vietnams folk nu kämpar mot. Amerika försvarar alltså en demokrati i vardande mot en utifrån kommande kommunistisk infiltration.

Mot denna uppfattning riktar oppositionen en kritik, som i väsentliga punkter verkar övertygande. Man har inte – förrän år 1967 – vågat hålla ett val i Syd-Vietnam därför att missnöjet med den härskande regimen varit utbrett och notoriskt. Omfattningen av upproret i Syd-Vietnam, som vunnit stöd eller åtminstone lydnad inom kanske halva befolkningen, vore otänkbar, om inte detta starka missnöje funnits. Det är meningslöst, hävdar senator Fulbright, att skilja mellan ett kom-

munistiskt krig och ett nationellt krig – det är fråga om en blandning eller en förening av båda-dera, och orsaken är till stor del förbittring mot både Syd-Vietnams styrelse och USA, även om den kommunistiska hjälpen och propagandan norrifrån också spelat en viktig roll. Vad det "nationella" motivet beträffar, finns delade meningar i frågan, om en sydvietnamesisk eller en allmänt vietnamesisk känsla av samhörighet är mest framträdande; några räknar med att Syd-Vietnams befolkning vill bevara sin egen stat och att kriget är ett inbördeskrig i Syd-Vietnam med parterna stödda utifrån, andra att en allmänvietnamesisk nationalkänsla är en viktig tillgång för kommunismen och knappast kan skiljas från denna. Det bör erinras att en sammanslagning av de båda i Genèveavtalet 1954 skapade områdena förutsågs i detta avtal, som synes betrakta hela Vietnam som en "naturlig" enhet.

Med frågan om krigets ursprung sammanhänger nära frågan om den sydvietnamska regimens kvalitet och ställning. Även om man från amerikanskt regeringshåll inte uttalat direkt kritik av denna regim, råder tydligen enighet om dess stora brister och svagheter från Diem till Ky. De härskande i Syd-Vietnam har representerat en grupp av godsägare, byråkrater och generaler utan folkligt mandat och med utbredd korruption och stark kon-

kurrens inom den styrande gruppen; en motsättning, som småningom blivit mera medveten, har funnits särskilt mellan de förmögna jordägarna och massan av småbrukare och arrendatorer. Indirekt erkännes detta av den amerikanska ledningen, då den kräver sociala reformer, ger väldiga belopp till stöd åt de fattiga folkgrupperna och ständigt talar om en demokratisk reorganisation av Syd-Vietnam. Rusk har, exempelvis, i olika sammanhang förklarat en "social revolution" nödvändig, en revolution med demokratiskt i stället för kommunistiskt förtecken. Men att genomföra denna revolution under gerillakrig i större delen av landet och under intim militär och politisk samverkan med den härskande klassen är – såsom också regeringens talesmän vidgår – ett milt talat besvärligt företag.

I vad mån den amerikanska debatten påverkats av de äntligen i september 1967 hållna valen kan jag i skrivande stund inte bedöma. Vad jag läst tyder på att valen inte rubbat ståndpunkterna; kritikerna torde utgå från att valen, även om resultaten inte var förfalskade, i det rådande läget inte kunde ge någon säker upplysning om opinionen – i den mån en sådan opinion rimligen kan antas existera.

Krigets karaktär. Kriget i Vietnam beskrivs ofta som det mest ohyggliga eller det mest barbariska

av krig. Delvis beror detta väl på att kriget av så många uppfattas som meningslöst; antalet döda och den materiella förstörelsen var proportionsvis ojämförligt större under världskriget (och Korea-kriget) och någon förödelse som erinrar om bombningarna av europeiska och japanska städer har inte ägt rum. Men avskyn för Vietnamkriget förklaras också av att krigets villkor i vissa hänseenden ter sig så vidriga. Gerillaanfall från ena sidan, med mord och skräck i mörker; å andra sidan bombanfall, som drabbar och måste drabba fredliga människor helt utanför stridslinjen, som förstör skog och gröda, för att tvinga till underkastelse. Vidare har detta utnötningskrig en prägel av stillastående och brist på dramatiska händelser i för-
ening med en kall beräkning av förintelsen och förödel-
elsen som kommer dödande och skadegörande att framstå som det enda verkliga. Nästan dagligen rapporteras från amerikanskt håll hur många som man lyckats döda; förlustsiffror brukar anges efter drabbningar men det är något nytt med detta nakna dödande utan frontrörelser och bataljer. Bilden av kriget blir helt enkelt en bild av mördande, småmord och massmord om vart annat. Fasan i vad som sker illustreras av försvarsminister McNamaras vid ett tillfälle gjorda uttalande, att "proportionen i dödandet är gynnsam för oss". Att USA behärs-

kar luften, strider "med bomber mot knivar" och att kriget hotar civilbefolkningen blott i Vietnam bidrar till att ohyggligheten i kriget för många blir Amerikas skuld.

Hur stort dödandet är, finns inga detaljerade uppgifter om annat än på den amerikanska sidan. Amerikanarna förklaras ha förlorat omkring 10 000 man i döda och tio gånger så många i sårad, av vilka de allra flesta påstås bli helt återställda. Det är mycket, säger några, mer än förlusterna under självständighetskriget, mexikanska kriget och spanska kriget tillsammans. Det är litet, säger andra, mycket mindre än under det första och framför allt det andra världskriget och avsevärt mindre än under Koreakriget (33 000 döda), en bråkdel av dödandet genom trafikolyckor i USA under samma tid. I fråga om dödandet av soldater och civila i Syd- och Nord-Vietnam är klart att siffrorna är mycket högre, men uppgifterna tycks vara högst osäkra. Om vissa amerikanska generalers meddelanden vid skilda tidpunkter varit riktiga, skulle FNL och Nord-Vietnams trupper – sedan länge i antal avsevärt underlägsna den amerikanska militären – ha varit tillintetgjorda.

Bristen på väsentliga resultat är påtaglig. Pacifieringen av Syd-Vietnam pågår oupphörligt, rapporterar USA, men stora delar av landet – liksom

en jämförelsevis mindre del av befolkningen – behärskas uppenbarligen av "rebellerna". Rapporterna om framgångar har varit så talrika, att de börjar förlora sin effekt. Bombardemanget av Nord-Vietnam har vållat död och förstörelse utanför militära anläggningar och koncentrationspunkter men tycks varken ha haft betydande militära resultat eller ha nedsatt befolkningens stridsvilja. Härom har flera amerikanska korrespondenter i Nord-Vietnam rapporterat; att de får resa till och släpps in i fiendelandet – en, tror jag, i senare historia enastående sak – är ett bevis på amerikansk tolerans och på att de nordvietnamesiska ledarna inte är rädda för insyn; rapporterna, från Salisbury framåt, hör till den effektiva propagandan mot kriget i Amerika.

Till denna propaganda har också i många fall hört de amerikanska generalernas uttalanden. Gång efter annan har påståtts, att läget är under kontroll och framgången given; några månader senare har nya styrkor begärts. Dessa krav stöds av en motivering, som sprider oro. I ett krig som detta, med rörliga gerillas i svårtillgängliga områden å ena sidan, relativt koncentrerade förband av reguljära trupper å den andra, måste, säger man, de reguljära vara starkt överlägsna för att kunna segra. I den stora debatten inför senatens utrikesutskott för två år sedan förklarade general Taylor,

att en omkring tiofaldig överlägsenhet var nödvändig. Då FNL och dess allierade sätter upp eller kan sätta upp åtminstone en halv miljon man i Syd-Vietnam borde kanske Amerika skicka fem miljoner till Vietnam för att vinna kriget.

Ordet eskalering (upptrappning) i sin moderna betydelse uppfanns för något årtionde sedan. Vietnamkriget har gjort det populärt. Själva realiteten är urgammal. Ingenting är naturligare än att man sätter in nya trupper och stridsmedel, prövar hårdare och mera omfattande aktioner, då ett krig inte kommer till avgörande: det amerikanska inbördeskriget är ett klassiskt exempel på oavbruten eskalation, särskilt från Nordens sida. Men eskalationen väcker särskild fruktan i detta fall därför att gränsen för den under vår tid flyttats nästan till det oändliga – det är atombombningen som blivit det yttersta steget.

I diskussionen kring Vietnamkriget i USA framförs från kritikernas håll oro för att kriget medför faror och svårigheter i USA. Kostnaderna för kriget (20–22 miljarder dollar per år) medför att det inre reformarbete, som Johnson och hans män proklamerat, inte kan bedrivas med kraft – slummens undanröjande, skolsystemets utbyggnad, hjälp åt de underprivilegierade, särskilt negrerna, ”kriget mot rättorna”. Att kriget i någon mån måste verka

i denna riktning, är väl obestriddligt, trots att – såsom ofta betonas – kriget kostar mindre än hälften av nationalinkomstens ökning under samma tid. Man uttrycker också fruktan för att kriget skall leda till en mera konservativ eller reaktionär politik, att de medborgerliga friheterna skall begränsas, i praktiken, om än inte legalt, av de maktägande. Några avsevärda tecken på en sådan utveckling tycks man emellertid inte kunna peka på. Debattfriheten kring Vietnam är total, även om man på ärligt och naturligt sätt på regeringshåll klagar över, att kritiken är en tillgång för fienden.

Det internationella perspektivet. Det främsta skälet för fullföljande av regeringspolitiken – och för dess eventuella skärpning – har alltmer blivit nödvändigheten att upprätthålla Amerikas prestige i världen. Med prestige menas då tro på Amerikas vilja och kraft att fullfölja en handlingslinje och att infria sina utfästelser och förpliktelser. Att detta motiv blivit mer och mer väsentligt, sammanhänger uppenbarligen med eskalationen och den starka ökningen av de amerikanska stridskrafterna i Vietnam. Att ge vika, då man satt in så mycket för att segra, måste, säger man, uppfattas som erkännande av ett nederlag, som bevis på att Amerika inte har viljestyrka eller resurser att fortsätta. Inte sällan antydes, att man 1960 kunde ha lämnat

Vietnam utan stora risker från denna synpunkt, men att en reträtt efter hand blivit otänkbar. De väldiga insatserna blir alltså, helt logiskt utifrån den angivna förutsättningen, det mest vägande motivet att upprätthålla och förstärka dessa insatser. Själva engagemangets omfattning bevisar engagemangets ofrånkomlighet.

Skulle Amerika ge efter – genom att dra sig tillbaka, genom att inställa bombningen av Nord-Vietnam, genom att lämna en del av Syd-Vietnam, genom att minska truppstyrkorna och utrensningsoperationerna – blir följden enligt detta resonemang att fienden, Nord-Vietnam, Kina, kommunismen över huvud, uppmuntras att gå vidare med samma taktik i Asien: så kallade nationella upprorsrörelser jämte ekonomisk och militär hjälp utifrån. Närmast i farozonen ligger Laos, Kambodja, Thailand och Burma, men sedan kommer turen till Indien och främre Asien, till Japan och Filippinerna. Defaitismen och misstron mot USA kommer att ökas i dessa trakter, samtidigt som de kommunistiska regimernas aktivitet stegras. Ofta jämförs en reträtt från Vietnam med Münchenavtalet 1938, som ledde till ett storkrig i stället för en kompromiss; ibland används Eisenhowers liknelse om att en dominobrickas fall drar med sig de andra brickorna. "Man måste stämma i bäcken, inte i ån."

Kriget i Vietnam blir alltså ett slags fredsvänligt preventivkrig, fört för att undvika större och farligare krig.

Denna tankegång tillämpas närmast på Asien men inte sällan anses den gälla hela världen. Folket i Afrika, Sydamerika och även Europa kommer att förlora sin tillit och sin respekt för USA. Amerikas löften blir inte trodda, dess makt liksom dess moral blir missaktade. Även av de ledande männen, såsom Johnson och Rusk, framförs denna synpunkt, i regel i allmänna och litet obestämda formuleringar. Driven till sin spets i retoriska sammanhang innebär tanken att världens öde – om världen skall vara fri eller kommunistisk – kanske eller säkert är beroende på Amerikas hållfasthet i Vietnam.

Skeptiker och kritiker gör invändningar och går till motangrepp, men risken för att en reträtt skall stimulera kommunistisk aggressivitet erkänns i regel även av opponenter. Man svarar emellertid ungefär följande: Det finns intet bevis för att kommunisterna, vare sig på den kinesiska eller den ryska fronten, inom överskådlig framtid planerar en rad ytterligare aktioner, även om de i största allmänhet proklamerar sina lärors universalitet. Kinas framstötter i Tibet och Indien har varit begränsade till återerövring av vad man, med rätt eller

orätt, kallar gamla kinesiska områden. Motsättningen mellan Kina och Ryssland underblåser måhända en konkurrens i fråga om hjälp till Nord-Vietnam, men den är ett hinder för mera omfattande aktioner från båda staternas sida. Framför allt: Amerikas löften att bistå Thailand, Filippinerna och Japan, dess vilja att bevara Indiens oberoende, underskattas inte, därför att man begränsar sina insatser och sina syften i Vietnam, inte heller betvivlas Amerikas kraft att stödja sina allierade eller andra medlemmar av "den fria världen"; tvärtom visar Vietnamaktionen Amerikas goda vilja och styrka. Dessa synpunkter kompletteras stundom med mera sekundära reflexioner, såsom då Kennan kastar fram möjligheten att ett enat Vietnam, även om det blir kommunistiskt, bevarar sin självständighet mot Kina likaväl som Jugoslavien mot Ryssland.

Kritikernas offensiv mot regeringsargumenten går huvudsakligen på två linjer. Dels betonar man, att engagemanget i Vietnam medför eller kommer att medföra en minskning av Amerikas förmåga att göra sig gällande i andra konflikter och i andra delar av världen och därigenom försvaga Amerikas internationella ställning; hänvisningar till den israelisk-arabiska krisen är i detta sammanhang tydliga, men det talas också om Sydamerika och Euro-

pa. Dels framhävs att Amerikas prestige, om därmed också menas sympatierna för Amerika, försvagats genom Vietnamkriget och rent av på många håll förbytts i misstro och ovilja: Europa, Sydamerika och Japan är de givna exemplen. Självatilliten till Amerika som hjälpare mot kommunismen och därmed Amerikas möjlighet att hjälpa undergrävs, fortsätter man, om sympatien, samhörighetskänslan med Amerika försvinner. Därför kan Vietnamaktionen på lång sikt verka i rakt motsatt riktning mot den avsedda och av regeringen ständigt deklarerade.

Jag tvivlar inte på att den här refererade argumentationen på båda sidor uppbyggs av god tro, inte heller på att de skilda tankelinjerna innefattar hållbara satsar. Men tydligt är att man här kommer upp till en sådan "eskalation" av resonemangen, att de mest långtgående synpunkterna ter sig som rena gissningar. Dels därför att slutsatserna utifrån de uppställda premisserna är ytterligt osäkra, dels därför att ingen hänsyn tas, och kan tas, till de händelser utanför schemat, som måste inträffa under den långa tidrymd profetiorna gäller. Förutsägelserna måste vara lika tvivelaktiga som de – här förbigångna – historiska paralleller, med vilka aktörerna ständigt smyckar sina åsikter. Bismarcks ord, att man inte kan resonera på längre sikt än tre

år, är visserligen omöjliga att följa, men de borde dämpa de amerikanska statsmännens spekulationer.

Framtidslinjer. De huvudsakliga motiv, som framförs i den livliga debatten om kriget i USA, torde jag ovan ha redovisat. Det återstår att ta upp de framtidslinjer, som debattörerna rekommenderar. Jag sammanför härvid i stort sett de militära och politiska kraven och förslagen, då de i regel är nära korrelerade. Opinionsundersökningarna skall jag blott flyktigt beröra, då jag tänker gå igenom dem ordentligt under vistelsen i Amerika.

Först två ytterlighetslinjer, som hittills spelat en begränsad roll i debatten. Den ena anklagar regeringen för att inte föra kriget med tillräcklig kraft. Man begär att bombningen skall intensifieras, särskilt genom att omfatta också hamnstaden Haiphong, genom vilken Nord-Vietnam mottar en mängd krigsmateriel, främst från Ryssland. Regeringen avvisar detta förslag, som skulle öka risken för ett storkrig och dessutom irritera de neutrala och med Amerika allierade stater som också handlar via Haiphong. Ibland krävs att de amerikanska trupperna skulle marschera in i Nord-Vietnam, som sänder trupper till Syd-Vietnam och dessutom är en tillflykts- och reorganisationsort för gerillabanden. Någon gång skymtar inom de hårdaste "hö-

karnas" krets tanken, att Kina genom bombning i gränstrakterna skulle hindras att hjälpa Nord-Vietnam. Dessa eskaleringsförslag finner regeringen oantagbara, av allt att döma av ovilja eller fruktan inför ett krig med Kina, kanske också med Ryssland. Hur stark den nu berörda högerradikala linjen är, kan inte bedömas, men i kritiken av regeringspolitiken, sådan den framträder i opinionsundersökningarna, anses den vara en viktig faktor, och många militärer, i motsats till försvarsministern McNamara, hör till detta läger.

Den andra extrema linjen, som kan kallas vänsterradikal, begär att regeringen utan villkor skall avsluta kriget i Syd-Vietnam. De militära anläggningarna skall förstöras eller utrymmas, trupperna dras hem, eventuellt i sällskap med en grupp sydvietnameser i sådan ställning, att de riskerar livet vid den sydvietnamska regimens undergång. På detta håll torde man i regel utgå från att följden av en amerikansk utrymning blir en enad kommunistisk regimen i Vietnam. I litteraturen om kriget har den vänsterradikala linjen inte varit starkt representerad; jag vill särskilt nämna professor Howard Zinns "Vietnam, the Logic of Withdrawal". Men sannolikt finns bland opponenter mot kriget – sådant det nu gestaltar sig – många som önskar utrymning eller inte skiljer mellan utrymning och nedtrappning.

Debatten i kongressen, i pressen och på offentliga möten har i Amerika – och efter allt att döma också i Syd-Vietnam – väsentligen förts inom ett mera begränsat område, på ett mera moderat plan. Utgångspunkten för alla är här – liksom i hela världen – att man önskar fred, en snar och varaktig fred. Aldrig har väl ett krig ackompanjerats av mera ivriga och högtidliga försäkringar om längtan till fred.

Försvaret för den förda politiken förs främst av regeringen, särskilt presidenten, utrikesministern och försvarsministern, i spetsen för lojala senatorer och kongressmän, tidningar och organisationer. I kongressen har regeringen genomgående haft en stark majoritet. Härmed sammanhänger, att den reguljära partipolitiska oppositionen, republikanerna – i regel traditionellt inriktade på en mera aktiv utrikespolitik och framför allt än mer aggressivt antikommunistiska än motpartiet – i allmänhet stött regeringen och snarast tenderar att stå på vad man kan kalla regeringsanhängarnas högra flygel. Kritiken av regeringen leds av ett antal senatorer, publicister och intellektuella, bland dem åtskilliga med mycket stor prestige, såsom Lippmann, Kennan, Arthur Schlesinger Jr, den i Sverige kände skribenten Marquis Childs. Det stora flertalet böcker i frågan går på denna linje. Till toppmännen

på regeringssidan hör utrikesminister Rusk; den mest inflytelserike kritikern är sannolikt Fulbright, ordförande i senatens utrikesutskott, tippad som utrikesminister vid Kennedys ämbetstillträde 1961, antagligen förbigången därför att han som sydstatsman (Arkansas) är relativt konservativ i rasfrågan.

Skillnaden mellan dessa båda grupper har, tycks det mig, ofta överdrivits i den svenska debatten. Detta är helt naturligt: män som Fulbright, Schlesinger och Kennan drar fram alla de argument mot kriget, som jag tidigare redovisat, och de underkänner de skäl som anförs från regeringssidan. Därigenom uppstår, som så ofta i politisk propaganda, överdrivna intryck av reella motsättningar, av olikheter i fråga om medel och mål. Under senatens "hearings", exempelvis, fälldes skarpa repliker, som nästan undanskymde enigheten i en huvudpunkt: Amerika kan inte lämna Vietnam utan villkor, det kräver en uppgörelse med vissa garantier. Ingen politiker i kongressen, ingen av de mera kända kritikerna, synes begära en ovillkorlig utrymning.

Men förvisso finns ändå skillnader mellan de stridandes åsikter, även om de i mycket är svävande och oklara. Tydligast är motsättningen i fråga om medel. Regeringen säger sig självfallet inte vilja

skärpa kriget, men den avvisar inte bestämt en sådan skärpning, vare sig i form av större truppsändningar eller vidgad bombning; kanske tänker man sig ökad eskalation, kanske vill man hålla saken öppen som ett hot mot Nord-Vietnam och Kina. Kritikerna åter kräver en nedtrappning, i varje fall så till vida som man vill inställa bombningen av Nord-Vietnam för längre tid i hopp om att få fredsförhandlingar till stånd. Men "duvorna" är, trots alla milda kurrningar, beredda att bli ganska lika "hökarna", om inte deras godhet finner gensvar.

Vad krävs för en uppgörelse? Då jag kort söker besvara frågan, går jag förbi uttalanden om medling och garantier genom FN eller en grupp intresserade stater; resonemang kring dessa modaliteter berör inte kärnan. Inte heller stannar jag vid de löften om hjälp till både Nord- och Syd-Vietnam (eller ett enat Vietnam), som frikostigt utlovas, om en stabil fred kommer till stånd.

En motsättning framträder i fråga om befrielsefrontens, FNLs, ställning både mellan Nord-Vietnam och dess motståndare och i den amerikanska debatten. Nord-Vietnam förklarar, att FNL måste få makten i Syd-Vietnam – "Syd-Vietnams inre politik måste bestämmas av Syd-Vietnams folk i överensstämmelse med FNLs program" lyder det

motsägande uttalande, vilket i praktiken måste innebära att Syd-Vietnam skall bli kommunistiskt. Syd-Vietnams general Ky åter har deklarerat, att FNL inte får delta i eventuella fredsförhandlingar. Den amerikanska regeringens hållning har varit oklar. Man har inte direkt velat ta avstånd från Ky men uttalat att om förhandlingar väl kommer i gång, frågan om FNLs medverkan säkerligen kan lösas på ett tillfredsställande sätt. För regeringens kritiker är det givet att FNL skall få vara representerat vid förhandlingarna; att FNL skulle överta makten i Syd-Vietnam utan demokratisk legitimation finner man däremot uteslutet.

Vad själva fredsvillkoren angår är skillnaden mellan regeringens och kritikernas program ytterst oklar. Nästan samma formuleringar återfinns, för att ta de mest auktoritativa framställningarna, i Rusks 14 punkter och i Fulbrights 8 punkter. Freden skall garantera, att Syd-Vietnams folk genom fria val får bestämma sin statsform och sin politik. En sammanslagning av Nord- och Syd-Vietnam skall senare kunna äga rum. "Frågan om återförening av Vietnam skall avgöras genom vietnamesernas eget fria beslut", heter det i Rusks punkter; Fulbright kräver en folkomröstning i frågan. Stundom talas – i uppenbar strid mot dessa deklamationer – av regeringen och även av Fulbright

om att Syd-Vietnam skall bli neutralt. Om fred väl slutes, skall USA dra tillbaka alla sina trupper och inte bevara några baser i Syd-Vietnam.

I dessa programmatiska uttalanden är det särskilt en punkt, som både av regeringen och dess kritiker är suddigt utformad. Skall Vietnam återförenas, om en majoritet i *hela* Vietnam kräver det eller blott om en majoritet i Syd-Vietnam kräver det? Det måste förutsättas att man utgår från det senare alternativet; att en majoritet i *hela* Vietnam kan uppbringas för återförening och därmed för en kommunistisk regim är ostridigt, eftersom Nord-Vietnam är en hård diktaturstat, där fri röstning är otänkbar.

Om fredsförhandlingar ordnades men misslyckades, lär det allmänt förutsättas, att regeringen skulle återgå till en militär aktion av samma typ som nu eller möjligen ytterligare skärpt. Fulbright föreslår däremot att i sådant fall USA bör "konsolidera sina styrkor i starkt befästa och försvarbara områden och behålla dem där på obegränsad tid". Han anknyter härvid till några inlägg (Gavin, Kennan), enligt vilka USA redan nu skulle nöja sig med försvaret av några städer och befästningar i Syd-Vietnam. Denna tankegång har på till synes starka skäl angripits av många debattörer på skilda linjer i den allmänna debatten. Varför skulle man hålla några

befästa punkter i Syd-Vietnam, då syftet med hela kriget påstås vara att skydda Syd-Vietnams befolkning mot nordvietnamesisk-kommunistisk ockupation? På detta sätt skulle befolkningens massa komma under kommunistiskt styre och USA fortsätta att kriga som en ockupant av några enklaver i ett enat Vietnam.

Diskussionen på nu berörda områden synes mig så förvirrad, att parternas deklARATIONER måste ses mot bakgrunden av icke klart redovisade motsättningar och syften. Delvis beror väl detta på att aktörernas vädjanden måste falla inom de gränser som uppdras av den härskande opinionen, eller kanske riktigare de ständigt anlitade fraserna och parollerna. "Fred och självbestämmanderätt" – dessa lösenord kommer man inte ifrån, vare sig man i grunden önskar ett Syd-Vietnam under amerikanskt styre eller framför allt vill slippa hela engagemanget. "Amerikas prestige" är en annan paroll, som kräver respekt av alla, som är politiskt ambitiösa eller i varje fall vill finna läsare och anhängare. Amerika har glidit in i kriget, och det glidande, svävande, ofta medvetet otydliga präglar debatten om hur man med bibehållet anseende skall få ett slut på det.

Hotell S:t Regis, New York, 14 september

Efter mindre än fem dygns resa i New York i går. Landstigningen, sökandet efter vårt myckna bagage – tio kappsäckar och säckar – samt tullbehandlingen som vanligt en prövning, av mig mött med förvirring och panik, av Gerd med relativ säkerhet och reda. Den vänlige tullmannen uppfattar läget, säger att "Ni är ju professor", hälsar mig välkommen och lugnar ner mig. Han gräver en smula i varje väska och ursäktar sin aktivitet med att man nu måste söka grundligt efter narkotika: om jag varit smugglare, hade petandet i kappsäckarna inte rimligen kunnat få fast mig. En likaledes vänlig chaufför kör oss till hotellet. Han begär det absurda beloppet av tio dollar och jag ger honom till och med dricks; den riktiga taxan är, såsom en rad senare resor visar, omkring en dollar, och de flesta chaufförer uppger det riktiga beloppet under en åntydan om att bagaget går fritt och att rejäla drickspengar är motiverade. Bilar är åtskilligt billigare i New York än i Stockholm, medan stadsbud kostar minst dubbelt så mycket.

Hotell S:t Regis är centralt och förstklassigt, i hörnet av Femte avenyn och Femtiofemte gatan. Jag återupplivar snabbt den gamla upptäckten att New York "reellt" är en av de minsta storstäderna.

Det stora flertalet lokaler som är av intresse för mig ligger mellan Fyrtionde och Sextionde gatan i det smala Manhattan; avstånden är i praktiken mycket mindre än i Paris eller Wien, ja, till och med London. Mina obligatoriska promenader eller pass är relativt lätta att klara i New York; jag söker mig till Femte avenyn och avmarscherar block efter block, gatukorsning efter gatukorsning; det tar något mindre än en minut mellan två gator, aktgivandet på ljussignalerna och växlingen mellan gång och väntan är en distraktion, som gör passet smärtfritt.

Hotellet och dess omgivning ger oss som vanligt även under de senaste tjugo årens tämligen opulenta resor ett intryck av lyx och dyrhet. Vi betalar etthundrafemtio kronor för ett enkelt rum, femton kronor för morgonkaffet, en ordentlig måltid i samma klass går på minst femtio kronor per person. Även sedan vi blivit välsituerade äter vi i regel på ganska enkla lokaler, såsom Schraffts, där jag njuter av den amerikanska husmanskosten, club-sandwiches, country sausages, knaprigt bacon, hamburgare, köttpastejer, med Manhattan och öl som tillbehör. Vi talade i går kväll om att de restauranger, som vi nu går på i en känsla av förståndig återhållsamhet, under vår första gemensamma Amerikaresa för fyrtio år sedan representerade ett

otänkbart slöseri. Den gamla känslan att jag inte är riktigt lämpad för eleganta ställen hänger emellertid i; det är, utom i Sverige, nästan alltid med en viss oro jag kommer in på förstklassiga restauranger.

Affärerna på och kring Femte avenyn kan emellertid sätta skräck i de flesta. Priserna är så höga, inredningen så flott, sökandet efter det på en gång dyrbara och ovanliga, som ger prestige eller status, är så öppet och utmanande. I en Promenade Guide to New York, som ligger på hotellet, finner vi storartade exempel på denna jakt efter modern ära, särskilt under rubriken The Pace Setters, "de som anger tonen". Hotellen presenteras i en snobbjargong, som jag – trots all misstro mot generaliseringar – tror är speciell för Amerika. Ett hotell betonar att det "utan hänsyn till kostnaden" söker erbjuda sina gäster den miljö, som kännetecknar en engelsk herrgård, en gammaldags inredning med sammet, damast och boasering – "i bakgrunden är gömd den moderna apparatur som vi alla tar för given, hur mycket vi än längtar till gamla tider" – "ett gammaldags edwardianskt behag". Samma hotell meddelar, att dess vaktmästare ofta sänds till teatern för att kunna ge goda råd åt teaterintresserade gäster. Ett annat hotell erinrar om att den som hyr vissa sviter kan i sin bil fraktas upp till våning-

en utan obehaget av att stiga ur på gatan; den som "är särskilt angelägen om isolering" uppmanas att ta en våning för femhundra dollar om dagen. I denna reklam finns ingenting som direkt talar om rikedom eller prestigebegär: man vänder sig till dem som söker "gammaldags" (det kanske främsta honnørsordet) stillhet och ro och är rädda för trängsel, bråk och hets. Denna reklam kunde synas avpassad för excentriska engelska hertigar 1880; den gäller den nya amerikanska överklassen, direktörerna och deras änkor.

Den reklam för affärerna, som i guiden serveras på samma sätt – i form av förtroliga intervjuer med cheferna – är lika fantastisk. En pälsdirektör försäkrar, att han reser minst fyra gånger om året till Europa för att hålla sig à jour med utvecklingen. I klädesfirmorna framhåller man att det är möjligt att få alldeles unika kreationer, även för barn i alla åldrar. Djuren får inte heller glömmas. Jag citerar på engelska ett meddelande från Saks på Femte avenyn. "The dog togger: The finest in the world for your dog, from cocktail dresses to rainboots, fur coats, bonnets, perfumes, ski parkas and cosmetics. Besides, your pampered pet will receive a birthday card every year."

Att det som är "gammaldags" är fint är inte så underligt; den formen av snobbism har motsvarig-

heter i många europeiska länder. Mera märkvärdigt är att amerikanarna fortfarande, som världens rikaste land med världens ojämförligt största och rikaste kapitalistöverklass, kombinerar "gammaldags" och Europa. Europa är i sitt elände förnämt som en fattig aristokrat; Paris och London är, när det gäller kläder, nöjen, miljö, sannolikt också eventuellt själsliv, förebilder för den strävsamme och stressade amerikanske direktören. Jag tänker på min gamle Henry James, som hela sitt liv jagade det förgångna i form av en perfekt engelsk miljö av hertigar, grevar och baroner; hans anda lever kvar ännu femtio år efter hans död.

New York 15 september

I går träffade jag, eller vi, tre gamla vänner, Conor Cruise O'Brien, Sveriges ambassadör vid Förenta Nationerna Sverker Åström och vår generalkonsul Tore Tallroth. O'Brien bör jag nog presentera. Han var i början av 1950-talet presschef i det irländska utrikesdepartementet och skrev under signaturen Donat O'Donnell en idéanalytisk bok om katolska författare, "Maria Cross", som jag recenserade med entusiasm. Då jag kom till Dublin 1952 blev vi snabbt goda vänner; härtill bidrog kanske att jag

vid besöket hos O'Brien, okunnig om hans författarskap, började samtalet med orden "den jag främst vill träffa här är Donat O'Donnell". Jag arrangerade sedan föreläsningar av honom i Stockholm och han skaffade mig en inbjudan till Trinity College i Dublin. O'Brien var katolik, trodde till femtio procent, som han uttryckte det, och vi diskuterade religion och litteratur. Sedan skrev O'Brien en lysande bok om Parnell, blev anställd i FN och arbetade i Kongo ("Uppdrag i Katanga"), kom därefter som universitetskansler till Ghana under Nkrumah, slutade på grund av Nkrumahs ingrepp mot universitetet och är nu professor vid New York University (inte Columbia men ett universitet av samma klass). O'Brien har en av de bästa professurerna i USA, en så kallad Albert Schweitzer-professur, med fantastiskt goda villkor: trettiotusen dollar i lön och sjuttiotusen dollar i expenser för sekretariat och forskningshjälp. Han har utvecklats starkt i radikal riktning; om han fortfarande är katolik, ville jag inte fråga om vid första sammanträffandet efter sju år.

Samtalen kom i alla dessa fall att till stor del gälla Vietnam. O'Brien ansåg, att stämningen bland professorer och studenter i New York är alldeles övervägande kritisk mot regeringens politik. Han själv stod på den yttersta vänsterkanten och tyckte

att USA utan vidare borde utrymma Vietnam; han betraktade kriget närmast som ett erövrings- eller kolonialkrig. Åström och Tallroth representerade mera moderata, men skilda åsikter. Självfallet skall jag inte närmare gå in på deras åsikter, som de, antar jag, redovisar för det svenska utrikesdepartementet. Det var särskilt roligt att se Tallroth och hans fru igen; vi umgicks mycket vid Gerds och min Amerikaresa 1951 – då Tallroth var kulturattaché i Washington – men har sedan mötts endast sporadiskt. Åström och Tallroth hör till de bästa diplomater jag känner, intelligenta och kloka i något varierande proportioner.

Efter samtalen slog det mig hur svårt, nästan hopplöst, det är att diskutera en invecklad fråga som Vietnam i ett samtal. Det blir så lätt allmänna och litet oklara uttalanden på båda sidor. För att få precision i meningsutbytet skulle man ständigt avbryta med frågor: "vad menar du egentligen med det där", "blir inte konsekvensen av ditt påstående den och den", "vad har du för grund för den uppgiften eller det omdömet". Men en diskussion av detta slag blir pedantisk och oroande, mera ett ömsesidigt förhör än ett samtal, och man nöjer sig med inlägg, som ofta inte är mer än vaga deklARATIONER. Därmed menar jag inte att sådana samtal är värdelösa. Båda parterna får en och annan ny

tanke att bita i, de stimuleras att tänka vidare och att tänka skarpare, vad som sagts ingår i den arsenal av sakuppgifter, slutsatser och värderingar, som producerar våra åsikter. Jag tänkte på de ryktbara senatsförhören om Vietnam, som kännetecknas av samma svagheter och samma förtjänster. Vid läsningen av dessa förhör tänker man ständigt: "jaså, nu var X för trött eller för artig för att fråga vidare", "nu smiter Y med en nästan meningslös formulering", "nu är båda överens att stoppa för att slippa bråk och alltför komplicerade resonemang". Man känner förskräckelse inför denna svårighet att kommunicera.

Illini Union, Urbana, 17 september

Förrgår eftermiddag reste vi från New York med tåg, bytte i Indianapolis till buss och kom till Urbana, säte för Illinois största statsuniversitet, i går eftermiddag. På American Express i New York hade vi fått beskedet, att Urbana kunde nås blott med buss, eftersom tågen på sträckan Indianapolis-Urbana nyligen dragits in; järnvägarna ersätts alltmer av flyg och bussar. Uppllysningen visade sig vara felaktig; det finns utmärkta tåg från New York till Urbana, men de går över Chicago, inte

över Indianapolis, och de vi träffat här skämtar med oss över misstaget. Bussresan på närmare trettio mil (tre och en halv timme) var ovanligt trött-sam och tråkig; skakningarna i bussen gjorde det omöjligt att läsa och vi fick fördriva tiden genom att stirra på det platta och trista landskapet, garnerat med små fula städer, värre än våra stations-samhällen.

När vi var i Amerika för fem år sedan hade vi på ett par resor otur med stadsbud och järnvägsmän. Som bekant är stadsbuden i de stora städerna i Östern i regel färgade, likaså servitörerna och vaktmästarna på tåget – konduktörerna som kontrollerar biljetterna är alltid vita, men de porters eller vaktmästare, som bäddar sängarna, tar hand om bagaget och går efter vatten och cocktails, är lika regelbundet färgade. Dessa porters, som länge hört till de burgna inom negerbefolkningen, har varit kända för sin vänlighet och gemytlighet, typiska onkel Toms, som det heter här. 1962 träffade vi på några ovänliga figurer bland stadsbuden och sov-vagnsporters och drog snabbt slutsatsen att negrer-nas förbittring präglade även dessa av den härskan-de vita klassen direkt beroende grupper. Nu fick vi skäl att stryka den generaliseringen. Stadsbudet i New York var rörande i sin snällhet; då han såg min idiotiska ängslan, sade han att han skulle ta

hand om oss och att jag skulle vara lugn, och vid avskedet skakade vi hand med nästan gråtmild välvilja. Sovvagnsmannen var likadan, solig och rar och leende som en riktig onkel Tom. Vi blev glada över dessa små upplevelser i den atmosfär av ökad spänning mellan raserna, som man överallt pratar och skriver om.

I Urbana möttes vi av en ung professor (nära fyrtio år), Dick Tomasson, som jag träffat och lärt värdera i Sverige och som torde vara närmast ansvarig för att jag kommit hit. Han har ordnat vår inkvartering, två stora och behagligt men knappt möblerade rum i Illini Union, en väldig byggnad som tillhör universitetsområdet och rymmer hotell, restauranger, samlings- och nöjeslokaler för studenterna. Vi har redan konstaterat att servicen är god och cafeterians mat utmärkt; tyvärr kan man på restaurangerna i huset inte ens få ett glas öl, eftersom drycken enligt Illinois lag inte får serveras på campus (universitetsområdet).

Min depression har nu varit stark över en vecka och kombinerats med en även för mig ovanlig oro inför alla förflyttningar och besvär. Men jag känner mig litet säkrare, sedan vi kommit fram till bestämelseorten. Ivern att läsa ökar, och det är ett gott tecken.

Urbana 18 september

I förrgår och i går var vi, tydligen på Dicks initiativ, bjudna på middag hos två professorsfamiljer och träffade åtskilliga tillfälliga kolleger av yngre generationer, mellan trettiofem och femtiofem år, och deras fruar. Variationen var stor, både i fråga om ursprung och inriktning: tyskar, judar, jugoslaviner, en kines; statsvetenskapare, sociologer, ekonomer, historiker; en var efter ett års studier i Tyskland sysselsatt med en bok om Väst-Berlin, en skrev en rysk historia fram till 1917, en var specialist på Östasien. En intelligent, bildad, radikal grupp, ivrig att prata och spekulera. En kritisk hållning till regeringspolitiken i Vietnam syntes självfallen, med de vanliga skiftningarna i målsättning. Lika självfallet tycktes vara att rösta med demokraterna, att kräva en aktiv socialpolitik och att avsky alla former av rasdiskriminering. Det är den vanliga hållningen åtminstone bland de yngre professorerna här, försäkrar man mig. Samtalen var livliga och snabbt växlande, i regel i en litet lekfull ironisk ton, men med inslag av patos.

De yttre arrangemangen, som jag väl känner från tidigare besök, är utmärkta, med ett minimum av formalitet och besvär. Cocktails med ett par ytterst enkla tillbehör vid ett bord i vardagsrummet

utanför matsalen. Medan vi dricker och tuggar, tar värdfolket fram en varmrätt på matsalsbordet: i ena fallet främst råa köttbitar, som vi kokar efter smak på ett spritkök, i andra fallet kåldolmar; efteråt ett stycke paj; rödvin, kaffe och konjak. Inget väsen eller prat kring maten, inget trugande, naturligtvis inga tal. Vi känner oss efter några minuter avspända, "som hemma".

Ett ivrigt samtal på lördagen påminde också om flera liknande samtal i liknande sammanhang. Alla vet att jag varit professor men också chefredaktör och de finner kombinationen konstig. Var inte min tidning, med dess bestämda politiska åsikter, tvungen att förvanska nyheterna eller åtminstone att servera dem i från vår utgångspunkt lämpliga portioner, måste vi inte ständigt ta hänsyn till annonsörerna – kort sagt, underförstått, hur kunde jag som hederlig professor stå ut med denna tvivelaktiga hantering? Jag svarar, att jag före min publicistiska tid hade haft liknande misstankar, men att verkligheten varit annorlunda och bättre. Vi putsade inte våra nyheter för att de skulle passa politiskt, det var aldrig tal om att anpassa sig efter annonsörer – att undertrycka nyheter om tobakens farlighet eller att i texten prisa annonserade produkter exempelvis. Man hade tydligen svårt att tro på mig; några började enligt psykoanalytisk

jargong tala om omedveten eller undermedveten, alltså faktiskt existerande men moraliskt ganska oskyldig anpassning; jag skymtade ett och annat av de listiga leenden, som antyder en hemlig och djupare insikt. Till slut blev jag litet arg och förklarade att det fanns hederliga och ohederliga tidningar – liksom professorer – och att jag saknade all respekt för greppet att hövligt angripa folk genom att skjuta skulden på deras undermedvetna. Vad var det för undermedvetna motiv som de själva drevs av – om vi skall arbeta på den linjen blir all rationell diskussion omöjlig och allt misstänkliggörande möjligt. Mina motståndare gav hövligt efter men bevarade säkert sina tvivel. Denna inställning till pressen tycker jag mig särskilt ha funnit i USA och England. Den bygger tydligen på en generalisering av erfarenheter, som i fråga om en del tidningar är ostridigt rättvisande, men som sannerligen inte är allmänt giltiga. Jag avvärjar till en del mina kritiker genom att nämna att även jag sett litet av eländet i världen, exempelvis då jag vid överste McCormicks död skrev ilsket om honom och hans tidning Chicago Tribune, men senare i ett nummer av tidningen fick läsa, att Sveriges största tidning hyllat den bortgångne tidningskungen.

Som så ofta bland amerikanska intellektuella finner jag en misstro och en ovilja gentemot sty-

rande och tongivande, mot "the establishment", som i Sverige är mera sällsynt och mindre aktiv inom motsvarande kretsar. Denna "alienation" är emellertid, enligt vad några försäkrar mig, inte så utpräglad som tidigare: de intellektuella, enkannerligen professorerna, har på senare år fått bättre ekonomiska villkor, deltar mera i politiska strider och debatter, är mindre tvungna till konformism än förr. McCarthy-tiden i början av 1950-talet innebar en kulmen i motsättningen; sedan dess har det blivit bättre, påstår man. Men att professorerna, särskilt vid de av delstaterna, städerna och de religiösa samfundens beroende universiteten, känner ett tryck från ovan och därmed en irritation mot överheten, som vi i Sverige är främmande för, gäller utan tvivel fortfarande.

Urbana 19 september

För mer än ett år sedan fick jag en inbjudan att under ett läsår vara George A. Miller visiting professor vid statsuniversitetet här (Miller var en professor i matematik, som testamenterade sin genom sparsamhet och börsspekulationer förvärvade förmögenhet till universitetet). Jag ville gärna komma till USA en gång till under sådana förhållan-

den, att jag fick kontakt med vetenskapsmän och tillfälle att forska en smula, men bara för en kort tid; jag, och än mindre min fru, vill inte länge vara borta från vårt hem på Rivieran. Efter brevväxling blev en period av sex veckor bestämd – 18 september–27 oktober i år – med skyldighet för mig att ge ett antal föreläsningar och seminarier i skilda frågor, som jag kunde bra och var intresserad av. Betalningen fastställdes till fyratusen dollar; då jag betalar resorna själv beräknar jag att lägga till bortåt tiotusen kronor av mina ordinarie inkomster.

I går besökte jag den man som närmast har ansvaret för mitt arbete här: professor Victor A. Thompson, omkring femtiofem år, ordförande i sektionen (department) för statskunskap (political science), författare till en utmärkt handbok i förvaltningskunskap. Thompson mottog mig på ett sätt, som jag trots allt vill kalla amerikanskt: utomordentligt älskvärt, litet överdrivet muntert och pratigt, konverserande om arbetet här och mina plikter i en lätt, ibland något ironisk ton. Jag har tre gånger tidigare varit besöksprofessor under tider på mellan en och tre månader, i Manchester, London School of Economics och Wien. Här liksom vid de andra universiteten framhöll min introduktör, att man inte ville ge mig för mycket att

göra, att jag skulle ta det lugnt och ägna tid åt mina egna studier. Varje gång har jag fått intrycket, att mitt besök medför ett visst extra arbete för mina inbjudare och att de vill reducera detta arbete – och därmed mitt eget – till ett minimum. Thompson förklarade min besökstid för kort för anordnande av en särskild kurs. Professorerna i ämnet skulle be mig rycka in med föreläsningar och seminarier som gick väl in i deras scheman. Jag fick ett arbets- eller mottagningsrum, som jag säkerligen inte kommer att sitta i många gånger.

Detta statsuniversitet är det största i Illinois och ett av de största i USA. 47 000 studenter i humaniora, naturvetenskap, teknik, medicin, affärskunskap, jordbruk, tandvård och så vidare, varav nära 30 000 i Urbana. Den humanistiska fakulteten omfattar omkring 13 000 studenter med 1 600 lärare, varav 240 "riktiga" professorer, 134 "associate professors" och 235 "assistant professors". Över 4 000 läser statskunskap och 300 har ämnet som huvudämne; antalet lärare är över 30 och de "riktiga" professorerna ett tiotal. Det finns specialister på Sydostasien, Sydamerika, Ryssland och en rad andra områden.

Till det som lockade mig hit hörde möjligheten att studera på ett par områden som jag forskat en del i. Det ena och viktigaste är de idéer som lärts

ut och lärs ut i skolböcker; jag fick för drygt ett år sedan ett anslag från Riksbankens jubileumsfond för detta ändamål och jag själv och ett par medhjälpare i Stockholm har genomgått flertalet svenska skolböcker i historia, kristendom, geografi och samhällskunskap (jämte läseböcker) för tiden 1850-1950. Vad jag hoppas finna här är dels skolboksstudier i allmänhet - utom de få jag redan läst - dels mera analytiska undersökningar av den ideologiska indoktrineringen. Hur gör man, för att ta det viktigaste exemplet, ungdomen fosterlandsälskande eller patriotisk eller nationalistisk eller vad man eljest vill kalla det? Åberopas en allmän idé eller kallelse - vilket är vanligt i USA - eller hävdar man att folket rasmässigt eller på något annat sätt är bättre än andra eller prisar man nationens historia eller landets skönhet eller den politiskt-sociala strukturen eller något annat. Jag söker göra en systematik, som innefattar ett tiotal någorlunda skilda linjer, vilka självfallet alla mer eller mindre blandas samman i skolornas ideologiska fostran.

Den andra saken som jag vill syssla med är politiska och sociala idéer hos Henry James och Henry Adams, under senare tid alltmer betraktade som amerikanska förgrundsgestalter under tiden mellan inbördeskriget och första världskriget. I den väldiga litteratur, som behandlar dem - främst Henry

James – har jag funnit ganska litet i denna fråga, och jag räknar med att hitta åtskilligt här i tidsskrifter och icke offentliggjorda avhandlingar.

Urbana 22 september

Vi har nu varit här i sex dagar och börjar vänja oss; tröttheten och nervositeten inför den nya miljön börjar ge med sig. Någon föreläsning blir det inte denna vecka, men jag har blivit ombedd att hålla åtskilliga föreläsningar och seminarier senare. Dick Tomasson har rest till sitt nya universitet i New Mexico. Vi har bekantat oss med två professorsfamiljer, som är här i samma ärende som vi själva och bor i samma våning på hotellet. George Catlin, jämnårig med mig, är ganska berömd som idéhistoriker, har varit professor vid skilda universitet i England och USA och politiskt verksam inom engelsk socialism; hans fru är romanförfattarinna under signaturen Vera Brittain. Professorn är en intelligent, fåfäng och pompös självälskare, som ständigt gör urbant-förnäma gester och formulerar halvgoda sentenser; då han inbjöd oss på cocktails i förrgår hade vi emellertid nöje av att – i stort sett illvilligt – prata om engelska berömdheter, som han kände väl och jag ytligt, så Harold Laski,

lord Attlee och lord Boothby. Den andra professorsfamiljen är dansk, professorn vid handelshögskolan i Köpenhamn Palle Hansen och hans fru. De tycks, att döma av samtal vid lunch och cocktails, vara förtjusande människor och vi väntar oss mycket av deras sällskap. Palle Hansen, omkring femtiofem år, är tydligen en internationellt känd expert på bokföring; för några år sedan träffades vi flyktigt som gästprofessorer vid London School of Economics. Vi känner en skandinavisk samhörighet och talar om infödingarna här på platsen i en anda av vänligt-kritiskt främlingskap.

Miljön är i det hela ful och tråkig. Det stora och flotta Illini Union tycks vara den ståtligaste byggnaden i detta stadsområde på över 70 000. Ett stort antal universitetsbyggnader ligger runt omkring oss, i regel ganska nya och modernt utrustade. Framför våra fönster är en rektangel – hundra meter på kortsidan, fyrahundra på långsidan – med gräsmattor skurna av diagonala vägar; de mellan universitetslokalerna på alla sidor vandrande studenterna ger från tredje våningen ett starkt intryck av myrtdåg. Staden utanför campus består mest av små fyrkantiga hus, med butiker, små restauranger och biografer; på halvannan kilometers avstånd finns ett underligt elegant affärshus med alla möjliga butiker, en filial till ett av Chicagos

största etablissement av den typen. Här finns också den enda bättre restaurangen inom rimligt avstånd, med finare rätter, högre priser (två à tre dollar för en middag), vin och sprit. Vi äter i regel på cafeteria i Illini Union en hygglig måltid för mindre än en dollar per person, men har just kommit på att vi kan ta upp förtäringen på brickor i våra rum och därmed muntra upp måltiderna med öl och cocktails.

Landsbygden omkring är platt som en pannkaka, med oändliga fält av majs och sojabönor, bondgårdar och små byar eller städer. Den svarta jorden hör till den bördigaste i världen. Man kan köra femtio mil österut och tvåhundra mil västerut i samma sceneri, någon gång uppfriskat av en liten sjö eller en liten kulle. Det är Mellanvästern, ofta kallat Amerikas kärnland. Här lär ännu finnas människor, som talar om jordbruket – vilket selsätter tolv à femton procent av befolkningen – som den "riktiga" näringen, modernäringen, men tiden för bildande av bondepartier i kamp med storstäder och kapitalister är för länge sedan förbi.

I vårt hem i Sydfrankrike är det dessbättre gott om åldringar; de många främlingar, som bosätter sig där, är mestadels pensionärer och rentierer, som i värmen och skönheten får tiden mellan arbetet och döden att gå. Här är det helt annorlunda. Vi

har aldrig varit på någon plats, där ungdomen dominerar så totalt; då vi går omkring på campus och i staden ser vi nästan bara studenter och vi ger akt på en femtio-, sextio- eller sjuttioåring som på en märkvärdighet. Flertalet professorer som jag träffar är i åldern mellan trettio och femtio, delvis beroende på universitetets snabba utveckling under senare år. På detta beror det kanske, att åldersfrågan får nya aspekter än dem jag sysslat med i en essä strax före resan hit. Jag känner mig äldre och jag känner åldern tyngre. Den respekt som visas åldern och som jag märker särskilt här hos de många främmande jag möter har onekligen sitt behag. Men detta behag mer än uppväges av insikten, att hjälpsamheten och aktningen beror på att jag betraktas som handikappad, som på väg utför, att åldern är något av ett lyte. Därmed stimuleras viljan till självhävdelse, men det blir ett drag av fåfäng ansträngning, av hopplöshet över den.

Urbana 23 september

De senaste dagarna har jag läst böcker om skolböcker, eller rättare sagt om strider kring skolböcker i Amerika. Sådana strider har man haft i många länder, i någon mån även i Sverige, men i USA har de,

såvitt jag vet, haft en enastående omfattning och intensitet. Rätten att välja skolböcker tillkommer i de flesta delstater – som genomgående har hand om skolväsendet – de skilda skolstyrelserna, men i en del stater finns av guvernören eller legislaturen utsedda kommissioner som inom en viss ram anger de böcker som får begagnas, och ibland har statliga myndigheter direkt ingripit för att utrensa misslagliga skolböcker ur offentliga eller med statsunderstöd försedda skolor. Själva utgivningen av skolböcker är, som i Sverige intill de sista åren, nästan genomgående privat. Det är stora affärsintressen det gäller; den årliga försäljningen av skolböcker beräknas under senare år inbringa omkring 1 200 miljoner kronor.

Bråket om skolböcker är sedan länge ett inslag i den amerikanska konflikten mellan regioner, religioner, raser, socialgrupper och organisationer. Framför allt är det fråga om skolböcker i historia, men ofta har striden gällt även läseböcker, böcker som rekommenderas till läsning och till och med läroböcker i rättskrivning, matematik, geografi och andra från ideologisk synpunkt till synes perifera ämnen. Ibland har påtagligt ideella motiv präglat striderna, ofta färgas de av partipolitiska ambitioner, vinningslystnad och hat, och man erinras vid läsningen i dessa frågor om McCarthyismen och

andra liknande rörelser i amerikansk historia.

Rasfrågan har varit upphovet till många tvister. Den ligger bakom striden om hur inbördeskriget 1861-1865 skall behandlas, exempelvis. Ännu efter hundra år finns motsättningar mellan Nordens och Söderns syn på kriget och dess orsaker. Var negrerna illa behandlade under slavtiden, blev de illa behandlade efteråt, vilka motiv, ideella eller ekonomiska, "vackra" eller "fula", ledde Norden då slaveriet avskaffades och då under ett antal år ockupationsstyrelser härskade i sydstaterna, varför kämpade Södern för slaveriet, varför genomförde man småningom efter kriget hela det system av lagar och konventioner som garanterade det vita våldet? Dessa frågor är så ömtåliga, därför att bilden av dem påverkar ställningstagandet i dagens frågor om segregation och integration och mycket annat. I viss utsträckning har svårigheten klarats genom skilda skolböcker i norr och söder; därför har ofta en person från Massachusetts eller Ohio en helt annan föreställning om vad som skett än landsmannen från Alabama eller Mississippi. Kompromisser, präglade av vaghet och försiktighet, är mera vanliga; i regel kallas inbördeskriget i skolböckerna "kriget mellan staterna" för att inte sydstatsfolk skall irriteras. Mera direkt kommer rasproblemet fram i andra sammanhang. De vita i

sydstaterna tål inte bilder, där negrer och vita är tillsammans i en skola eller i en sporttävling. Negerorganisationerna, som i regel hittills varit återhållsamma i sina aktioner, reagerar mot uttryck som "nigger" eller "darky" i läseböcker och till läsning anbefalld litteratur. Till och med ett sådant faktum som högsta domstolens utslag 1954 om integration i skolorna blir ett problem för skolboks-författarna. I sydstaterna vill man knappast ha utslaget nämnt, i Norden framstår det som en triumf för amerikansk framstegsvilja.

De statliga skolorna undervisar inte direkt i religion, men religiösa företeelser kan ju inte strykas bort ur historien. Därför har i åtskilliga fall konflikter mellan protestantiska, katolska och judiska organisationer uppstått. Här tenderar emellertid den stora amerikanska kompromissen i trosfrågor att bli en utväg ur svårigheterna. Religionerna blir mer och mer uttunnade och vaga och slagsmålet om dogmerna tonar bort. Men religiösa föreställningar påverkar i vissa fall skolböckernas framställningar. Årtionden efter skandalprocessen i Tennessee är på många håll "utvecklingsläran" ett fult ord och man använder omskrivningar då det gäller att antyda, att människan inte direkt framsprungit från den skapande Guden.

Förhållandet mellan olika nationaliteter har ock-

så varit en öm punkt. I äldre läroböcker var det vanligt att framställa den engelska styrelsen före självständighetskriget som omoralisk, oduglig och reaktionär; småningom har bilden blivit ljusare i takt med närmandet mellan de anglosaxiska staterna. Under och en tid efter de båda världskrigen var tyskarna illa behandlade i böckerna och tysk-amerikanerna reagerade. I fråga om Ryssland var tiden av allians under andra världskriget för kort för att nämnvärt påverka skolböckernas självklart antikommunistiska tendens.

Det mest slående inslaget i skolstriderna under senare år är emellertid ett helt annat. Det innebär att extremt konservativa organisationer vänder sig till skolstyrelser och andra statliga myndigheter för att få böckerna tillrättalagda. Organisationerna är till stor del desamma som i början av 1950-talet tjänstgjorde som kör och betjäning till McCarthy och hans män: *Daughters of the American Revolution* – bortåt tvåhundratusen kvinnor som anser sig ha en stamfader eller stammoder från självständighetskrigets tid – veteranorganisationen *The American Legion* och otaliga andra sammanslutningar av liknande art. Den kritik, som man från dessa håll framför mot skolböcker, är ofta fantasistisk: det påstås vara i socialistisk eller kommunistisk anda att skriva om fattigdom förr och nu, om

existensen av skilda sociala grupper, om motsättning mellan skilda raser. Den ekonomiska frihetens lära måste präglä all undervisning. Amerikas främsta historiker utpekas som subversiva eller kommunistanstuckna därför att deras skildringar av sociala rörelser och konflikter inte är tillräckligt genomsyrade av den amerikanska livssynen. Taktiken är att angripa en viss skolstyrelse eller ett visst bibliotek, i några fall skolböckerna över huvud i en viss delstat, och att söka förmå myndigheterna att inskrida. De framgångar dessa aktioner vunnit är ytterst begränsade, men i några fall har lokala utrensningar av skolböcker kommit till stånd på de lösaste och orimligaste grunder. En ostridig fara är att skolboks författare och deras förläggare blir oroliga och försiktiga; det har visat sig att en skolbok, som angrips som subversiv, säljs mindre än andra, även om angreppet med framgång tillbakavisats. En grundlig undersökning av en rad skolbokskonflikter av denna typ har nyligen gjorts av två unga akademiker: Nelson och Robert, "The Censors and the Schools", och i tidskrifter om undervisning och skolböcker söker man bekämpa detta slags McCarthyism genom saklig upplysning.

Efter några dagars läsning i denna fråga blir jag – liksom då jag studerade McCarthyismen för

tolv år sedan – kritisk och pessimistisk i fråga om Amerika. Kombinationen av frihet, okunnighet och illvilja verkar förskräckande. Alla anklagelser, allt slags förtal är tillåtet, läsarna och lyssnarna saknar möjlighet till bedömning – delvis helt enkelt på grund av landets storlek – hundratusentals människor lever i en enfald, ängslan och förbittring som gör dem till förföljare och inkvisitorer. Adams bild av tre av "Revolutionens döttrar" med hårda och bittra ansikten kommer för mig, och jag minns den fruktansvärda grupp av dessa döttrar, som jag själv pratade med våren 1955. Yeats rader tycks bli sanna även här:

Things fall apart, the center does not hold
The best lack all conviction, while the worst
are full of passionate intensity.

Dock är jag egentligen övertygad om att denna pessimism, dessa farhågor, är oberättigade. Centern, kärnan kommer att hålla, det finns många goda med stark övertygelse. Men jag instämmer med många intellektuella som anser att flera ur deras egen krets borde hjälpa till att bekämpa den ondskefulla demagogi, som använder frihet och demokrati för att förgifta sinnena. Det är ett vidrigt skådespel.

Urbana 27 september

Universitetet har fått en ny kansler, Jack W. Peltason, närmaste man till rektorn-presidenten. På en tillställning i söndags höll kanslern ett tal om sin syn på universitetslivet och studenterna. Han hävdade starkt "den akademiska friheten" bland lärare och studenter. Professorerna måste vara försäkrade om "frihet att söka sanningen utan fruktan för att bestraffas av dem som har makt och som ogillar deras åsikter". "Be oss inte garantera att våra studenter klär sig på ett sätt, som ni gillar. Be oss inte som universitet att betyga sundheten i deras politiska åsikter och uppträdande. Om ni är missnöjd med deras moral, så tala med deras föräldrar eller med dem själva." Studenttidningen The Daily Illini slår upp talet på första sidan och prisar i den ledande artikeln – liksom alla tidningens ledare utmärkt skriven – Peltason för hans upplysta och klartänkta inlägg.

Både talet och mottagandet bland studenterna verkar på oss främmande. Inte för att vi reagerar mot Peltasons åsikter utan därför att vi finner dem alltför självklara för att framföras med sådan kraft och utförlighet. En svensk akademiker, som ägnade ett stort tal vid terminens början åt framhävandet av forskningsfriheten och åt studenternas rätt

att klä sig, politisera och uppträda efter behag, skulle verka löjlig – som ivrigt och aggressivt rusande genom öppna dörrar.

Här finns, utan tvivel, fortfarande en skillnad mellan Sverige – och över huvud Europas demokratier – och USA. Den så kallade akademiska friheten är här inte lika fullständig och självfallen som den allmänna medborgerliga friheten. Rektorn och universitetsstyrelsen har möjligheter att ingripa, som hos oss är uteslutna. Ett par exempel finns från statsuniversitetet i Illinois från de senaste åren. En lärare, en "instructor" utan fast anställning, uttalade sig, åtminstone enligt många uppfattning, för "fri kärlek" (detta uttryck är numera omöjligt hos oss men är här fortfarande användbart, om också litet ålderdomligt). Läraren avsatte av rektorn och hans klagomål avvisades, under en del protester i tidningarna och bland lärare och studenter. Ett annat exempel är att en Du Bois-klubb – namnet taget efter den berömde forskaren Du Bois, neger, professor och på gamla dagar kommunist – av universitetsledningen förbjöds att hålla sammanträden i under universitetet hörande lokaler; motiveringen var att samhällsomstörtande organisationer enligt Illinois lag inte kan erkännas bland studenterna. Även i detta fall uppstod debatt, och Illinoisuniversitetet kritiserades

allmänt på mera liberalt och radikalt håll. Exemp-
len från Illinois är inte isolerade. Den stora profes-
sorsförening, vars uppgift är att uppsåra och be-
kämpa avvikelser från den akademiska frihetens
princip, har fortfarande en hel del att göra.

Men utvecklingen har under senare tid klart gått
mot större frihet för lärare och studenter. Allt fle-
ra grupper av professorer har fått fast anställning
(tenure) och detta innebär, att avskedande är
praktiskt taget omöjligt på grund av misshagliga
uttalanden eller ett stötande uppträdande; vid de
flesta universitet är professorerna ungefär lika
trygga som hos oss. Uttalanden eller åtgärder i
strid mot frihetsgrundsatsen blir angripna; reaktio-
nen mot McCarthyismen medförde med all säker-
het större känslighet och vaksamhet på denna
punkt.

Likväl känner, som jag förut betonat, professo-
rerna – och kanske också studenterna – inte all-
deles samma trygghet i friheten som hos oss. Dels
är fortfarande en del censur- och likriktningsåtgär-
der möjliga, särskilt vid av statliga myndigheter
och religiösa riktningar helt beroende universitet.
Dels utsätts de frispråkiga – liksom de censur-
lystna – för en offentlig kritik som sannolikt
hämmar många. Dels och kanske framför allt till-
sätts professorerna på ett sätt, som gör det möjligt

för andra motiv än de rent vetenskapliga att bli utslagsgivande. Ett system som vårt, med sakkunniga som prövar kompetensen, är i detta väldiga land med proportionsvis mångdubbelt fler platser än hos oss otänkbart. En professor i statskunskap utses i praktiken av de blivande kollegerna eller av några inom universitetet bestämmande personer; en ny professur upprättas ofta för en person man vill förvärva. Professorerna gör ofta karriär och får ökade inkomster genom att flytta från universitet till universitet; flera av mina bekanta har bytt professur fyra eller fem gånger och har avancerat från femtusen till tjugofemtusen dollar om året. Tillställningsförfarandet i förening med den stora tillgången på aspiranter måste leda till att duglighet kombinerad med relativ konformism privilegieras; om skillnaden i duglighet mellan X och Y inte är alltför stor, måste det i professorskonklaven vara naturligt att välja X med den hemliga motiveeringen, att Y är galen, extrem, retar alla människor, gör det svårare att få nya anslag för ämnet. Antagligen verkar samma förhållanden i den riktningen, att lärarskickligheten beaktas mera än hos oss och ibland skattas högre än den vetenskapliga kompetensen. I Sverige går en sökande före en annan, om han skrivit litet bättre eller mer än konkurrenten, även om han är omöjlig som lärare; i

USA behövs i regel ett tydligt försprång i forskning och tankeskärpa för att motväga total olämplighet som lärare.

I går äntligen den första föreläsningen, inpassad i en kurs i idéhistoria. Jag talade om begreppet intresse i politisk debatt och stannade främst vid Hobbes, Bentham och Marx. Ledmotivet var att de halvriktiga plattheter, som vi rör oss med i vardagslivet, av de stora ideologerna genom ensidigheter, kompliceringar och förvrängningar blir byggnadsstenar i slutna, invecklade och galna system. Efteråt en halvtimmes frågande. Då jag föreläste i Stockholm för trettio år sedan och bad studenterna fråga, fick jag intrycket av en stark korrelation mellan frågvishet och enfald; de intelligentare syntes vara för försiktiga eller för självkritiska för att ställa frågor. Här har jag, liksom vid tidigare tillfällen, inte detta intryck. Det verkar som om ungdomarna vore mindre hämmade, de frågar ogenerat, och frågestunderna blir trevliga. Men kanske det har blivit likadant i Sverige på senare år genom att barnen blir behandlade mera som jämställda och eggas till självverksamhet.

Urbana 29 september

I går läste jag en ännu icke publicerad undersökning, som en ung professor här, Jerry Hough, gjort om konformismen i massmedia i USA, respektive Ryssland. Det lär vara den första i sitt slag. Jämförelsen gäller ungefär ett år under 1966 och 1967 men omfattar endast en del av televisionen i USA och pressen i Ryssland. I denna begränsning synes mig ligga en avsevärd felkälla, eftersom konformismen säkerligen är större i TV än i tidningarna, även om televisionen sköts av privata företag som i USA. Hough erkänner denna brist men framhåller att televisionen i Ryssland ännu är alltför litet utvecklad för att tjäna som underlag för en jämförelse. I viss mån beror begränsningen av undersökningen sannolikt på att Hough bara varit kortare tider i Ryssland och inte hunnit se tillräckligt av rysk television.

Likväl är avhandlingen av stort intresse. Hough betonar självfallet att likriktningen är vida större i Ryssland än i USA men hävdar tillika att skillnaden inte är så ofantlig som vanligen påstås. Det är otänkbart att i Ryssland kritisera regeringens allmänna politik, att exempelvis opponera mot enpartisystemet eller kräva ökad politisk frihet eller ifrågasätta riktigheten av direktiven på skilda om-

råden. Angrepp mot de ledande männen, mot utrensningar och rättegångar är likaså omöjliga. Utrikespolitiken är helt tabuerad; en tidning kan inte antyda en avvikande uppfattning. Däremot är det möjligt att diskutera mera begränsade och särskilt lokala frågor, som bostads- eller vägbyggnaderna inom ett område eller åtgärder för förbättring av bestämda jordbruksföretag eller fisket i ett vattensystem. En debatt förekommer alltså på vad man kan kalla förvaltningsnivån, medan den allmänna politiken är fridlyst. I fråga om tillståndet eller åsikterna i främmande länder kan visserligen intet skrivas som implicerar kritik av det ryska systemet, men korrespondenterna kan förmedla erfarenheter och intryck även av relativt positiv art och behöver inte ständigt fördöma vad de ser och hör i andra länder.

Houghs redogörelse synes mig föga rubba bilden av nästan total likriktning, nästan total brist på politisk frihet i Ryssland. Mera givande, åtminstone för mig, är hans klarläggande av den starka tendensen till likriktning i fråga om vissa idéer och ämnen i den amerikanska televisionen, särskilt som denna tendens inte beror på statliga ingripanden och direktiv utan på televisionsföretagens åsikter, eller riktigare de föreställningar som dessa företag har om den stora publikens åsikter. Politiska de-

batter inom den partipolitiskt givna ramen och om skilda inrikespolitiska frågor (till exempel negrer-
nas ställning) förekommer naturligtvis i stor om-
fattning. Likaså framförs olika meningar om ut-
rikespolitiken i bestämda lägen; enligt min erfa-
renhet från Cubakrisen 1962 är emellertid i en
spänd situation ett allmänt avståndstagande från
styrelsens politik sällsynt eller uteslutet. Man mås-
te också beakta att televisionsföretagens politik är
skiftande, beroende på den publik man vänder sig
till. I Södern kan i rasfrågan inte ett mera lokalt
företag hålla samma linjer som i Norden.

Det väsentliga är emellertid att en påtaglig kon-
formism härskar i fråga om vissa politiska och mo-
raliska principer, som kan betecknas med det stora
ordet livsåskådning. Angrepp på den amerikanska
livsstilen – religiös idealism, politisk demokrati,
fri företagsamhet, stark ekonomisk gradering, na-
tionell sammanhållning trots alla motsättningar –
förekommer inte. Om socialism i eller utanför USA
hör den amerikanska publiken sällan eller aldrig;
som ett undantag nämner Hough några neutrala,
litet skämtsamma ord om det socialistiska Sverige.
Debatter mellan en konservativ, en liberal och en
socialist i ordens svenska mening är ytterst sällsyn-
ta. Att en kommunist skulle få propagera i TV är
naturligtvis uteslutet. Religiösa inlägg förekommer

i den utspädda form, som tenderar att göra de stora amerikanska samfunden identiska i sin förkunelse. Motsättningar mellan religiösa riktningar och mellan troende och ateister avspeglas inte i TV. Att en fritänkare skulle kunna uttala sin mening i TV är knappast tänkbart.

Här finns, såvitt jag kan bedöma enligt högst begränsad erfarenhet, en betydande skillnad mellan amerikansk och låt oss säga svensk och engelsk TV. Ingående jämförelser mellan skilda demokratiska länder vore av stort intresse, men är ytterst besvärliga. Att en mängd program, som i Sverige ter sig helt naturliga, inte förekommer i USA, torde i varje fall vara klart. Man kan ifrågasätta hur statlig och privat TV fungerar i detta hänseende; jag är benägen att tro, att en TV med större statsinflytande ger mer variation än den privata och är mindre orolig för att släppa fram impopulära och extrema åsikter.

Begränsningarna av TV-programmen är utan tvivel större än av pressdebatten; i tidningarna presenteras ett rikare spektrum av åsikter. Men jag skulle tro, att på vissa punkter skillnaden inte är så stor. Särskilt är religionen tabu i jämförelse åtminstone med Sverige. Detta synes mig gälla den privata likaväl som den offentliga debatten. Vid många samtal med professorskolleger, i vilka jag själv är

angelägen att betona min ateism för att observera reaktioner, har jag nästan aldrig träffat någon som öppet och i ett sällskap håller med mig; möjligen säger man sig vara agnostiker. I alldeles enskilda samtal blir uttalandena mera växlande. Allt detta måste ses mot bakgrunden av att omkring fyrtio-fem procent amerikaner regelbundet går i kyrkan, ungefär tio gånger så många som hos oss.

Urbana 3 oktober

I förrgår var nya professorer och en del andra, omkring ett hundratal, inbjudna till ett möte för att upplysas om universitetsorganisation och verksamhet. De sex föredragen var tråkiga, i stort sett blott om organisationen och utbildningsprojekten, framförda utan liv och kraft. Rektorn, Henry, en färglös man på några och sextio, ansedd som konservativ och försiktig – ofta kritiserad för sin hållning i den förut nämnda Du Boisaffären – började med en halv timmes anförande. Vad som slog mig i hans föredrag var likheten med en företagsledare, som redogör för sitt fögderi. Han betonade gång på gång, hur högt universitetet stod, att det var ett av de bästa och största i Amerika, och antydde diskret, utan direkt skryt, att framgångarna till stor del

berodde på styrelsens insatser. Det hela erinrade mig om Helge Heilborns årliga redogörelse för Dagens Nyheters utveckling; verkställande direktören framhöll, att vi gick framåt, snuddade vid den administrativa ledningens förträfflighet, förespådade nya triumfer men anbefalldes sparsamhet och måtta.

Även på annat sätt framträdde likheten med ett affärsföretag. Det gäller att få nya inkomster och att förtjäna dem genom uppskattade prestationer. Pengarna kommer i detta fall huvudsakligen från Illinois statslegislatur och en del andra anslag, men studenternas avgifter på några hundra dollar om året är också av betydelse – praktiskt taget alla amerikanska universitet upptar sådana avgifter, ofta avsevärt högre än här. Man kräver flera professorer och talar om de lysande vetenskapliga resultaten vid universitetet som ett skäl till högre anslag. Man vill också ha flera studenter genom nybyggnader och andra anordningar; för närvarande finns bestämda inträdeskrav, och tusentals studenter måste årligen avvisas, trots att de fyller dessa krav. En idealistisk linje i rektorns anförande var principförklaringen, att enligt amerikansk tradition och ideologi alla tillräckligt dugliga borde kunna få universitetsutbildning. Denna princip har hittills varit mera praktiserad i USA än hos oss. Studentantalet är med säkerhet proportionsvis två till tre

gångar så stort som i Sverige, mer än fyrtio procent av landets ungdomar i tjugoårsåldern, men studenternas ålder och nivå är lägre i USA.

Efter talen blev det tillfälle till frågor. Jag ställde två frågor, de enda en smula oroande som framfördes. Den ena var om forskning eller lärarförmåga var avgörande vid tillsättningarna. Svaret var litet obestämt men gick ut på att forskningen var det väsentliga, även om hänsyn också togs till förmågan att undervisa. Den andra var om politiska eller religiösa hänsyn spelade in; kunde en notorisk kommunist eller ateist bli professor? I fråga om kommunismen var saken klar; enligt Illinois lag får ingen lärare tillhöra en grupp, som är ansluten till kommunistpartiet eller verkar för omstörtning av styrelsen "by force, violence or other unlawful means", och jag själv har – med något litet obehag – undertecknat en förklaring att jag inte tillhör någon sådan grupp. Förbudet har motsvarigheter vid det stora flertalet universitet och är en rest av McCarthyismens framgångar. Till religionen togs ingen hänsyn, påstod kanslern, Peltason, som besvarade frågorna. En professor kunde väl vara bekännande ateist. Vid privat samtal efteråt uttalade kanslern, att hans påstående närmast gällde de formella villkoren; naturligtvis kunde ett avgörande påverkas av andra synpunkter än de rent

legala, omedvetet eller inte – "det är ju sådant, som gäller alla människor".

Vid samtal med andra professorer bestyrktes intrycket av det företagsmässiga i universitetsverksamheten. Belysande är några uppgifter om tillsättning och befordran av professorer. I varje "department" – såsom statskunskap eller nationalekonomi – utses bland de tiotal professorerna en kommitté på några få personer som behandlar dessa frågor. Varje professor avger årligen en uppgift om vad han publicerat, vilka resor han gjort, vilka forskningar han bedriver, vilken bok eller uppsats han håller på med. På grundval av dessa uppgifter och kännedom om kollegerna föreslår kommittén befordringar och löneförhöjningar. En "riktig" professor kan exempelvis få ett par tusen dollar om året ytterligare, om han varit duktig. Detta system sammanhänger med konkurrensen emellan universiteten. Det gäller att behålla en bra man, särskilt om han bidrar till universitetets allmänna anseende. Om anbud kommer från ett annat universitet till en bra professor, meddelar han gärna detta och får eventuellt en passande löneförhöjning. Ibland uppstår ingående förhandlingar, med krav och prutningar. Jag antydde att jag fann detta konkurrenssystem i fråga om forskare ovärdigt. Svaret blev att forskningen, liksom affärer, drevs framåt

på det sättet. Mitt svar blev att konkurrens och den ständiga tanken på framgång och misslyckande kunde verka hämmande och att professorerna på detta sätt fick det svårare att bidra till den allmänna debatten med sin kombination av träning och bildning, bortsett från att de är hindrade att arbeta inom politiken, alltså partipolitiken, och inte som hos oss bildar ett viktigt inslag i partiernas organisation och riksdagsgrupper.

I går bjöd en dansk-amerikansk professor, som är bosatt här, Palle Hansen, hans fru och mig – Gerd hade sovit för dåligt – på utfärd till två Lincoln-platser, New Salem, där Lincoln bodde några år på 1830-talet, och Illinois huvudstad Springfield, där familjen Lincoln bodde 1837–1861. New Salem är en by med ett tjugotal små omålade trähus. Byn hade en kort blomstringsperiod som rastställe på vägen västerut och huvudort i grevskapet; sedan drog befolkningen bort och husen stod tomma kvar; nu har sedan några årtionden den döda byn en ny glansperiod som statspark och minnesort. Här var Lincoln bodbiträde och arbetare utan fast anställning; i sitt elände började han läsa juridik och kunde som advokat flytta till Springfield, omkring tre mil från New Salem. Villan i Springfield, i detalj bevarad från Lincolns tid, är den främsta hel-

gedomen. Den var mera överklassbetonad än jag väntat, med ett stort finrum och ett vardagsrum på nedre botten och tre sovrum en trappa upp. Man pekade ut den fönstersmyg, i vilken Lincoln på sommaren 1860 mottog nyheten att han blivit republikanernas presidentkandidat, den stora sängen, där Lincoln kunde sträcka ut sig – hans längd var ofta en pina i för små sängar – och allehanda husgeråd och leksaker, som förts dit. Jag undrade i förväg, om jag i denna miljö skulle känna en särskild stämning inför mitt helgon nummer ett, men därav blev intet. Några rader ur Lincolns tal kan fortfarande driva mig till tårar, men hans lokaler var helt likgiltiga.

En liten sensation gav likväl pilgrimsfärden. Jag köpte en kopia av New York Herald för 15 april 1865, den dag då nyheten om mordet på Lincoln publicerades. Tidningen är på fyra sexspaltiga sidor. Större delen av första sidan upptogs av attentatet, en stor del av den övriga texten gällde kriget, särskilt Lees kapitulation för Grant i Appomattox och Shermans marsch norrut från Savannah. Men de ojämförligt största rubrikerna och över elva av de tjugofyra spalterna ägnades en annons. Pillret Malena reklamerades som "det bästa läkemedlet i världen". Det var bra för praktiskt taget alla sjukdomar, men alldeles särskilt för förstoppning. För-

stoppningens innebörd och faror klarlades i text och bilder med en detaljrikedom och en naturalism som jag aldrig sett motsvarigheten till i en modern tidning, inte ens i de mest tidsenliga sexualannonserna. På en annan punkt var annonsen däremot helt modern. Den började med bilder av en ung kvinna och en ung man, friska och tjusiga, som regelbundet tog Malena och mycket riktigt just blivit förlovade. Under dem avbildades två förgrämda och sura ungdomar, som inte tog Malena och klagade över att de inte lyckades finna någon partner.

Urbana 5 oktober

De sista dagarna har jag haft rätt mycket att göra, två föreläsningar med frågestunder, två långa kvällssammanträden med studenter på högre stadium och professorer i statskunskap och sociologi. Allt har gällt svensk politik under jämförelser särskilt med andra skandinaviska länder och USA. Frågorna om Sverige gäller till stor del saker, som det stått om i tidningarna på senare år: självmorden, sexualmoralen, "socialismen" i Sverige. Att vi har hög självmordsfrekvens i Sverige tycks även bland dessa belästa och intellektuella ha blivit en dogm; jag betonar att frekvensen varit lika hög

sedan årtionden, att den är ungefär densamma som i en rad andra europeiska länder, och att skillnaderna i siffror sannolikt till stor del beror på större eller mindre tillförlitlighet i statistiken. I går kunde jag observera hur en gammal sönderskjuten teori kan dyka upp i nya sammanhang; en professor antog, att negrernas låga självmordsfrekvens i USA berodde på att de kände sig som en enhetlig grupp i konflikt med den vita majoriteten – alltså ungefär samma hypotes som Durkheim framförde för sjuttio år sedan. Att en ogift moder inte lider av någon social ostracism i Sverige förvånar alla, lika så att så många barn är avlade före äktenskapet. Mina föreläsningar handlar om partiväsendet och den ideologiska avmattningen, men frågorna rör till stor del helt andra saker, dessbättre i regel sådant som jag någorlunda har reda på.

Alla jag träffar, i varje fall alla som frågar och diskuterar, tycks vara relativt radikala, kritiska mot amerikanska konventioner och schabloner. Puritanismen i Mellanvästern är ett tema, som ständigt kommer upp. Den politiska situationen oroar många. Goldwater och Reagan, guvernören i Californien, som just nu friar till presidentkandidaturen inom det republikanska partiet, omtalas som stollar eller galningar. Skulle en man som Reagan, en gammal filmskådespelare som är okunnig

om politik och förkunnar tomma bombasmer, kunna bli en politisk ledare i Sverige? Jag svarar uppriktigt nej, men erinrar om att stora europeiska folk fallit för Hitler och Mussolini. De grupper, som i senare amerikansk politik varit kärnan i McCarthyismen och Goldwaters rörelse, framstår för dessa intellektuella som ett ständigt hot; man diskuterar, liksom den amerikanska statsvetenskapen, deras ursprung och deras motiv och är i stort sett ense om att en rad komplicerade faktorer – psykologisk inriktning, fruktan för att förlora status, traditioner av rashat och främlingshat, okunnighet om världen, förvänd patriotism – driver dem samman under antikomunismens baner. Bland dem jag talat med är, tror jag, ingen kommunist, men några sympatiserar med "den nya vänsterns" vaga protester mot amerikansk politik, kapitalism och konformism.

Våra planer har plötsligt ändrats. Under några få dagar har jag fått inbjudningar att komma till Albuquerque i New Mexico (min vän Tomasson), Berkeley i Californien (en gammal bekant, professor Bellquist) och Columbia i New York. Vi har beslutat att ta emot inviterarna och att stanna i USA till 25 november. För ett par veckor sedan kände jag det olidligt att träffa folk, föreläsa och prata;

nu är jag piggare och ser med glädje fram mot den lilla rundturen efter de sex veckorna här.

Urbana 10 oktober

Jag noterar vad jag sett och hört i Vietnamfrågan här vid universitetet under de senaste veckorna. Då jag kom hit fick jag från flera håll höra att både lärarna och studenterna i Urbana hade visat relativt ringa aktivitet i frågan, och detta bestyrks av mina erfarenheter.

Bland lärarna finns en organisation på några tiotal medlemmar som har det formella syftet att sprida upplysning om Vietnamkriget; i realiteten torde alla medlemmarna vara kritiska mot regeringspolitiken. Jag deltog häromdagen i den varje vecka ordnade lunch, som är en samlingspunkt för gruppen. Ungefär tjugo lärare var närvarande. Jag fick tillåtelse att ställa några frågor. Hur många lärare och tjänstemän kunde antas vara klart mot regeringens politik? Kanske omkring tvåhundra, blev svaret, av flera tusen anställda. Gruppen sände cirkulär med kritiska kommentarer kring kriget till dubbelt så många. De flesta anställda antogs inte ha någon bestämd åsikt eller godtaga regeringens åtgärder. Vad gjorde gruppen? Spridningen av de små

cirkulären – ett par sidor i maskinskrift – och en insamling till studentdemonstrationen den 21 oktober var för närvarande huvudsaken; en medlem ansåg att man borde börja en mera aktiv propaganda genom möten och föredrag men något beslut här om fattades inte. Ville gruppens medlemmar, att USA utan villkor skulle dra sig tillbaka från Vietnam? Svaren blev skiftande. Några krävde utrymning utan vidare, andra var snarare på samma linje som Fulbright och Schlesinger. Det väsentliga är inte dessa frågor om skilda utvägar, yttrade ett par talare, utan att kriget tar slut och vi kommer bort från Vietnam. Då jag invände, att detta också var regeringens mål, blev svaret, att presidenten inte var att lita på; kanske önskade han i själva verket ett mera permanent engagemang i Syd-Vietnam. Hela debatten i frågan, ansåg en talare, präglades av falskhet och medveten oklarhet. Politikerna vågade av oro för partiledningarna och opinionen inte säga vad de verkligen menade utan höll sig inom en konventionell ram av åsikter. De som angrep regeringen i kongressen ansåg kanske ofta, att en villkorslös utrymning vore det riktiga, men de vågade inte gå så långt inför offentligheten. Krigströttheten och fredsviljan var emellertid i stigande och snart kunde man vänta sig klarare motsättningar. Då jag erinrade om att opinionsundersök-

ningarna fortfarande tydde på starkt understöd åt den förda politiken, svarades att folk även i dessa fall var rädda för att deklarerera sin mening; de ville gärna svara som andra antogs svara. Jag replikerade att undersökningarna var anonyma och att om svaren gavs med hänsyn till omgivningens hållning måste de ändå ge en föreställning om vad folk i allmänhet tänkte. I det hela fann jag diskussionen inom den lilla kretsen ännu mera förvirrad än den offentliga debatten.

Bland studenterna finns också en förening mot kriget. Flertalet medlemmar är, enligt vad en av ledarna uppger, för villkorslös utrymning. Två studentdemonstrationer har under dessa veckor hållits mot kriget på den stora planen utanför Illini Union. Vid ena tillfället gick ett tjugotal studenter omkring med plakat: "Sluta det grymma kriget", "General Ky beundrar Hitler" och så vidare. Vid andra tillfället hölls några tal inför omkring tvåhundra studenter, varav kanske hälften applåderade. Det aggressivaste talet hölls av en representant för den nya vänstern, som förklarade att "nationen sover" och att "USA är den mest krigiska staten i världen näst Israel". Från professors- och studenthåll har jag fått uppgiften att några hundra studenter (av omkring trettiotusen) aktivt tagit del i oppositionen mot kriget. Man söker mobilisera stu-

denterna för deltagande i demonstrationen i Washington den 21 oktober men hittills har blott några tiotal anmält sig. De paroller som utdelas fördömer kriget på gängse skäl, det är grymt, onödigt, reaktionärt, farligt för det inre reformarbetet, men i de flygblad och plakat jag sett sägs ingenting om villkorslös utrymning. Att studenterna är fritagna från utskrivning till kriget väcker väl belåtenhet hos de flesta men obehag hos samvetsömna. Det påpekas ofta att resultatet blir en överbelastning av de fattigare folkgrupperna, däribland negrerna – den sistnämnda gruppen blir överrepresenterad bland soldaterna också därför, att relativt många negrer frivilligt förlänger sin tjänstetid.

Det politiska intresset i allmänhet, och den kritiska hållningen mot kriget i synnerhet, anses vara starkast bland studenterna vid humanistiska fakulteten, svagt bland naturvetare, tekniker och agrokonomer. Någon opinionsundersökning av större omfattning har inte gjorts. En av mina kolleger höll häromdagen en sådan undersökning bland sina studenter, alltså ograduerade studerande i statskunskap. De två frågorna löd: "Bör USA villkorslöst upphöra med bombningen av Nord-Vietnam? Bör USA villkorslöst utrymma Vietnam?" På första frågan svarade 22 ja, 57 nej, 2 vet inte; på andra frågan svarade 11 ja, 69 nej, 1 vet inte. Siffrorna

tyder på att det stora flertalet godtar regeringspolitiken, men också på det i och för sig sannolika, att de vagt kritiska är långt flera än de aktiva opponentererna.

På det nationella planet får vi genom pressen samma bild av förvirrad konflikt. Liksom i Sverige stärks intrycket av att politikerna bakom motståndarnas aktioner ser okunnighet, enfald och dålig moral; jag har själv goda anlag för samma syn på kritiker och angripare, men tror mig inte nå den professionelle politikerns förmåga på den punkten.

Med stark sympati skulle man kunna se president Johnson som en klippa i stormen. Han upprepar ständigt samma sak: regeringen vill förhandlingar och fred, Hanoi säger nej, därför behövs kallt blod och ståndaktighet. Men presidentens förkunnelse ger utrymme åt så många frågetecken, att liknelsen om klippan inte godtas av de mera fundersamma. Dessutom gör presidenten som TV-talare inte succé; han påstås sakna personlighet, denna suddiga aura av ande, karaktär och reflexion ovan stridsvimlet, som är en så dyrbar tillgång för politiker och som ingen saklighet och ordinär hederlighet, ingen rutin och inga gester kan ersätta. Slutligen: han börjar verka nervös och pinad, sägs det; nu är det knappt mer än ett år till valet, åtta

eller nio månader till kandidatnomineringen, och Johnsons aktier har på sista tiden fallit. En uppgörelse i Vietnam, och hans seger är klar.

Några nya faktiska uppgifter kom Johnson med vid månadsskiftet. 13 500 amerikaner stupade sedan krigets början, 85 000 sårade, av vilka 79 000 börjat eller snart börjar slåss igen. 460 000 man i Syd-Vietnam; härtill kan man lägga bortåt 100 000 på flottan och i de baser utanför Syd-Vietnam, från vilka en stor del av bombardemanget kommer. "Kommunisterna" beräknas till 300 000 man, utom Nord-Vietnams 50 000, den sydvietnamska armén till mer än så, de allierades – Syd-Korea, Australien etc. – styrkor till 70 000. Det sydvietnamesiska området under kommunistisk kontroll har, förklarar presidenten, minskat till under 20 procent och det "säkra" området har ökat till 65 procent – uppgifterna sägs ofta vara godtyckliga.

New York Times frågade för en tid sedan de 50 statsguvernörerna, de 100 senatorerna och de 435 medlemmarna av representanthuset om de spårat någon förändring i hållningen till kriget. 243 svarade. Av dem hade 30 blivit "fredsbetonade" på sista tiden, 10 hade blivit mera benägna för ytterligare eskalation, de övriga hade sina åsikter orubbade. Flertalet rapporterade att understödet för kriget försvagats hos allmänheten. Uppgifterna är emel-

lertid inte specificerade och inte korrelerade till politikernas egen uppfattning, varför deras värde är begränsat. Att presidentens prestige sjunkit är klart; enligt opinionsundersökningarna gillas han av endast några och trettio procent, vilket är ett lågvattensmärke, men erfarenheten visar att en omsvängning på flera tiotals procent kan ske på några månader. Vad hållningen till kriget angår, tyder undersökningarna inte på någon stor förändring, vilket måste bero på att många av de mot presidenten kritiska önskar en skärpning av kriget fram till ett snabbt avgörande. Jag håller på att samla material i denna sak, och skall senare något utförligare beröra opinionsutvecklingen enligt institutets mätningar.

I kongressen har ett par sensationer inträffat. Representanthusets talman höll vid ett sammanträde efter en kort ferie ett tal, i vilket han helt stödde regeringen och stämplade kritikerna som Nord-Vietnams hjälpare; en minoritet inom huset reste sig och applåderade våldsamt, vilket inte innebär att majoriteten var mot talmannen. Den demokratiska senatoren Synnington, förut känd som säker regeringsanhängare – av många framförd som presidentkandidat 1960 – har yrkat på att alla fientligheter från den amerikanska armén provisoriskt skulle inställas; om fienden inte följde ex-

emplet, skulle USA "känna sig fri att fullfölja kriget på det sätt man önskade". James Reston hävdar, tillsynes med rätta, att denna aktion skulle innebära en hotelse om ny eskalation och antagligen väcka ökad förbittring i Nord-Vietnam och FNL.

Urbana 12 oktober

I dag står i New York Times i form av en helsidesannons ett öppet brev till Kosygin, undertecknat och bekostat av tusentals barn i judiska amerikanska skolor. Varför, frågar man, är det stora flertalet synagogor i Ryssland stängda, varför får inte bibeln tryckas på hebreiska, varför får inte judarna fritt lära sig judisk religion, historia och kultur, varför sprids hatfulla artiklar och karikatyrer mot judarna? "Hur kan, sedan Hitler mördat sex miljoner av vårt folk, ni, mr Kosygin, er utrikesminister och en representant i FN, våga jämföra judar och nazister?" Man ber att den mot judarna riktade undertryckningen och propagandan skall avvecklas då Sovjet firar sitt femtioårsjubileum. "Mr Kosygin, vår begäran är enkel. Låt judarna leva – fysiskt och andligt. Och om det är att begära för mycket, så låt dem ge sig i väg."

Det finns något naivt "amerikanskt" i detta ar-

rangemang, med annonsen, skolbarnen, det öppna brevet. Men vädjan är på en gång upprörande och gripande. Det förtryck man vänder sig mot är en verklighet. Judarna i Ryssland behandlas fortfarande illa, de lider av diskriminering och förföljelse, deras Israel blir gement smädat – och de kan inte komma ut ur fängelset.

Under sista tiden har jag hållit åtskilliga föreläsningar och seminarier. Tyvärr är intresset störst för elementära ämnen (svensk partipolitik i synnerhet) medan jag skulle föredra litet mera komplicerade idéhistoriska frågor. Både professorer och studenter vet ännu mindre om Sverige än jag väntat. Stereotypen om Sverige som ett "socialistiskt" land tycks dominera, och jag söker inskräpa enkla fakta om partiernas kompromisspolitik och socialdemokratiens anpassning och moderation. Vid några fria frågestunder har den sexuella friheten i Sverige dragits fram; någon puritansk reaktion har jag inte mött. En professor bad före en av mina föreläsningar studenterna att notera vilka föreställningar de hade om Sverige. I regel tydde svaren på en sympati utan närmare kunskap: Sverige var utmärkt för hög levnadsstandard, sociala reformer och likställighet. I enstaka fall antydde att "socialismen" stod total statskontroll nära. Ett tio-

tal – av nittio – studenter skrev att ordet Sverige kom dem att tänka på "vackra blonda flickor" och "fri kärlek".

I går hade jag ett långt samtal med en professor i statskunskap, som är särskilt intresserad av akademisk frihet och därmed sammanhängande frågor. Vad jag förut skrivit om detta fann jag i huvudsak bestyrkt. En professor med fast anställning kan avskedas – utom naturligtvis om han mot lagen kräver styrelsens omstörtning med våld – för grov vårdslöshet eller oduglighet och för ett uppträdande, i eller utanför tjänsten (*extramural conduct*), som klart visar att han inte kan sköta sitt arbete med nödig "förmåga och ansvars känsla". Min sagesman påstod att sådana avskedanden, alltid föregångna av ingående utredningar, var så ytterligt sällsynta, här och vid andra större universitet, att de knappast hindrade vare sig slarv, inkompetens eller allmänt stötande uppförande. Den bestämmelse som gör det möjligt att ta hänsyn till uppträdandet "utom tjänsten" hade dock i enstaka fall använts, men man skulle vara svår fyllerist, våldsam flickjägare eller nästan galen i största allmänhet för att riskera påföljd. Professorernas tendens till försiktighet och konformism erkändes – "det är vad vi kallar akademisk politik" – men sades främst bero på den karriärism, den önskan

att stiga i graderna, som eggat professorerna nästan fram till pensionsåldern. – I fråga om lärare utan fast anställning var, framhöll min professor, tendensen att inte blamera sig, att inte såra eller stöta personer eller grupper, sannolikt mera framträdande. Men över huvud säkrades en hög grad av frihet därigenom att ett universitet som förbrutit sig fick dåligt anseende och svårt att få bra lärare. Den stora unionella professorsföreningen utövar genom sin tidskrift och sina ingripanden ett starkt inflytande på universitetens myndigheter.

Vad studenternas frihet angår, finns vid många universitet – och även här – en ständig friktion mellan myndigheter och studenter. Till mycket stor del förklaras detta av yttre förhållanden, som inte har egentlig motsvarighet hos oss. Universitetet äger i regel ett stort område, som inte rymmer bara lokaler för undervisning och forskning utan också parker, sportplatser, bostadshus för studenter; "campus" omfattar exempelvis det hotell vi bor i, parken utanför vårt fönster, en rad öppna platser och fritidslokaler runt omkring oss. Universitetets styrelse anser sig i och för sig med självfallen rätt kunna meddela bestämmelser och utöva kontroll i fråga om dessa områden, likaväl som en universitetsrektor i Sverige har befogenheter att bestämma om användningen av själva universitets-

husen (såsom då Uppsalarektorn Torgny T. Segerstedt för ett par år sedan förbjöd politiska affischer i dessa lokaler).

Striderna har särskilt gällt rätten att driva politik inom campus. Som exempel på hur det i extrema fall kan gå till tar jag det kända bråket vid Berkeley (statsuniversitetet i Californien) för tre år sedan (september 1964 – januari 1965). En mycket fullständig och opartiskt orienterande undersökning av konflikten har publicerats av Seymour M. Lipset, en av USA:s mest berömda statsvetare, och hans kollega Sheldon S. Wolin (The Berkeley Student Revolt). I princip var politiska tal och manifestationer tillåtna på campus i Berkeley, liksom vid de flesta universitet. Den tre månader långa krisen började med en tvist om vilka områden, där politisk aktivitet skulle tillåtas, och formerna för sådan aktivitet – fick man samla in pengar till organisationer utanför universiteten, skulle talare utifrån fritt kunna inbjudas av studenterna och så vidare. Inom kort blev motsättningen mellan några radikala studentgrupper, utan tvivel en minoritet av studenterna, och universitetets rektor och styrelse ytterst hård och ledde snart till lagöverträdelser och våldsamheter. Studenterna ordnade "sit-ins" (ockupation genom att man stannar på platsen) inom vissa områden, sty-

relsen svarade med relegationer. Senare besatte en grupp studenter universitetets förvaltningshus och blev utdrivna av polis; en mängd åtal och rättegångar följde. Vid ett tillfälle tog den allmänna studentorganisationen avstånd från de demonstrerande studenterna. En del professorer protesterade mot universitetsstyrelsen, medan andra ställde sig solidariska. Under en tid var praktiskt taget all ordinär universitetsverksamhet nedlagd. Småningom nåddes en uppgörelse, som i det hela var en klar framgång för de opponerande studenterna. Men efterverkningarna var stora; rektorn avgick och en rad professorer gick över till andra universitet – som protest mot universitetsledningen eller av allmän irritation över läget; stämningen mellan lärarna inbördes och mellan lärare och studenter blev inflammerad. En rad undersökningar visar, att opinionen för studenternas krav var starkast bland dem, som studerade humaniora, starkare bland dem, som inte bodde hemma, starkare bland protestanter och judar än bland katoliker.

Konflikter av denna typ förekommer nästan uteslutande i de egentliga universitetsstäderna, de städer, där studenterna utgör en stor del av befolkningen och för debatter och nöjen – liksom för mat och bostäder – i regel är hänvisade till campus. Dessa städer har i USA en annan karaktär än

Uppsala och Lund, där beroendet av universitetets områden och lokaler är ojämförligt mindre. I de amerikanska storstäderna blir också studentlivet långt mindre anknutet till campus.

Urbana 13 oktober

Enligt avtal kom Arne Thorén hit i går på förmiddagen för att intervjua mig. Frågorna gällde min uppfattning om väst-öst-problemet i början av 1950-talet och nu; programmet skall gå i den svenska televisionen om någon vecka. Thorén, som jag förut träffat helt flyktigt, visade sig vara en trevlig och intelligent person, med en exceptionell förmåga att berätta klart, koncist och kvickt. Vi var tillsammans från tolv till halv sex och vårt prat var ett roligt avbrott i enformigheten.

TV-historien på tio minuter gick hyggligt, tror jag. Tre amerikanska tekniker gjorde på tjugo minuter i ordning alla de behövliga apparaterna i mitt rum. Jag hade funderat litet på saken i förväg men som vanligt inte skrivit upp något och inte hittat på några formuleringar. Varje gång är uppträdandet i TV för mig samma egendomliga och i huvudsak behagliga upplevelse. Jag var litet nervös, innan det började, men så snart den lilla start-

smällen kom blev jag lugn och kände en förmåga av koncentration och skärpa som nästan aldrig annars. Apparaten och uppträdandet tänker jag inte ett ögonblick på, och därav förklaras väl det smickrande omdömet, att omedvetenhet inför kameran finns bara "hos barn, djur och professor Tingsten". Mitt engagemang känns så starkt och naturligt, att det är ett slags lycka; liksom någon gång under föredrag glömmer jag allting i iveren att klarlägga och formulera. Jag förstår att politiska och andra aktörer, som framträder mycket mer än jag, kan njuta av sitt yrke och i den meningen bli fördärvade av det, att själva uppträdandet blir det centrala och "livet" trivialt och halvt överkligt. Det är underbart att för några minuter vara fri från orons och de små ettriga tankarnas pina.

Vad jag ville ha fram denna gång var att USA i dag, likaväl som för femton år sedan, är ett land med fri och öppen debatt och ständig självvrannsakning, medan likriktningen och undertryckningen av det fria ordet fortfarande är total i kommunistdiktaturerna, och att endast Amerika genom sin makt kan vara ett värn mot de totalitära regimerna. Jag betonade att jag inte "älskar" Amerika - här finns alltför mycket som stöter mig. Dessa ord var en reaktion mot den metod, som några av mina förutvarande vänner praktiserar: att angripa Ame-

rika under bedyranden av sin kärlek till det. Metoden är helt enkelt ett utslag av falskhet, alltför lätt genomskådad för att vara effektiv.

Urbana 15 oktober

I går på vår femte professorsmiddag, denna gång hos chefen för den statsvetenskapliga avdelningen Thompson. Det var som vanligt trevligt med det enkla och informella, cocktails, varmrätt och efterrätt, med värden och värdinnan – jämte en dotter på femton år – tävlande i servering och avdukning. Ett glas vin tycks numera vara obligatoriskt i dylika sammanhang, men bokstavligen *ett* glas; en flaska vitt vin fick räcka för åtta personer, medan hos oss tre flaskor skulle vara normalt. Samtalen var som vanligt något Babbittartade, särskilt om bilar och resor – alla professorer jag träffar har varit i Europa och många har sett mycket annat i världen.

Ett samtal om rasfrågan vid universitetet var av intresse. Negrerna utgör, på grund av sin lägre inkomst, blott något mer än en procent av studenterna, mot över tio procent av statens befolkning. Alla som yttrade sig var helt anständiga i sin hållning till segregation och rasbetonad överlägsen-

hetskänsla, men de framhöll svårigheterna. Ofta ger de här, som vid andra universitet jag besökt, negrerna betyg på relativt billiga villkor – därmed nås, säger de, ett slags rättvisa, eftersom negerstudenterna på grund av sämre skolunderbyggnad och mera obildad omgivning har svårare att klara kurserna. Formellt finns självfallet ingen som helst segregation, men vita och svarta umgås föga med varandra, går på samma danser men dansar blott "inom rasen", äktenskap mellan de skilda raserna är ytterligt sällsynta. När vi kom hem till Illini Union tittade vi in i balrummet och fann, att det denna kväll upptogs av negerstudenter; några vita tittade på men dansade inte. Som ofta då jag sett en grupp negerungdomar, kände jag ett slags förälskelse och förtvivlan. De verkar så naturliga och uppsluppna, många flickor av blandras är vackra. Insikten om att de alla känner tryck och avstånd från den större och mäktigare rasen inger en hopplös medkänsla. Den legala desegregationen går framåt från år till år – i skolor, nöjeslokaler, trafikmedel – men hur skall man få fram en gemenskap, som gör det möjligt att leva tillsammans utan denna förgiftande föreställning om olikhet? Att utrikesministerns dotter häromdagen gifte sig med en neger, hör till tecknen på att det går framåt; för tjugo år sedan skulle detta ha varit otänkbart.

I dag två sensationer i Vietnamfrågan, den ena nationell, den andra lokal.

Tidskriften Life (upplaga 7.6 miljoner) har hittills ständigt stött regeringens politik. Nu görs i ledaren en moderat svängning till vänster. Först erinras om att presidenten sagt sig vara villig att inställa bombningen av Nord-Vietnam, om detta skulle kunna leda till omedelbara förhandlingar, och att Nord-Vietnam som vanligt krävt upphörande av bombningen utan villkor. Life ansluter sig till den senare linjen så till vida som tidskriften, i likhet med kritikerna i allmänhet, begär en paus i bombningen. Kanske skulle därigenom Nord-Vietnam förmås till förhandlingar; i varje fall skulle sannolikt Amerikas position stärkas både i Syd-Vietnam och bland de neutrala och allierade över hela världen. "Vi tror att regeringen snart måste handla – och tala – för att återvinna inre politisk och intellektuell respekt för sin Vietnampolitik och för att uppnå större diplomatiskt och moraliskt understöd utomlands. Vi tror att en paus i bombningen är ett uttryck för fördragsamhet och försoningsvilja som skulle kunna leda därefter. Amerika har tillräcklig styrka för att handla så." Artikeln har väckt stort uppseende och dess hu-

vudpunkter meddelades redan före publiceringen i en rad tidningar. Life anses vara den kanske mest inflytelserika tidskriften inom i stort sett konservativa, en smula intellektuellt orienterade överklassgrupper.

Gerd ropade för en stund sedan till mig att avbryta skrivningen och komma till fönstret med utsikt över den stora universitetsplanen. Ett par hundra studenter var samlade kring talare som angrep Vietnamkriget och – vilket var det sensationella – ett par studenter brände under spritt bifall upp sina drafting cards. (Dessa drafting cards är inte inkallelsekort – studenterna blir inte inkallade – utan registreringskort att användas vid kallelse till militärtjänstgöring.) Att bränna korten är ett sedan årtal använt symboliskt grepp för att visa avsky mot kriget; straffet är böter eller fängelse. Ett tiotal studenter som bränt sina kort eller anordnat ett slags blockad av inkallelsebyrån i staden arresterades av polisen, men frigavs provisoriskt sedan borgen ställts. Många aktioner av denna typ har ägt rum vid vissa universitet (såsom Madison i Michigan, Berkeley i Californien och Columbia i New York) men på detta relativt stillsamma ställe har något liknande förekommit blott vid ett par tillfällen.

Två professorsmiddagar sista dagarna, en i ett professorshem, en på den "fina" "country club" några kilometer utanför staden. Tråkigt och delvis pinsamt. Samtal som hoppade från det ena ämnet till det andra och samtidigt stannade segt vid varje ämne. Det gemensamma för all konversation var trivialiteten: bilar, nya mekaniska hjälpmedel, mat och restauranger, särskilt europeiska lokaler, som det är elegant att ha varit på. Inte ett ord om Vietnam, striderna vid universitetet, utrikespolitik i allmänhet, presidentkandidaternas tävlan. Jag sökte ett par gånger att föra över samtalet till mera allmänna frågor och fick hövliga men så knappa svar, att jag gav upp. På det ena stället tillgrep jag en gammal grov metod: i Amerika kan man inte tala om något allvarligt, därför att meningarna är så olika och alla rädda för bråk. Ett par slött artiga instämmanden blev det enda svaret. Vi sökte i minnet efter lika ledsamma och orimliga professorsmiddagar i Europa, men bytet var klent. Tro inte att jag överdriver: under tre kvart behärskades konversationen helt av två skräckdamer, som diskuterade olika sätt att tillaga pizza, under prestigeladdade hänvisningar till lokaler i Rom och Neapel. Att vi själva, i huvudsak under tystnad,

njuter en smula av vår överlägsenhet i fråga om resor, viner och krogar minskar knappast ödsligheten – även om vi byter en belåten blick, då en dam talar om att hon i Frankrike druckit ett härligt vin som hette bordeaux.

Smakbit: "Sista gången vi var i Europa bjöd ett par vänner oss på en härlig middag, sex rätter, underligt nog sparris och majonnäs och en kyckling med gräddsås." "Ja men, snälla du, det åt vi två gånger i Paris i våras." En karl höjer konversationen: "Ja, i Europa kan man ännu få en rejäl gammaldags fågel. Här är ju allt slutjagat. Att få tag i en liten jaktplats är nästan omöjligt." "Nej men, kära du, vi strövade kring med ett par godsägarvänner i Virginia förra våren och fann åtskilligt – de jagade förresten räv också, precis på samma sätt som i England." Det kvittrande skrytet leder aldrig till en hederlig konflikt, alla instämmer med alla, skrattar åt allt, gläds med varandra i sitt elände.

I går bröt jag och min danske vän, professor Pale Hansen, harmonin. Samtalet gled i all oskuld, utan tendens till problemdebatt, in på negerstudenter. Efter en stund blev det tydligt att familjen vi var hos var full av små suddiga och otäcka rasfördomar. Det blev nästan gräl. Våra amerikanska vänner var tydligen alldeles ovana att argumentera

i saken, de rörde sig ledigt med påståenden och reflexioner, vilkas grundval i rasteorier de var omedvetna om. "Vill ni verkligen att det skall bli en plikt att gifta sig med en neger?" "De går för långt i sydstaterna, men man förstår hur olyckliga de blev, då all deras egendom togs ifrån dem efter inbördeskriget." "Vi ger ju ständigt negrerna nya rättigheter, men ingenting hjälper." Då Hansen och jag började skjuta skarpt, slog våra motståndare till reträtt så till vida som de litet tveksamt anslöt sig till den i Norden rådande likställighetsideologien. De hade ingenting emot hyggliga negrer, deras barn fick gärna sällskapa med sådana negrer – men klart var att de ansåg "hyggliga" negrer ytterligt sällsynta. Hansen sade efteråt mycket riktigt, att här fanns något av samma hållning som nästan alla, särskilt kvinnor, har mot råttor hos oss; råttor är hemska, men små kaniner och katter är förtjusande.

Urbana 24 oktober

De stora fredsdemonstrationerna i Washington tycks ha förlupit ganska lugnt. Ett försök att komma in i Pentagon gjordes visserligen utanför programmet, men endast av ett fåtal demonstranter;

bland de tillfälligt arresterade var blott en mera känd, Norman Mailer. Från "vårt" universitet deltog endast några tiotal studenter. Då jag för en månad sedan frågade organisatörerna här om deras planer och förhoppningar fick jag svaret att flera hundra skulle komma från detta universitet och flera hundratusen studenter från hela landet; omkring tio procent av dessa siffror tycks man ha uppnått – femtio–sextiotusen i det hela.

I dagarna har en utnämningsfråga, som de senaste månaderna livligt diskuterats från den akademiska frihetens synpunkt, till synes definitivt blivit avgjord. Jag redogör för huvudpunkterna i affären, då den synes mig vara belysande för läget.

Hösten 1964 anställdes en lovande ung historiker, S. Lynd, som "assistant professor" – alltså utan "tenure" – för fem år vid Yales universitet. Under år 1966 fick Lynd meddelande om att hans anställningstid sannolikt inte skulle förlängas. Någon motivering gavs inte men det antogs allmänt att Lynds åsikter och verksamhet utanför universitetet varit avgörande. Lynd, kväkare och pacifist, har ivrigt och aggressivt propagerat mot kriget i Vietnam. Han har, enligt vissa uppgifter utan pass, besökt Kina och Nord-Vietnam. I tal och skrift har han hävdad värdet av eller rätten till lagstridig

"ickevåldsam medborgerlig olydnad"; han har lämnat tillbaka sin militära registreringsbok och vid skattebetalning dragit av den summa som kan antas bero på Vietnamkriget.

I våras förklarade sig de akademiska myndigheterna vid Chicago State College (ett av Illinois statsuniversitet) vilja anställa Lynd som "associate professor" (något högre än "assistant professor") i historia. Brev utbyttes om anställningen och Lynd flyttade till Chicago för att börja sin nya verksamhet i september. Men anställningar av denna art måste slutligt godkännas av ett råd, utsett av Illinois statsledning. Detta råd (Board of Governors of State Colleges and Universities) beslöt den 17 juli att inte godkänna Lynds anställning; beslutet fattades med sex röster mot en. Huvudpunkterna i rådets motivering var:

"The Board, in doing so, does not question Dr. Lynd's ability as a scholar and as a teacher of history. It further believes that all the publications of a professor, even if outside his field of specialization, should reflect the same scholarship expected within his writing in his specialty. But in assessing his ability to make a contribution which would be for the best interests of the College, the Board feels that his public activities, which in-

cluded a visit to North Viet Nam and China without a valid passport, and his statement that 'deliberate law breaking through non-violent civil disobedience is a valid, and should become a routine, form of democratic dialogue', go beyond mere dissent. The Board in no way denies Dr. Lynd's right to dissent on any issue . . . But beyond dissent, the Board believes that the teacher has a responsibility to support and to stay within the laws of this country."

Rådets beslut väckte starka protester. Man betonade att Lynds verksamhet utanför undervisningen var en privatsak, som inte fick beaktas då det gällde hans anställning och befordran. Den hela landet omfattande professorsföreningen "American Association of University Professors" – med den akademiska frihetens upprätthållande som huvudmål – uttalade sig i denna riktning, likaså Chicago State College, ett stort antal professorer i Illinois och andra delar av landet och en rad organisationer. Därjämte öppnade Lynd, med stöd av organisationer och enskilda, domstolsprocess. Härvid anfördes dels att Lynds brevväxling med Chicago State College innebar eller av Lynd måste antas innebära ett bindande kontrakt, dels att det statliga universitetsrådets beslut stred mot den grundlägg-

gande bestämmelsen om yttrandefrihet i första tillägget till unionsförfattningen.

Dessa aktioner har nu lett till positivt resultat. Universitetsrådet har enhälligt annullerat beslutet av den 17 juli och godtagit Lynds anställning vid Chicago State College, Lynd har inställt processen. I sin helhet synes ärendets behandling illustrera den styrka som principen om akademisk frihet nått under senare tid.

En parentes! Till de egendomliga formerna för "medborgerlig olydnad" hör vägran att betala den del av skatten, som anses gå till Vietnamkriget. I vad mån så skett, är naturligtvis inte bekant, men åtskilliga fall är kända. Självfallet går det inte att slippa skatten på sådant sätt. Myndigheterna har rätt till utmätning och, enklare, att ta ut den resterande summan på skattebetalarens bankinnehav. I vissa fall har konstaterats att skattevägrarna ser till att den summa de är skyldiga finns tillgänglig på deras bank, varigenom vägran att betala blir en protest utan alla praktiska konsekvenser.

Urbana 26 oktober

Illini Union, där vi bor, är inte bara ett utmärkt hotell med massor av lokaler för professors- och

studentmöten och fem restauranger i olika prislägen. Det är också en rekryteringsplats för amerikanska företag. Efter brevväxling med vederbörande professorer och studenter kommer företagsrepresentanter hit, hyr ett hotellrum och har samtal med särskilt lovande studenter av olika fack, innan de tar sin examen; det gäller att i god tid plocka fram den elit, som skall bli de ledande företagens "executives", "managers", ingenjörer och uppfinnare. På ett plakat strax bredvid våra rum är ständigt tjugo eller trettio företag antecknade med uppgifter om de rum, där deras representanter träffas. Bland de i går antecknade företagen är bland andra General Motors, Washington Electric Corporation, The Boeing Company, U. S. Steel Corporation, General Tire and Rubber Company. Intervjuerna försiggår i regel inför öppna dörrar; man skymtar inne i rummet en äldre man i samtal med en student men kan naturligtvis inte höra vad de säger.

Arrangemanget har de senaste dagarna varit bakgrunden för en framgångsrik studentaktion. Bland de intervjuande företagen upptäcktes i måndags Dow Chemical Co, som tillverkar napalm, det relativt nya förstörelsemedel, som används i Vietnam. Studentföreningen mot kriget i Vietnam slog alarm. I tisdags ordnades demonstrationer på pla-

nen utanför vårt fönster. Ett femtiotal ungdomar marscherade runt med plakat: "Åt helvete med Dow", "Ned med krigshetsarna", "Tänk på Nürnbergprocessen"; plakaten växlade med bilder av lemlästade människor i Vietnam och hakkors med orden Dow eller napalm. Demonstrationerna kompletterades av tal, som fördömde kriget, napalm och Dow. Anslutningen var ganska ringa, kanske tvåhundra studenter, av vilka hälften instämde med applåder och talkörer. Vietnamföreningen beslöt att tillgripa hårdare medel. I onsdags ordnades teach-ins, vid vilka universitetslärare talade om napalms ohyggliga verkningar. Viktigare var en sit-in: bortåt tvåhundra studenter "ockuperade" under fem timmar korridoren utanför det rum, där Dows representant skulle hålla intervjuer, och hindrade genom denna blockad tillträde till intervjurummet. I går, torsdag, meddelades att Dowmannen uppgivit intervju försöken och avrest från Urbana. Universitetets kansler Peltason har förklarat att disciplinära åtgärder kommer att vidtas mot ledarna av studentaktionen, men det kan inte gärna bli fråga om mer än någon tids avstängning från universitetet.

Jag kanske bör förklara orden sit-in och teach-in. Det förstnämnda ordet började, så vitt jag vet, användas på 1920-talet, då arbetarna i några auto-

mobilfabriker – efter italienskt och franskt mönster – slog sig ned i fabrikerna och vägrade att ge sig i väg, förrän deras fordringar beviljades; i regel drevs de ut av polis. Omkring 1960 började ordet brukas för studentgrupper, som genom liknande blockader reagerade mot rassegregationen i Södern och i många fall var framgångsrika; man tog exempelvis upp alla platser i en restaurang, som inte släppte in negrer, och stannade där en halv dag under förtärande av en kopp kaffe, eller man blockerade på samma sätt en busstation eller en buss. Då blockaden sträcker sig över en natt talas ibland om lay-ins. I motsats till dessa former av passivt motstånd innebär teach-ins helt enkelt att man vid en konflikt anordnar föredrag över det ämne striden gäller; några gånger har dock teach-ins organiserats genom blockad av ett föreläsningsrum, som enligt schemat skulle användas för en ordinär föreläsning.

Mitt intryck är att tumulten vid slutet av Washington demonstrationen lett till en viss osäkerhet och moderation bland demonstrantgrupperna. Den kritik, som i många tidningar riktats mot försöken att bryta fram till Pentagon, även av tidningsmän som sympatiserar med kritiken av kriget – till exempel James Reston – har inte varit utan effekt. Studenttidningen här, The Daily Illini, har be-

stämt tagit avstånd från Pentagonaktionen och förklarat att våldshandlingar av denna typ skadar den goda saken. Tidningen rekommenderade demonstrationer i fallet Dow men var emot "insittningen"; Dows representant hade samma rätt att bruka universitetslokaler som "Students for a Democratic Society or the Young Republicans" – alltså de organisationer som särskilt verkade för en "insittning".

Albuquerque, New Mexico, 30 oktober

För tre dagar sedan slutade jag vid Illinoisuniversitetet. Jag har hållit arton föreläsningar och seminarier, mest om svensk politik, men några i idéhistoriska ämnen, med från femton till bortåt hundra åhörare. Språket har gått någorlunda bra; jag har talat utan alla anteckningar och utan att nämnvärt söka efter ord, men naturligtvis uttrycker jag mig sämre än på svenska. Vistelsen i Urbana har varit stillsam och hemtrevlig, litet tråkig ibland, men inte olidlig. Jag har läst trettio rejäla böcker på dessa sex veckor, och har därför ett hyggligt samvete på arbetssidan. Vi tyckte i varje fall, att det var skönt att komma i väg. Samma dag vi reste, den 27, höll statsvetenskaparna en avskedslunch för mig, ett

dussin professorer på universitetsklubben. Det blev ett ovanligt fritt och trevligt samtal. Då jag angrep Moralisk upprustning, höll till min förvåning alla med, likaså då jag ironiserade över Gudsbegrepets förtunning i USA; delvis var det väl artighet, men några av de yngre kollegerna tycktes vara glada åt att jag bröt den vanliga konventionella isen.

Resan från Urbana till Albuquerque tog ett dygn, först buss fyra timmar, sedan Santa Fé-bolagets bästa tåg "The Superchief", med en liten ynkelig sovhytt – de bättre hytterna från våra resor för tjugo år sedan har i regel försvunnit – observationsvagn och bra restaurangvagn. De reklamerade sevärdheterna i Colorados och New Mexicos fjälltrakter lämnade även Gerd, som i regel uppskattar dylika agremanger, likgiltig – Sydeuropas blandning av natur och kultur är ju så överlägsen.

Då vi kom in i restaurangvagnen första gången, fick vi en liten handledning över alkohollagstiftningen i de stater vi skulle resa igenom: de flesta utan restriktioner, ett par torrlagda utom i fråga om öl. Bestämmelserna måste följas inte bara av järnvägarna utan också på luftlinjerna; sjutusen meter över Kansas jord är förtäring av cocktails förbjuden. Vid beställning av en nattgrogg blev vi avvisade: "Nej, vi har just passerat gränsen till Iowa."

I Albuquerque tog Dick Tomasson emot oss och vi installerades på ett universitetshotell av samma typ som i Urbana, New Mexico Union. Vädret var härligt, ljumt och soligt – vi hade lämnat Illinois i snöstorm – och vårt älskvärda värdfolk betonade Söderns värme och behag. Då vi vaknade i går, söndag, var det kallt och snö. Alla vi talade med ursäktade sig för vädret; något sådant hade inte förekommit i mannaminne.

Morgonen var hemsk. Ingen servering finns på hotellet på söndagar och jag fick ge mig ut i staden för att leta efter ett ställe, där jag kunde köpa kaffe och bullar till oss. Gata upp och gata ner, gick vilse, hittade ingen att fråga, eftersom de få som var ute åkte bil – till slut lyckades jag och återvände i triumf till hotellet med mitt byte. Tio minuter senare lyckades jag låsa in mig i badrummet och greps strax av panik: liksom i Wien i hissen för två år sedan är det naturligtvis omöjligt att få tag i en reparatör, jag får sitta här till i morgon, utan mat, utan böcker, kanske kvävd i det lilla rummet. Med åren har svindeln på berg och hus-toppar mer och mer ersatts av klaustrofobi, stimulerad av några instängningar på tio eller femton minuter. Efter en stund fick Gerd ut mig och den hemska ångesten avlöstes av dum munterhet.

På utfärd med Tomassons i öknen kring staden.

New Mexico är en av Amerikas största och folkfattigaste stater, en miljon invånare på ett område, stort som två tredjedelar av Sverige, varav en stor del mexikaner (alltid kallade spanjorer) och flera tiotusental indianer, som i regel lever i byar och livnär sig på statsunderstöd, litet jordbruk och jakt och tillverkning av tavlor och silversaker för turister. Den enda större staden är Albuquerque (200 000), en rafsigt samling av byar med höghus, hotell och universitet (10 000) som ger status och stolthet. Statens stolthet är Santa Fé, grundat av spanjorerna för trehundra femtio år sedan och alltså uråldrigt efter amerikansk måttstock, och det var dit Tomassons förde oss; ett par kyrkor och hus från den spanska tiden förevisades med vördnad. På hemvägen såg vi andra sevärdheter, några utdöda städer med nedlagda gruvor och en indianby (pueblo) med hus av torkad lera, några konstigheter i fråga om utstyrsel och husgeråd – för mig utan intresse. Bättre att läsa Ruth Benedicts "Patterns of Culture" och andra antropologiska skildringar, som gör indianerna märkvärdiga och roliga.

På kvällen ligger vi stilla på hotellrummet och jag läser dystert och energiskt Svetlanas memoarbok. Jag tror det är den sämsta bok jag läst på resan. Svetlana verkar ju rar i sin godsinta fjollighet, men hur denna bok, virrig, hoppig och utan infor-

mation, kunnat bli berömd och såld är en gåta för mig. Det måste bero uteslutande på att det finns så mycket otillfredsställd nyfikenhet om allt som gäller Ryssland.

Albuquerque 31 oktober

Två föreläsningar. Den ena, för en liten grupp professorer och graduerade, lägger jag upp en smula extravagant: olika metoder att eskalera från plattheter till ideologier. Den andra, offentlig och med ett par hundra lyssnare, gäller "The end of ideology in Sweden". Jag slutar som vanligt med att tala om tendenserna att finna nya och eggande idéer – särskilt den nya vänstern och i någon mån de unga liberalerna. Frågor efteråt, som nästan alltid till stor del om Vietnam. Jag ansätts i ett par frågor från extrema radikaler och extrema konservativa och irriterar båda grupperna genom i sak (tror jag) måttfulla och i formen aggressiva repliker. Min uppgift att Sverige på sitt försvar i proportion till befolkningens storlek lägger ut ungefär fyrtio procent av USA:s försvarsbudget väcker förvåning. "Vem är ni rädda för?" "Ryssland, naturligtvis." Efter föreläsningen ett trevligt cocktail-party hos Dick och Nancy Tomasson. Tio tiominu-

ters samtal med professorer som frågar om Sverige, som har varit i Sverige, som härstammar från Sverige. Ljuspunkten är en förtjusande ryska, rund, klarögd, med skrattgropar i kinderna: vi prisar de stora ryssarna och förbannar Svetlana.

I eftermiddag far vi vidare. I det hela har visiten i Albuquerque varit rolig.

Hotel Mark Hopkins, San Francisco, 3 november

I förrgår eftermiddag kom vi hit. Skönt väder som alltid i San Francisco. Hotellet flott och ofantligt; högst upp i skyskrapan den ryktbara Top of the Mark, där man dricker cocktails och ser ut över den väldiga staden och havet utanför. På middag hos generalkonsuln Carl Henrik Petersén och hans fru Ingeborg, som är exceptionellt hjälpsamma med transporter och andra anordningar. Ett nästan alltför livligt samtal med värdfolket och Ann-Marie Brunius, dotter till Pauline, som arbetar här som expert på möbler och antikviteter. För engångs skull litet för mycket att dricka, och jag pratar överdrivet och upphetsat, med samvetskval morgonen därpå.

I går förmiddags for jag ut till Berkeley. Lars Lönnroth, som är lärare vid universitetet i skandina-

visk litteratur, visar mig omkring på det berömda eller beryktade campus-område, som länge varit centrum för studentdemonstrationer i den radikala vänsterns anda. Den stora öppna platsen verkar vid tolvtiden som en blandning av Hyde Park i London på söndagseftermiddagarna, med vilda män som håller tal, och bokmarknaden på vänstra Seine-stranden i Paris. Hippies och ynglingar med bisarr skäggväxt strövar kring, några studenter talar för små grupper, andra demonstrerar med anslag mot Vietnamkriget, i bokständer försäljs omväxlande Maos skrifter, broschyrer från radikala ungdomsorganisationer och pornografi; den sistnämnda konstarten har, som jag överallt märker, firat triumfer här ungefär samtidigt som i Sverige.

Lönnroth har ordnat en lunch med fem eller sex arga unga män; till min glädje sluter sig Per och Anna-Lena Wästberg, nyss komna från New York, till oss under lunchen. Samtalet blir livligt, ett par gånger på gränsen till gräl. De radikala ungdomarna är graduerade studenter eller lärare, representerar skilda grupper – en eller två är närmast kommunister – och räknar sig alla till den radikala vänstern. "Vad har ni gemensamt", frågar jag. Den mest auktoritative, en advokat i trettioårsåldern, svarar: "Vi är oense i mycket men vi håller ihop i kraven på likställighet mellan raserna och utrym-

ning av Vietnam." Då jag frågar vilka medel de vill använda markeras oenigheten. För en partibildning anses tiden inte mogen, men några vill att man skall stödja de partier eller personer, som är "bäst", medan andra avvisar all politisk verksamhet i detta "i grunden fördärvade samhälle"; den enda vägen är att genom protester och demonstrationer förbereda det nya. Vad är då det nya? Svaret blir angrepp på kriget, rasdiskrimineringen, kapitalistvåldet, tal om mänsklighet, samverkan, en verklig demokrati, där alla är engagerade och medverkande. Jag påstår, att oviljan att välja mellan "bättre" och "sämre" politiker är ett tecken på svaghet: "Ni är som socialdemokraterna i Sverige för sjuttio år sedan, innan de vunnit röster och mandat; går ni framåt, måste ni samarbeta med andra." Ett par av ungdomarna godtar synpunkten, andra förkastar den; "det fördärvade samhället" skall undergrävas, inte reformeras; en deltagare antydde att sabotage och våld kunde bli nödvändiga i kampen mot kriget. Några talade om de stora framgångar man vunnit för studenternas frihet att på campus verka för sina åsikter; andra betonade att toleransen inte fick gå för långt, verkligt skadliga åsikter fick inte ges samma frihet som andra. På min fråga om det främst var den bristande jämlikheten i samhället som man avskydde, gav de mest radikala svaret att

denna sak var en detalj i det allmänna fördärvet av maktstruktur, korruption, alienation och hänsynslös tävlan.

Mitt allmänna intryck var en halvbildad och förvirrad men främst passionerad idealism, som jag knappast tycker mig ha mött i Sverige – kanske har den blommat upp hos oss bland radikala studenter under de senaste åren. Då och då trodde jag bland studenterna kring mig se en Brand, som var besatt och driven till total egocentricitet av förbittning över ondskan och vilja till det goda; särskilt en ung neger gav en illusion av den typen. Men evangelistens renhet var inte det förhärskande intrycket. De flesta syntes vara för belåtna, för tryggt inkapslade i sin ställning som alienerade, överlägsna, rättfärdiga. Kanske är denna högmodsoch helighetsgenre över huvud mera framträdande i amerikansk debatt än hos oss.

Efter ett par timmars stilla prat med Lönnroths och Wästbergs höll jag föreläsning vid Berkeley för omkring tvåhundra. Som vanligt talar jag om det ideologiska avtynandet i Sverige och bemöter frågor som går ut på att välfärdsstaten blir tråkig; jag blir mer och mer medveten om att för de flesta åhörare mina redogörelser och repliker blir en reklam för det "socialistiska" Sverige. Professor Eric Bellquist, som studerade för Brusewitz under min docenttid

och omkring 1950 var kulturattaché vid amerikanska beskickningen i Stockholm, introducerar och avtackar mig. Gerd har vilat på hotellet under förmiddagen men möter mig vid föreläsningen.

Sedan middag hos Bellquists med makarna Lönnroth och några amerikanska professorspar. Värddinnan talar till min förvåning om hur förtjust hon är i Lyndon Johnson. Hans politik är hon tveksam om, men det är något öppet och tjugigt över presidenten som hon beundrar. Än mera överraskad blir jag, då en av professorerna, som arbetar mycket för regeringen i Washington, prisar Johnson som en av USA:s största presidenter. Franklin Roosevelt och Kennedy var bra, men Johnson är dem båda intellektuellt överlägsen, förklarar han. Jag kastar fram att Johnson enligt en biografi skulle ha läst högst tio böcker mellan tjugofem och femtio år; det är inte bokläsning det gäller, svarar min statskunskapskollega.

I dag är jag sjuk – ont i magen – och stannar i sängen till kvällen, då vi efter en hastig middag med Wästbergs och Lönnroths skall fara till Los Angeles med Union Pacific. Många amerikanska järnvägars namn har blivit romantiska för mig genom resor och läsning och främst gäller det Union Pacific – av Frank Norris skildrad i "The Octopus", Bläckfisken, som suger ut bönderna genom

höga frakter och behärskar Californiens styrelse genom påtryckningar och korrupktion; nu är Union Pacific på fallrepet, och dess ärelösa storhetstid ligger fjärran.

Hotel Disneyland, Orange, 5 november

I går morse kom vi från San Francisco till Los Angeles för att besöka Gerds systerdotter Gittan och hennes man Ted Fliller, ingenjör i ett företag för forskning. De bor i förstaden Orange, en timme från Los Angeles, en elegant villastad, där behagliga bungalows gömmer sig bakom bensinstationer, hotell, skyltar och affärer. Gittan är en älsklig blond och söt flicka, som tidigt skaffade sig arbete utomlands och fann sin man i Amerika; Ted härstammar från en fransk markisfamilj, som kom hit omkring 1800, och jag inbillar mig att hans reserverade älskvärdhet har med saken att göra. Kvinnorna talar om Sverige, släktingarna och Gittans längtan att träffa dem; vi karlar pratar politik och rasfrågor.

Jag har varit rädd att miljön skulle göra den unga familjen extremt konservativ, men så har inte blivit fallet. Södra Californien är "den radikala högers" säkraste område, med många medlemmar

av The Birch Society, stor majoritet för Goldwater, ilskna pensionärer och direktörer, som från denna fristad ser Amerika gå åt helvete med höga skatter, rasintegration och socialism. De glimtar av diskussionen vi får i tidningarna är inte uppmuntrande. Guvernören Reagan beskylls av en känd publicist för att hysa homosexuella i sin omgivning och svarar med förbannelser och smädelser. Shirley Temple, filmstjärna som barn, kandiderar vid ett fyllnadsval till kongressen och anses säker om segern. Hennes propaganda är egenartad. Enligt dagens tidning klagar hon över pornografin i USA och påstår att den produceras i Sverige, därefter sänds till Japan och från Japan på specialtillverkade "flottar" når USA. Vi förstår förbittringen i Ramps och bland de vänsterradikala studenterna i Berkeley.

Ett par timmar i dag har vi besökt världens största och märkvärdigaste nöjesfält, Disneyland, ett försök att konkretisera det fantastiska, sagolika och ironiska i Disneys filmer. Vi far på en liten båt genom världen – sjungande dockor i nationaldräkter och uppstoppade djur – vi följer Alice till undrens land, vi dyker i en undervattensbåt bland vrak, skatter och sjöormar, vi kör till månen och blir förskräckta över motorns explosioner och de våldsamt krängande stolarna. Det är en lysande,

tokig och skrattande cirkus, och jag skulle gärna ha velat stanna några timmar till. Men vi måste iväg till Los Angeles för att ännu en gång fraktas med Santa Fé-bolagets Superchief.

Hotel Dupont Plaza, Washington D. C., 12 november

Vi kom till Washington på morgonen för fyra dar sedan efter en tröttsam järnvägsresa på tre nätter och två dagar, med bara ett par timmars avbrott i Chicago. Här i Washington har det varit så ansträngande och trevligt, att jag inte kommit mig för att skriva. Vädret har varit milt utan hetta, typisk indiansommar, och vi erinras om de många behagliga vår- och höstdagar, som vi haft här på tidigare resor. Första gången jag var här, i juli 1921, var det helt annorlunda: en värme, som jag aldrig upplevt eller anat och som drev mig i skräck till en läkare och efter tre dagar att fly till Boston.

Min arbetsprestation har varit en föreläsning om svensk politik på George Washington-universitetet. Ett femtiotal åhörare, mest professorer, några ämbetsmän och journalister, ett fåtal graduerade studenter. Som vanligt träffar jag några, som besökt mig i Stockholm under min tid i Dagens Nyheter. En rad frågor efter föreläsningen, som antyder

skilda politiska aspekter. Har ni inte socialiserat allt möjligt, är det inte trist i den fulländade välfärdsstaten, hur har ni lyckats genomföra en så storartad socialpolitik? Ett särskilt starkt intryck gör upplysningen, att inte bara alla studier är kostnadsfria utan att studenterna får lön av staten. Självordsfrekvensen i Sverige berörs, efter Eisenhower's föredöme; jag vederlägger föreställningen att tråkighet driver oss till självmord med speciell aggressivitet. En fråga är i särklass dum: understödjer inte Svenska Akademien kommunismen genom sina Nobelpris, senast till den subversive diktaren från Guatemala? Vietnam skymtar också i debatten; opinionsundersökningarna från Västeuropa och Canada, som visar en exceptionellt stark kritik mot USA i Sverige, har nyss offentliggjorts.

En rad luncher och middagar har varit trevliga och i någon mån informativa: hos Ingrid Arvidsson, kulturattaché vid beskickningen sedan ett år, Björn Ahlander i TV, svenska ministern Kollberg. Alldeles oberoende av deras uppfattning i Vietnamfrågan är många svenskar ledsna och förvånade över den okunniga och oreflekterade hatpropaganda mot USA, som just nu är på modet i Sverige.

Besök i Pentagon hos en av de högsta ämbetsmännen i försvarsministeriet. För tredje gången går jag genom "the corridors of power" (tre svenska

mil sammanlagt) i den otroliga femkanten med 27 000 anställda, 10 000 bilar parkerade, 280 toaletter och 18 restauranger med en personal av 600. Utbytet av intervjun blir inte stort från nyhetssynpunkt. Min sagesman, som jag träffat vid skilda tillfällen sedan tolv år, ser det nödvändigt att fortsätta kriget för att hejda kommunismen i Asien, han tror inte på snabba framgångar men är övertygad om att Nord-Vietnam, liksom för femton år sedan Nord-Korea, småningom skall ge vika och att en varaktig fred skall kunna upprättas utan att amerikanska trupper stannar kvar. Hans ärlighet, hans oro inför inglidningen i kriget och den följande eskalationen tvivlar jag inte på. Det finns hos flertalet ansvariga och ledande ingenting av den maktdyrkan och imperialism, som präglade amerikansk debatt och politik under McKinley och Theodore Roosevelt – utom möjligen ett stänk av "the imperialism of righteousness". Varmed förvisso inte är bevisat att kriget är befogat eller nödvändigt. Till de på en gång mest pinsamma och mest rationella argumenten för kriget är att det blivit så stort, så omtvistat och så hårt kritiserat, att USA *nu* inte längre kan dra sig tillbaka utan en katastrofal prestigeförlust. Därför är det tveksamt, om angreppen utifrån på amerikansk politik inte motverkar sitt eget syfte.

Besök hos en negerprofessor vid Howarduniversitetet, som jag hälsat på flera gånger sedan nära trettio år; första gången var våren 1939, då han i en föreläsning talade om nazismens gemenhet. Mr Dorsey, nu sextiofyra år, har varit en skicklig, arg och stundom arrogant kämpe för rasernas likställighet. En gång för tjugo år sedan, då jag ville bjuda honom på lunch, svarade han ilsket: "Vet ni inte, att det inte finns ett anständigt ställe i denna förbannade stad, dit vi kan gå tillsammans." Denna gång, liksom för fem år sedan, är han glad över vad som hänt. "Jag kunde för femton eller tjugo år sedan inte drömma om att vi skulle komma så långt på så kort tid." Endast en liten minoritet av negrerna sympatiserar med Black Power och andra extrema riktningar, påstår han. Det finns mycket kvar att göra, framför allt i Nordens storstäder, men vändpunkten är nådd, isolerade våldsaktioner kan inte vare sig hindra eller avsevärt påskynda utvecklingen – det optimistiska budskapet gläder mig, även om jag bevarar ett visst tvivel. Vietnamkriget fördömde Dorsey utan tvekan – "ett rent kolonialkrig".

En kväll har jag några möten med negrer, som pekar i samma riktning. En vaktmästare på hotellet och jag väntar på hiss och pratar om vilken av de tre hissarna, som skall hämta oss. Då hans för-

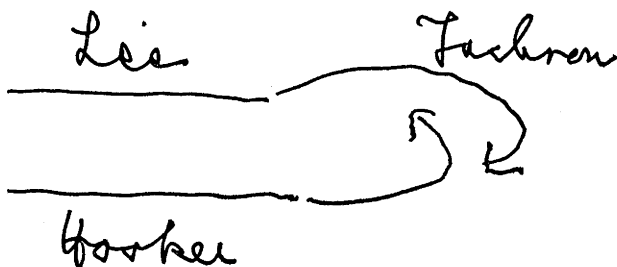
utsägelse slår in, lägger han armen om min axel och säger belåtet skrattande "ja, där ser ni" – orimligt för tio år sedan. En taxichaufför börjar ett samtal i så ivrig och naturlig ton, att vi kommer i rejält meningsutbyte; jag glömmer min gamla idé, att jag aldrig skall säga emot en neger. En annan chaufför tar upp mig, då jag kommer på gatan med ett paket böcker. "Ni tycks läsa mycket." "Ja, det är mitt yrke." "En gång har jag också läst mycket, det var då jag var krigsfånge i Nord-Korea och tvangs att läsa och till och med tentera på vad jag läst. Eljest blev jag hårt och elakt behandlad, men det var skojigt att läsa." Han frågar mig, under vanställande av författarnamnen, om jag känner de böcker han läste, såsom Marx, Lenin, Gorkij och Tolstoj, och blir förvånad över att jag läst dem alla. "Blev ni inte kommunist på kuppen", frågar jag. "Nej", svarar han, "för det första är jag religiös och för det andra håller jag på privat företagsamhet, just nu har jag snart sparat färdigt till en egen bil." Då vi skils, tar han min hand och skakar den länge och varmt. "Det var roligt att få ett rejält samtal."

Flera vita, som verkar omdömesgilla, försäkrar mig att den ökade likställigheten under senare år medfört ändringar i många negrers uppträdande av den art, som mina erfarenheter illustrerar. Den tys-

ta ödmjukheten är på retur. Man markerar sin likvärdighet genom en säkerhet, som ibland närmar sig ohövlighet och oförsämndhet, men också kan slå ut i överdriven vänlighet, i klappar på axeln och skämtsamma åtbörder och tillrop. Det är ett gott tecken, säger jämlikhetens försvarare, de flesta jag pratar med; på motsatta hållet retar man sig naturligtvis över negrernas "snorkighet" och "när-gångenhet". Jag själv noterar med barnslig glädje tecknen på öppenhet och frimodighet. Samtidigt registrerar jag med en blandning av trivsel och irritation den aggressiva gemytlighet, som över huvud möter i Amerika. Ett litet överdrivet exempel: tobaksförsäljaren på hotellet kallar mig Herbert eller "old top" - mitt förnamn snappade han upp då Gerd och jag tillsammans var inne i affären.

Björn Ahlander och vi besökte för nio år sedan några av slagfälten i norra Virginia, Fredericksburg och Bull Run, med deras otaliga anslag och minnesmärken: "Här stupade general X", "Här gjorde brigaden Y motstånd i två timmar och förlorade halva sin styrka". Denna gång för oss Ahlander till ett annat ryktbart slagfält, Chancellorsville, där Lee vann sin största seger och eggades att rycka in i Pennsylvania för att lida det avgörande nederlaget vid Gettysburg. Chancellorsville är en taktiskt märklig drabbning: nordstatsmän angrep Lees

frontlinje men sökte samtidigt genom en kringgående rörelse att omringa hans högra flank, Lee svarade med att sända Jackson att genom en mera omfattande operation kringgå de kringgående; de konfedererades stora seger förmörkades av att Jackson blev skjuten just då hans trupper gjorde det överraskande anfallet. Massan av vägvisare och upplysande anslag snarast förvirrar min klara och enkla bild av förloppet. Kvar i huvudet står den schematiska teckning, som jag många gånger använt för att förklara hur det gick till.

Vi avslutar övningen med middag på George Washington Inn i Fredericksburg. I Virginia råder spritförbud, vi sköljer ned en utmärkt middag med californisk champagne och fransk bourgogne. Vi berömmar hovmästaren, en trots svår fetma distinguerad neger, och talar om att vi minns honom från 1958.

Bland andra gamla bekanta vi träffar är journalisten Else Ström och James Robbins, för trettio år sedan knuten till amerikanska beskickningen i Stockholm och författare till en utmärkt bok om "labor relations" i Sverige. Båda är pinade över Vietnamkriget men håller på regeringens politik: "Att ge sig av från Vietnam är ett ödesdigert nederlag för den fria världen." Denna plågade fasthet möter jag hos alla den amerikanska politikens försvarare.

Hotel Drake, New York, 12 november

Kom hit i kväll efter en fyra timmars tågresa, som ägnades läsning av tidningar och tidskrifter. En del statliga och kommunala val under veckan har givit glädjande utslag, även om rent partipolitiskt republikanerna gjort åtskilliga vinster. Framför allt har det gått bra för negrerna på flera håll. Så har negrer blivit borgmästare i de stora städerna Cleveland och Gary; massor av vita måste ha röstat på negerkandidaterna, eftersom negrernas röststyrka i dessa städer ej är mer än omkring trettio procent. En liten uppmuntran är också att den fjolliga Shirley Temple fallit igenom vid det extra kongressvalet i Californien, trots alla förutsägelser att

hennes kvinnliga behag och filmrykte skulle ge henne segern.

En rad dignitärer har slutit upp i kritiken av regeringens Vietnampolitik. Så Ted Sorensen, Kennedys främste talskrivare under 1960 års kampanj och under presidenttiden (Saturday Review), samt en annan av den mördade presidentens intima rådgivare, den världsberömde, om också omtvistade ekonomen John Kenneth Galbraith (i en separat utgiven broschyr och i New York Times Magazine). Förut har Arthur Schlesinger Jr, också en av de främsta i Kennedykretsen, angripit regeringen i en bok. Kennedykretsen tycks finna det angeläget att ta avstånd från Lyndon Johnson och att därmed stödja den osäkra tesen, att Kennedy skulle ha handlat på annat sätt. Något nytt kommer knappast fram i Sorensens och Galbraiths inlägg. De skriver ungefär detsamma som Schlesinger, mindre utförligt och kanske litet mera aggressivt. De kräver inte villkorslös utrymning av Syd-Vietnam men nedtrappning genom inställande av bombningen i Nord-Vietnam och andra åtgärder, såsom koncentration till vissa områden i Syd-Vietnam; båda tror att Nord-Vietnam därigenom skulle förmås till förhandlingar. Sorensen mobiliserar en rad taktiska argument: Saigonregeringens "styrka, moral och legitimitet" är nu av tillräcklig styr-

ka för att en mildare politik skall vara möjlig, rysarna visade att även en världsmakt kan slå till reträtt genom avlägsnandet av missilerna från Cuba 1962, den stundande helgen inbjuder till fredssträvanden. Galbraith är mera brysk och skriver om "det krig vi inte kan vinna, inte borde önska att vinna och inte håller på att vinna", men räknar med att en nedtrappning i fråga om både bombning och retorik skall ge ett bättre utgångsläge för förhandlingar. Att Syd-Vietnam måste få garantier för sin självständighet och att USA alltså inte kan ge upp i denna centrala punkt tycks för båda vara ofrånkomligt – skillnaden mellan dem och regeringen framstår alltså, trots de våldsamma åtbörderna, som en taktisk fråga.

Märkligare är att general Norstad, tidigare chef för Natos stridskrafter i Europa, sällat sig till regeringens kritiker. Han framhäver, att "kriget försvagat vår ställning bland våra närmaste vänner i den fria världen" och kräver nedtrappning, närmast genom att bombningen i Nord-Vietnam inställes. Men om denna eftergift inte förmår Nord-Vietnam att förhandla "skulle USA känna sig berättigat att fullfölja detta krig på vilket sätt det finner lämpligast". Norstad tycks alltså inta samma position som tidigare främst senator Symington; om inte Hanoi ger vika efter en tillfällig nedtrapp-

ning, har USA rätt att slå till för fullt. Också en taktisk linje – som på Nord-Vietnam kan göra ett annat intryck än det avsedda.

Galbraiths inlägg har omedelbart besvarats i New York Times Magazine av William Bundy, biträdande statssekreterare för Ostasien och Oceanien – Bundy betraktar Galbraiths förslag som syftande till hel eller partiell utrymning av Syd-Vietnam. Han hänvisar i första hand till USA:s plikt att skydda de miljoner människor i Syd-Vietnam, som vid en reträtt skulle utsättas för "blodig vederköp", i andra hand till nödvändigheten att trygga de fria staterna i Sydostasien mot kommunismens angrepp. Enligt Bundys – och regeringens – beräkning är ungefär två tredjedelar av Syd-Vietnams befolkning under "någorlunda säker regeringskontroll"; femton eller tjugo procent bor "i omstridda områden" och mindre än tjugo procent i områden som behärskas av Vietkong.

New York 13 november

Har just hållit en föreläsning för professorer och graduerade studenter i statskunskap och utrikespolitik vid Columbiauniversitetet. En rad rimliga eller intelligenta frågor från personer, som väl kände till

svenska förhållanden. Min tes om "the end of ideology in Sweden" bestreds inte men några tog upp frågan, om tecken fanns till skärpta ideologiska motsättningar.

New York 17 november

Tre dagars depression, bland de värsta jag haft, tror jag – jag vet att jag lätt inbillar mig, att så djävligt har det aldrig förut varit. Ligger nästan hela dagarna, arbete omöjligt och orimligt, försök till läsning, stunder av sömn med mardrömmar, beställer upp smörgåsar, Manhattan och pilsner, även livdrycken Manhattan förtärs med obehag. Äckel inför mig själv – denna blandning av gammalt kött och ben, vindlingar, tarmar, inälvor, skit, slem, med stänk av passion, andlighet, ärelystnad, elakhet, medkänsla, högmod, samvetskval – och alla andra; främlingskap, inte äckel, mot Gerd, som springer ärenden i butiker. En förtätning, då jag ser mig som ett litet eländigt medvetande, hotat av kroppens fiender – lungorna, som ger mig hosta, hjärnan, som blir slappare, magen, som gör ont, benen, som blir stela och värker, vänstra armen, som inte kan röras ordentligt, hjärtat, som plötsligt hoppar och slår för ivrigt – och pinat av de

andra demonerna, alla tankar som kommer farande som knivar med samvetskvalen som piskrapp, som tvingar mig till grimaser. Detta medvetande, som vämjer mig, och som det är min största skräck att mista. Mitt i förbannelsen kommer döden som fienden nummer ett, så barockt är det. Jag trodde att min skrivning om döden i somras skulle ge lindring, men kanske har den i stället spikat in fruktan. Gerd kommer, och det blir bättre – jag gråter eller spelar gladare, och båda sakerna lättar, eller är tecken på att det är lättare.

Trots allt har vi två av de tre kvällarna träffat folk, helt kort visserligen. Det verkar otroligt att uppträda och prata normalt, men det går – ängslan, som nyss präglade allt, blir en pickande småsak längst in i huvudet. I förrgår Mats Bergquist, ambassadsekreterare vid FN-ambassaden, bror till min gamle medarbetare och vän Lasse, i går Hans Zetterberg, som skall ge ut min bok om socialdemokratiens idéutveckling på engelska.

I dag är jag bättre. Rädslan för att gå ut, det skugglika i omgivningen har försvunnit. Jag måste göra en del saker här, ha några intervjuer, gå på bjudningar, hålla föredrag, skaffa en del böcker. Det är möjligt, det känner jag, och därmed är det värsta över.

New York 18 november

Besökte i går National Municipal League, en sextioårig reformorganisation, som är särskilt inriktad på kommunala frågor men också allmänt på raslig likställighet och medborgerliga rättigheter över huvud; jag läste dess tidskrift då jag studerade folkomröstningsfrågan 1921 och har sedan rådfrågat dem ett par gånger. Finner i stort sett optimism. Mindre korruption än förr, ständigt ökat inflytande för negrerna, Black Power är en naturlig reaktion, som kommer att mildras genom den fortskridande reformverksamheten.

På kvällen middag hos professor Rustow som ordnade min inbjudan till Columbia, en intelligent forskare som skrivit en utmärkt bok om svensk politik för tio år sedan, »The Politics of Compromise». Vi var tolv vid bordet, professorer i statskunskap eller sociologi och en läkare; ett par av damerna var också akademiskt verksamma. Vid kaffet föreslår någon, att man skall begagna tillfället och fråga ut mig om Sverige. Frågestunden blir irriterande. Två av de agerande ställer frågor i form av långa utläggningar, som antyder att välfärdsstaten leder till självmord och alkoholism av ledsnad och att de bästa begåvningarna inte finner sig tillrätta i detta trista samhälle. Jag svarar allt ilsknare med

statistiska uppgifter och kritik av vad jag kallar reaktionära föreställningar: behöver ni själva umbäranden och ekonomisk oro för att känna er pigga? Läkaren stimulerar min aggressivitet genom försök att hävda att välfärdens tråkighet måste leda till psykologiska rubbningar; han kan inte övertygas av fakta, eftersom enligt hans teorier en viss utveckling är ofrånkomlig. Liksom vid ett par andra tillfällen inför den psykoanalytiska jargong, som är vanlig i USA, känner jag ett vanmäktigt ursinne: vad jag säger bestyrker min motståndares teori, eftersom enligt hans syn jag fastnat i den fälla, vars existens han själv genom sin högre insikt är medveten om. Gerd blinkar åt mig, och vi går tidigt utan att jag blamerat mig alltför mycket genom så kallade dialektiska utfall. Värden är hela tiden älskvärd, medlande och rimlig.

New York 19 november

I går kväll föreläsning i en skandinavisk förening på Columbia. Många frågor. En av dem gäller monarkins ställning i Sverige, och jag svarar att kungen är en uppskattad ceremonimästare, med så stor publicitet och reklam, att det republikanska kravet i socialdemokratins program inte kan tas upp av

fruktan för förlust av några procent marginalröster. Tyvärr hörde jag inte, att frågeställningen också efterlyste besked om kronprinsen var för enfaldig för att bli kung; jag är rädd att min tystnad tolkades som diskretion. Efter föreläsningen cocktails hos den svenske lektorn Sjöberg. Trevligt samtal med en gammal berömd amerikansk historiker, Louis Hacher; vi talade väl om Eli Heckscher och illa om några andra levande och döda kolleger. Som ofta ansattes jag av ett par idioter, som ställde orimliga frågor och gjorde ännu dummare reflektioner. Frimodigheten här i landet är inte alltid bra för nerverna. Tog farväl av Ingrid Arvidsson som var med på föreläsningen och dagen därpå skulle resa tillbaka till Washington. Hon har varit ett stöd.

New York 20 november

Gårdagen, en söndag, ägnade vi till stor del åt TV, främst program som berörde Vietnam. Debattens totala frihet måste framhävas. De kritiska synpunkterna på regeringspolitiken kom fram starkt i en rad sammanhang, bland annat i en intervju med senator Morse från Oregon, i samtal mellan fyra journalister och två regeringsrepresentanter, am-

bassadör Bunker i Saigon och general Westmoreland, samt i ett samtal mellan en rad ungdomar från skilda politiska riktningar och Walter Lippmann, krigets kanske mest inflytelserike motståndare i pressen.

Diskussionen med Bunker och Westmoreland var snarast ägnad att stimulera tvivlen på regeringspolitikens möjligheter. De båda dignitärernas svar var ofta undvikande och vaga, ibland motsäggande. Det hela gick framåt, sade man, Nord-Vietnams trupper och FNL hade stora förluster och vek tillbaka inför de amerikanska angreppen. Men samtidigt vägrade ambassadören och generalen att göra några förutsägelser om när fienden skulle ge upp eller visa sig villig att förhandla; inte ens på frågan om det gällde fem eller tio år gavs något besked. Från journalisternas sida underströks, att liknande optimistiska men oförbindliga svar givits i årtal. Frågan om den sydvietnamska regeringen var beredd att förhandla med FNL besvarades av Bunker med en hänvisning till att general Ky motsatt sig sådana förhandlingar och med några allmänna ord om att FNLs krav i alla fall säkert skulle tas upp vid en eventuell konferens – Goddag, yxskäft. Westmoreland förklarade att Nord-Vietnams militära kapacitet var på upphällningen och att mycket unga likaväl som äldre män satts

in i striderna, bevisningen var att amerikanarna tagit till fånga en yngling på sjutton år och en man på trettioåtta år! Samtidigt yttrade Westmoreland att om bombningen av Nord-Vietnam inställdes man kunde befara insättning av nya trupper i Syd-Vietnam – vilka det visserligen inte skulle vara svårt att slå ned, fortsatte han i en senare replik. Att dra tillbaka amerikanska trupper sades för närvarande vara omöjligt, kanske kunde det gå om ett par år. Från officiellt håll har jag tidigare ej hört några uppgifter, som så tydligt klargör, att man inte ser något slut på "utnötningskriget".

Lippmanns kritik av kriget bjöd på lika oklara resonemang. Han utgick från att ett närmande mellan USA och Ryssland skulle bli möjligt, om kriget avvecklades, och drog en rad historiska paralleller, vilkas bristande relevans var uppenbar. Det mesta i Vietnamdebatten är upprepning av gamla synpunkter, eller riktigare gamla hypoteser, som möjligen kan kallas rimliga men framför allt ter sig godtyckliga och obevisliga.

En hyllning till Kennedys minne ingick i programmet; det var fyra år sedan han mördades. Man presenterade bland annat ett tal som Kennedy hållit kort tid före sin död. Det mesta var som retorik av den art, där ett negativt uttryck och ett honnörsord släpps fram som ett par: vi skall inte verka

för egenrättfärdighet utan för rättfärdighet, inte för vinning utan för rättvisa, inte för att få något av staten utan för att göra något för det allmänna och annat i samma stil.

Ett program av helt annan typ vill jag också nämna. Alan Burke gjorde tre intervjuer: en dam, som haft en central för call-girls i Chicago, en evangelist från Maine, som trodde sig kallad att bli Amerikas president, några ungdomar som arbetar med så kallade underjordiska filmer (radikala eller pornografiska). Detta program, som tog två timmar, var tekniskt lysande genom intervjuarens förmåga att locka fram sina offer och medlemmar av den i studion närvarande publiken. Samtidigt var det något vidrigt i avslöjandet av människor för hög betalning. Särskilt motbjudande var spelet mellan intervjuaren och evangelisten; den senare verkade sinnessjuk i sin högfärd och helighet, men intervjuaren prisade honom som troskämpe och fördömde med salvelse alla, som inte trodde på Gud och bönen. Vi tyckte oss vandra genom en rad stadier av förljugenhet och publikkurtis. Burke hör till Amerikas mest berömda aktörer i en genre, som under senare år blivit alltmer uppskattad. Det gäller att dra fram en syndig och lockande verklighet och att samtidigt behaga den religiösa idealismen.

New York 21 november

I går besök hos en gammal bekant i NAACP (National Association for the Advancement of Colored People). Föreningen, vars historia nyss skildrats i ett stort arbete, har sedan sextio år gjort ofantligt mycket gott i rasfrågan. Dess verksamhet har varit aktiv, ofta aggressiv, inriktad främst på legala förbättringar genom legala medel, och de mest militanta negergrupperna skäller numera ibland ut NAACP som ett tillhåll för Onkel Toms. Mr Moon redogör för vinsterna under de senaste åren: den vidgade rösträtten, de i staterna genomförda valkretsreformerna, desegregationen i skolorna. Han lägger också upp framtidsprogrammet. Utan att fördöma Black Power uttrycker han oro för att de extrema negergruppernas taktik skall leda till en vit reaktion, "backlash", som det nya uttrycket lyder. I stort sett är han optimistisk. Jag har besökt NAACP åtskilliga gånger sedan 1939 och känner alltid beundran för deras saklighet och deras tragna arbete. Organisationens tjänstemän är nästan alla negrer men ett stort antal vita är aktiva medlemmar.

På lunch hos Sverker Åström med Finlands ambassadör vid FN Max Jakobson och Mats Bergquist. Roliga samtal om litet av varje: presidenten,

mod i krig (Jakobson var med i vinterkriget), Vietnam. De båda ambassadörerna, vilkas åsikter jag inte skall relatera, bildar en utmärkt kombination av kunskap, skärpa och kvickhet.

På kvällen på middag hos Conor Cruise O'Brien och hans fru. En amerikansk förläggare och en spansk dam är medgäster. Alla arga och radikala: vem är värst, Johnson eller Nixon, hur kan man skilja på sådana skojare som republikaner och demokrater, är inte Castro historiens största personlighet? O'Brien tycks mig underligt fördömande mot detta land, då jag tänker på den reaktionära miljön i hans hemland Eire. "Du är katolik fortfarande", frågar jag. "Ja, på samma sätt som förut." "Alltså drygt femtio procent." O'Brien läser upp första akten av ett skådespel om Hammarskjöld, som han just håller på med. Till min förvåning tror han, att Hammarskjöld blev mördad; jag har inte träffat någon annan, som tar den hypotesen allvarligt. Hans nya fru talar gång på gång om hans och min gamla vänskap, men det blir inte det samma som förr, trots mycken förplägnad och utmärkta drycker.

New York 23 november

En rad samtal och ärenden de senaste dagarna utan större intresse. Vi har upptäckt en ny restaurang, Metropolitan Club, som jag har rätt att besöka genom mitt medlemskap i Sällskapet i Stockholm. Elegans, god mat, gammaldags artighet. Dessvärre har jag just nu fått reda på att klubben utesluter negrer; med litet generad och irriterad moralism beslutar vi att inte gå dit mera.

New York 24 november

Thanksgiving Day till minne av de första invandrarna på Mayflower. Proklamation av presidenten, som hyllar invandrarna, Amerika och Gud, festmiddagar på alla bättre krogar. Vi är på middag hos Tore och Märta Tallroth med en annan gammal vän, Sven Dahlman, som enda medgäst. Ovanligt trevligt, samtal om allt möjligt med iver utan hetsighet, framkörning av gamla minnen utan långrandighet och pjoller. Den bästa kvällen vi haft i Amerika.

Mötte på förmiddagen Gunnar Myrdal (god vän 1931-1945, ovän senare). Plötsligt stod vi bredvid varann i hotellhissen - han och Alva bodde också

på Drake. Vi började prata, för första gången på kanske tjugo år – isoleringen i hissen gjorde tystnad omöjlig. Löst och generat prat, för mig åtminstone med en bakgrund av tristess inför det förgångna och tidens flykt; vi som höll ihop så ivrigt och gav ut våra installationsföreläsningar tillsammans var nu skilda av onda ord och bilder och vi var gamla. Såg vi fel, eller ser vi fel?

Bremen 25 november

I går jäkt med packning – som Gerd sköter om – och telefonsamtal. Lunch med Allan Kastrup, chef för Svenska Nyhetsbyrån, en gammal vän från 1947. Middag hos Sverker Åström med Mats Bergquist. Vi var rädda för att inte få bil till båten – det var halv taxistreck i New York – och var lättade över att bli fraktade i Åströms bil. Sverker var bortbjuden men Mats följde oss till båten vid niotiden och vi drack en flaska champagne före avresan. Båten gick strax efter midnatt; jag sov redan, men Gerd beundrade utloppet i de elektriska ljusens skimmer och talar nu med hänförelse om dess skönhet. Det är osannolikt, att vi kommer tillbaka en gång till, och jag längtar inte efter det. Jag ångrar inte resan, tvärtom, men mina förväntning-

ar i somras verkar nu – som nästan alltid i sådana sammanhang – vettlösa. Det hela har dock gått hyggligt; några dagar har varit behagliga, mina prestationer och mitt uppträdande har inte varit blamanta, jag har läst mycket och lärt en del. Vi längtar båda hem; Gerd är vild av iver och hon finner säkert vad hon väntar.

Bremen 30 november

Vi finner den här båten litet trivsammare än Queen Elizabeth. Framför allt är maten bättre, och jag är inte "matvägrare" i samma grad som de senaste veckorna. Första klass, som är till hälften tom, söker man roa genom en rad tillställningar: välkomstmiddag, kaptensmiddag med buffet på ett däck, avskedsmiddag. Enligt gammal dum vana söker jag finna något "tyskt" och otrevligt hos befäl och betjäning; som vanligt är det fåfängt, jag tycker de är likadana som på den engelska båten och andra båtar vi har rest på. Vi är ensamma hela tiden, bara några ord med andra passagerare, som av artighet och ledsnad inleder samtal.

Dagarna går med promenader, sömn, en och annan drink, framför allt läsning. En enda bok, men en jätte, har jag läst slut: Arthur Schlesingers be-

römda arbete om John Kennedy, nära tusen sidor. Jag har förut läst åtskilliga utdrag ur boken i tidningar och tidskrifter, men får först nu en helhetsbild. Det är onekligen en mycket betydande sak. Jag fångslas av energin, av de utmärkta sakliga utredningarna, av de ofta lysande situationsbilderna. Men samtidigt stöts jag av ett slags naivitet, av det utåtriktade, optimistiska, patriotiska, av den omåttliga beundran för Kennedy. Jag tvivlar inte på att Kennedy hade starka moraliska och ideella motiv, och att han var en stor politiker. Men riktig tillgivenhet och beundran kan jag inte känna, som vid läsningen om John Adams, Jefferson och framför allt naturligtvis Lincoln. Delvis beror det nog på det halvtimmes samtal, som jag hade med Kennedy för bortåt tio år sedan; det är omöjligt att komma ifrån intrycket av kyla, beräkning, rädsla för att säga något galet, bristande engagemang, framför allt i rasfrågan. Underligt nog verkade Lyndon Johnson, som jag träffade ungefär samtidigt, med sitt påtagliga drag av brackighet mera intensiv och uppriktig. Kennedys bok om moraliskt mod finner jag också skriven med tanke på publiken, litet tillgjord, uppstyltad, ansträngt ädel, med nobla fraser, som är irrationella och oäkta (vare sig nu Kennedy själv skrivit, som Schlesinger påstår, eller, som andra hedervärda professorer påstår, an-

litat spökskrivare, eller sanningen, vilket är mest sannolikt, ligger någonstans mitt emellan).

Det som särskilt stöter mig i Schlesingers bok är två ting. Dels förtjusningen över Kennedys av honom själv – inte av de många medhjälparna – uppfunna inlägg och repliker; Schlesinger finner dem kvicka och djupsinniga, men jag tycker att de nästan alltid är fadda och/eller otrevligt publikfriande. Till exempel då han vid en presslunch i Paris säger: "Jag är den som ledsagade Jacqueline Kennedy till Paris, och jag har haft glädje av det" eller då han citerar Alan Leegers belåtet högtravande "Rendez-vous with Death". Dels försöken att bakom Kennedys fasad finna något slags finare kombination av katolicism, grubbel och sorg. Jag söker förgäves efter ett ord av Lincolns märke, naket och ärligt i förtvivlan, medkänsla och vilja till rättfärdighet. Kanske har jag för mycket påverkats av Paul Fays tarvligt pratiga Kennedybok ("The Pleasure of his Company"). Fay var god vän med Kennedy sedan kriget och gjordes därför, med uppenbart bristande kvalifikationer, till understatssekreterare i marinministeriet. Boken, som kom ut efter Kennedys död, trots familjens strävan att hindra publikationen, skildrar Kennedy som en gemytlig playboy med enorm ambition. Den är antagligen mera snedvriden än Schlesingers bok – att

Schlesinger är en stor begåvning och Fay en nolla kan inte betvivlas – men den bidrar till uppfattningen, att Schlesinger som välartad och innerst konventionell professor format mera ett äreminne än ett levande porträtt. Det bör tilläggas att Kennedy säkerligen uppträdde helt annorlunda inför den lärde och briljante puritanen Schlesinger än inför den muntre, tanklöse gamle kamraten Fay.

I övermorgon bittida är vi i Cherbourg, samma dag i Paris och två dagar senare hemma.

SYNPUNKTER
OCH KOMMENTARER

HÖGER- OCH VÄNSTERRADIKALER

I

Förenta Staterna har i regel haft endast två stora partier, en naturlig följd av majoritetsvals-systemet och av koncentrationen kring presidentvalet. Dessa partier måste inrikta sig på att vinna de obestämda, man kan säga opolitiska marginalväljarna, de måste bli moderata partier, mittenpartier. De förbittrade, aggressiva, ideologiskt besatta står i regel utanför vad man efter C. Wright Mills brukar kalla den politiska maktens elit. De bildar organisationer långt till höger och vänster om medellinjen, som ibland tjänstgör som påtryckningsgrupper, ibland endast som centra för agitation, demonstrationer och våldsaktioner. Sedan något årtionde har det blivit vanligt att kalla dessa riktningar höger- och vänsterradikaler. Vid några av mina senare besök i USA har högerradikalerna varit mest aktiva och haft den största publiciteten: McCarthyismen omkring 1952-1955 och dess efterföljare i början av 1960-talet. Nu är det den radikala vänstern, som dominerar intresset. Vad vill dessa rörelser, i vilka

folkgrupper får de stöd, hur arbetar de, vilka resultat når de? En överblick kan blott schematiskt antyda svaren på dessa frågor, åt vilka den med tusentals professorer och väldiga forskningsbidrag utrustade amerikanska statsvetenskapen redan ägnat en hel litteratur.

Den mest kända av den radikala högerens organisationer är sedan nära ett årtionde The John Birch Society, uppkallad efter en mytisk hjälte i Korea-kriget, ledd av en förmögen förutvarande affärsman Robert Welch; till de ledande figurerna har länge hört general Edwin Walker, av Kennedy berövad sitt chefskap för en division i Västtyskland på grund av reaktionär propaganda bland soldaterna. Birch Society beräknas nu ha omkring 80 000 medlemmar. Till den egentliga radikalhögern hör vidare ett trettiotal andra mindre organisationer, såsom Minute Men och Christian Crusade. Dessa föreningar understöds ofta i särskilda sakfrågor av allmänt konservativa organisationer, bland dem vissa veteransamfund och den ryktbara eller beryktade Daughters of the American Revolution, ibland också av principiellt opolitiska sammanslutningar bland affärsfolk, läkare och advokater. Högerradikalerna samarbetar också med grupper som på bestämda områden har liknande syften, så de mot rasernas

likställighet kämpande vita medborgarråden i sydstaterna. Det stora flertalet högerradikaler röstade självfallet på Goldwater 1964 men betraktade honom som vänstervriden, om också något mera rimlig än Lyndon Johnson. Man har beräknat att kanske sju procent av USA:s befolkning har sympatier för högerradikalismen, men alla sådana uppgifter är tvivelaktiga: den egentliga extremismen omfattas av ett fåtal, men i bestämda lägen och speciella frågor kan den vinna stor anslutning.

Birch Society och liknande föreningar företräder en konservatism som man hos oss knappast finner annat än hos en och annan rabiät åldring. Man vill, har det sagts, "avskaffa det tjugonde århundradet", man drömmer om ett gammalt Amerika som aldrig funnits – utan synd och ateism, utan utländska engagemang, utan en stark unionsstyrelse, utan fackföreningar, utan "främlingar" och negrer – utom stillsamma tjänare och underlydande i Södern – utan inkomstskatt och sociala reformer. Hatet är koncentrerat på kommunismen, och som kommunism räknas det mesta som sker i Amerika – från lagstiftning om raslig likställighet till kontroll över den privata företagsamheten och utgifter för sociala ändamål. Enligt Welch är USA redan till hälften kommunistiskt. Sin stora publicitet har högerradikalerna väsentligen vunnit på vettlösa paroller,

som lockar till tidningsrubriker och sensationella intervjuer. Welch nådde ryktbarhet (och vanrykte) genom påståendet att Eisenhower var "en hängiven, medveten agent för den kommunistiska sammanvärjningen". Då Kennedy den 22 november 1963 kom till Dallas i Texas – ett fäste för högerextremisterna – möttes han av plakat med sitt porträtt och texten: "Eftersökt för förräderi. Denne man efterspanas för förrädisk verksamhet mot Förenta staterna." Det är inte underligt, att mordet på Kennedy samma dag sattes i förbindelse med den högerradikala propagandan. I Vietnamfrågan tycks högerextremisterna närmast kräva, att kriget skall föras hårdare och därmed snabbt bringas till slut.

De högerradikala organisationernas totala utgifter beräknas för närvarande (enligt Epsteins och Fors-
ters nyligen publicerade undersökning) vara 20 miljoner dollar om året, mot 5 miljoner 1958 och 14 miljoner 1963. Den huvudsakliga verksamheten är propaganda genom utgivning av skrifter och medlemsblad eller tidskrifter samt köp av tid i radio och TV. Publikationerna utgår sammanlagt i kanske en halv miljon exemplar, inläggen i radio (oftast från små stationer av de många tusen som finns) uppskattas till flera hundra i veckan. Endast i undantagsfall har rörelsen uppsatt egna kan-

didater vid politiska val eller energiskt verkat för en viss kandidat. Resultaten visar att befolkningens stora massa i princip står främmande; ett par medlemmar av Birch Society har dock kommit in i representanthuset och en del har blivit invalda i statliga och kommunala representationer. Någon position i stil med Ku Klux Klan på 1920-talet, Coughlin och andra agitatorer på 1930-talet eller McCarthyismen på 1950-talet har den nya varianten av högerextremism inte fått.

Rörelsens inflytande är väsentligt mera speciellt och svåråtkomligt. Man hetsar mot vissa personer eller organisationer, man tar upp särskilda frågor utanför den stora politiken och lyckas på detta sätt nå begränsade framgångar. För att ta ett exempel: den av mig tidigare berörda debatten om skolböcker. Här spelar högerradikalismen en inte obetydlig roll. Man angriper vissa böcker som opatriotiska, till exempel för att de redogör för socialism och kommunism, att de talar om skilda socialklasser och till och med om sociala motsättningar i Amerika, att de berör nigrernas undertryckta ställning eller hävdar rasernas intellektuella och moraliska likvärdighet. I åtskilliga fall ger denna agitation – ofta ivrigt understödd av revolutionens fruktansvärda döttrar – resultat; ibland dras skolböckerna in, ibland minskas försäljningen genom det

enkla faktum, att böckerna är "omstridda". På andra områden (utgifter till sjukvård, bostäder, biblioteksverksamhet, tjänstemännens yttrandefrihet) gör extremisterna liknande insatser, som det är ytterligt svårt att fastställa och omöjligt att precisera. För alla jag umgås med liksom för mig själv (efter några samtal med extremister) är ordet »bircher» ungefär liktydigt med galning, men för politiker, särskilt på det lokala planet (skolstyrelser, sjukvårdsstyrelser, biblioteksstyrelser) är den högerradikala propagandan, med dess hänsynslösa personförföljelse och omedvetna eller moraliskt belåtna lögnaktighet, en hård realitet.

Vilka är högerextremister? Frågan har behandlats av flera av Amerikas främsta sociologer och statsvetenskapare – såsom Bell, Hofstadter, Riesman och Lipset. Till de grupper, som rekryterar rörelsen, hör pensionärer, affärsmän som dragit sig tillbaka, handlande, i regel folk med goda inkomster, men också en del lågt avlönade tjänstemän och arbetare utanför organisationer och fackföreningar; några nyrika Texasmiljonärer har hört till kärntrupperna. Geografiskt föreligger en koncentration i Californien, Arizona och Texas, delvis på grund av pensionärernas längtan till gott klimat; den lilla rika staden Orange utanför Los Angeles är ett av

bircharnas fästen. Den ekonomiska situationen är betydelsefull i sammanhanget, men långt ifrån avgörande; man har talat om status eller kulturell situation som en förklaringsgrund – en nyrik och obildad, exempelvis, avskyr de gamla fina kapitalisterna, en etnisk grupp känner oro inför andra framväxande och konkurrerande etniska grupper, en "liten" affärsman är rädd för de stora kedjeföretagen, en dum karl känner sig sedd över axeln av klokare folk. Det har också påståtts, med stöd av på nazismen grundade undersökningar, att extremismen är korrelerad med vissa psykiska drag, sadism, förföljelsemani, faderskomplex och andra populära egenheter; Hofstadter skriver i sin senaste bok ett kapitel om "The paranoid style in American politics". Lika enkelt som riktigt är att på högerextremisterna begagna det nyfina ordet alienation – ett högst användbart ord, om man inte tar det för allvarligt och märkvärdigt. Dessa propagandister är alienerade, främmande för det Amerika de har kring sig, ensamma, isolerade, förbittrade, besvikna (även om de är miljonärer eller generaler) – utifrån verkar de hårda, ondskefulla, förföljande, ofta svårt okunniga. Man hoppas att Amerika har råd med denna trista minoritet – ibland kan det synas riskabelt, inte minst nu då den nya vänstern eggat fruktan och ilskan bland motståndarna.

Då man talar om den nya eller radikala vänstern i USA åsyftas naturligtvis inte de från äldre skeden kvarlevande, politiskt nästan betydelselösa socialistiska och kommunistiska partierna, vad som avses är en rad nya organisationer, i regel bildade eller i varje fall aktiva först under 1960-talet, som använder vissa aggressiva och spektakulära metoder för att främja sina syften och som genom en serie aktioner av denna art nått en del resultat och framförallt en enorm publicitet. Den nya vänstern består – frånsatt en del negergrupper, som jag skall ta upp senare – huvudsakligen av studenter, och det är knappast någon överdrift att beteckna rörelsen som en ren studentrörelse, även om vissa riktningar haft stöd av organisationer utanför universiteten, bland annat några fackföreningar.

De första och kanske mest effektiva framstötarna, ordnade av två föreningar (SNCC och CORE, för att bruka de vanliga förkortningarna), gällde rasernas likställighet i Södern. Genom "freedom rides" agiterade man i sydstaterna för desegregation. Genom demonstrationer, som ofta ledde till slagsmål och blodsutgjutelse, drevs handlingens propaganda. Till metoderna hörde sit-ins (ursprungligen praktiserade av arbetargrupper i automobilfabri-

kerna långt tidigare), man satte sig i en lokal för att hindra andra att komma dit, till exempel vid bardiskarna på en restaurang som inte serverade negrer. Många studenter riskerade livet vid sådana företag, några blev dödade eller svårt sårade, andra arresterade – deras insatser ingår i det hjältarnas epos, som den nya vänstern redan har skapat. En del studenter har tillbragt en tid i negrernas ghetton för att hjälpa och leda.

Genombrottet i fråga om publicitet kom med "studentrevolten i Berkeley" på hösten 1964. För att framtvinga större frihet i fråga om politiska manifestationer på det av staten ägda universitetsområdet (campus) tillgrep skilda föreningar under parollen "free speech" direkt aktion. Vid ett tillfälle besattes genom en sit-in universitetets förvaltningsbyggnad av 700 studenter; administrationen kunde inte fungera förrän studenterna av polis burits ut ur lokalerna. En annan gång belägrade 600 studenter under trettio timmar en polisvagn, i vilken en arresterad kamrat hölls fången. Revolten under tre månader, stödd av en del professorer, fördömd av andra, följdes av en mängd arresteringar, åtal och relegationer, men i stort sett segrade studenterna; rektorn avgick och stadgarna ändrades. Liknande, om också inte så uppseendeväckande, konflikter har ägt rum vid många univer-

sitet, så statsuniversiteten i Michigan och Wisconsin, ungefär lika stora som Berkeley (bortåt 30 000 studenter). Ett nytt slagord har blivit Student Power – studenterna kräver inte bara frihet utan makt, i fråga om tillsättning av lärare och anordning av studierna.

Den tredje fasen i studentrörelsen, den utan jämförelse mest omskrivna, har varit agitation mot Vietnamkriget. Den är alltför väl känd för att kräva ens en summarisk redogörelse. Demonstrationer, även massdemonstrationer i Washington, förstörelse av värnpliktsböcker, sit-ins, lay-ins, teach-ins (särskilda av studenterna ordnade kurser).

Jag har i det föregående talat om "studenterna", "rörelsen", "den nya vänstern" som om det var fråga om en och samma sak. Så är naturligtvis inte fallet. Tvärtom: det stora flertalet studenter står utanför, någon enhetlig rörelse finns inte, den nya vänstern är en populär beteckning på en rad skilda grupper (enligt den vanliga medborgarens syn en blandning av politisk radikalism, skägg, porr, marijuana och hippies).

Vid ett samtal i Berkeley får jag den nya vänsterns brokiga skepnad illustrerad. "Vi är bara ense om två saker: rasfrågan och Vietnam." Så snart det gäller att ge en föreställning om vart man syftar

blir oenigheten bedövande. En vill en bättre demokrati, en annan fördömer "detta eländiga och fördärvade samhälle", en tredje hotar med sabotage och inbördeskrig. I böckerna om den nya vänstern brukar man urskilja minst ett tiotal grupper och föreningar. Några av dem är väsentligen inriktade på rasfrågan. Andra vill reformera den amerikanska demokratin utan att vara socialister eller kommunister: så den största av dessa organisationer (Students for a democratic society). Åter andra bekänner sig till en demokratisk socialism eller till någon av de kommunistiska lärorna eller tendenserna (Lenin, Stalin, Mao, Trotskij, Castro). Utbrytningar och klyvningar är vanliga; enligt berömt mönster kallar gärna en kommunistisk förening de andra kommunisterna socialfascister eller kapitalistlakejer.

Att tala om en gemensam ideologi är alltså orimligt, och det sökande efter en sådan ideologi, som man talar om, synes uppenbart hopplöst. Men några tendenser eller talesätt bör ändå noteras. Man talar som sociologen C. Wright Mills om makteliterna i Amerika, om hur politikerna och direktörerna bildar självrekryterande och helt dominerande hierarkier, om hur den "vanliga" medborgaren står utanför det hela. Man klagat över universitetens konservatism och ensidighet – de är skolor för

utbildning av tjänare i skilda grader, inte av människor. Man känner sig vara en främling i denna struktur – Wright Mills friskade upp orden alienerad och alienation. Man säger sig sträva efter en "participatory democracy", där den enskilde i realiteten har ett stycke makt – inte bara rätt att rösta – och känner sig som en medlem av något större, som integrerad i samhället. Ibland spårar jag passion, olycka, djup längtan till något slags fulländning bakom allt detta.

Många tidningsläsare i Sverige – och kanske rent av i Amerika – måste tro, att den nya vänstern är en väldig rörelse, åtminstone bland USA:s studenter. Det är demonstrationerna, slagsmålen, de våldsamma uttryckssätten som genom den därmed förenade publiciteten skapat denna föreställning. De undersökningar som gjorts, nyss sammanfattade i det av Lipset redigerade verket "Student Politics", klargör läget. De radikala studentföreningarna har inte mer än 10 000–20 000 medlemmar bland Amerikas sex miljoner studenter. Den konservativa, ehuru ej högerradikala studentorganisationen Young Americans for Freedom är större än nyvänsterföreningarna tillsammans; de största politiska studentföreningarna är knutna till de republikanska och demokratiska partierna (ungefär 250 000 vid

1964 års val, normalt kanske 100 000). Men dessa fakta dementerar naturligtvis inte förhållandet, att de radikala studenterna vid en rad aktioner haft en ganska stor minoritet bakom sig, vid Berkeleyrevolten kanske trettio procent enligt Somers' analys.

Vilka studenter ansluter sig till den nya vänstern? En del uppgifter är ostridiga. De flesta vänsterstudenter studerar humaniora (liberal arts); tekniker, agronomer, medicinare är kompakt konservativa eller opolitiska. Relativt många är "professional students" (överliggare) och tar inte examen; relativt många är inte bara intellektuella utan också intelligenta.

Ekonomiskt-socialt hör dessa studenter, tvärt emot vad många antagit, till de relativt välsituerade; deras fäder har, exempelvis, akademisk examen i vida större omfattning än de konservativt organiserade studenternas. Det har ofta sagts att de vänsterradikala lider av faderskomplex eller föräldrakomplex men nyare undersökningar tyder på att de är ovanligt fria från dessa besvär. I stor omfattning är vänsterstudenterna barn till föräldrar, som är eller varit radikala (ofta kommunist sympatisörer för trettio år sedan) och de tycks vara jämförelsevis föga hämmade både av familjedisciplin och ekonomiska bekymmer.

Vad angår religioner är judar och protestanter proportionsvis fler bland vänsterstudenterna än katoliker. Rampart, Berkeleyradikalernas kända tidskrift, gjorde i novembernumret en typisk ploj på detta förhållande. På omslaget en vänsterstudent, en biskop, en präst – alla katoliker – och Jesus; en artikel, där vänsterkatolicismen säges vara det bästa som hänt sedan Kristi födelse; i en redaktionell kommentar: "Bli inte missledd av omslaget . . . Det är en del av en omsorgsfullt utarbetad intrig för att förvirra våra fiender . . ."

Den nya vänstern är tydligen inte representativ vare sig för Amerikas ungdom eller dess studenter. Sist vill jag påpeka, att opinionen i Vietnamfrågan enligt skilda undersökningar är ungefär densamma bland ungdomen och studenterna som inom folket i dess helhet.

RASFRÅGAN: FRAMSTEGET OCH KRISEN

I

Bland såväl vita som negrer möter i dagens Amerika diametralt skilda uppfattningar om utvecklingen i rasfrågan under senare tid. Framsteget har varit större, likställigheten har ökat mer än man vågat hoppas – det är den ena synpunkten. Läget har blivit värre, motsättningarna hårdare sedan ett årtionde – det är den pessimistiska eller förbittrade linjen. Det finns goda skäl för båda resonemangen, de utgår till stor del från skilda perspektiv, skilda värderingar; de tolkar ostridiga fakta på olika sätt.

Låt mig först stanna vid det positiva, vid framsteget, under redovisning av begränsningarna i det som vunnits. En utmärkt officiell utredning från oktober 1967 ger väsentliga drag i situationen.

Genom en rad lagar och domstolsutslag har negrernas formella politiska ställning förbättrats; av särskild betydelse har varit den lag av 1965, som ger unionella myndigheter rätt att kontrollera att principen om allmän och lika rösträtt tillämpas av

delstaterna. Följden har blivit att negrerna fått rösträtt, kan registreras som röstberättigade, inte bara i Norden – där nu ungefär halva negerbefolkningen bor – utan också i Södern. I de elva sydstaterna var i höstas minst 55 procent av negrerna i rösträttsåldern registrerade, mot något över 70 procent av de vita. I Mississippi, fortfarande den mest efterblivna staten, var procentsiffran för negrer 35 procent, för vita 63 procent (motsvarande siffror för negrer var 1962 1,1 procent). Varför registrerar sig inte negrerna mera allmänt? Slöhet och likgiltighet (som hos en stor del av de vita), total ovana vid politiska aktioner efter generationer utan rösträtt – denna avskaffades i praktiken i Södern 1890–1900 – rädsla i en del fall för de vita, som fortfarande är "herrar", ekonomiskt och politiskt.

Andra åtgärder har verkat i samma riktning, så det domstolsutslag 1964, som krävde en rättvis valkretsindelning och därigenom avskaffat landsbygdens i flera stater enorma överrepresentation, så en rad bestämmelser som ger unionen möjlighet att garantera röstningens frihet.

Följden har blivit inte reell politisk likställighet men stora steg i den riktningen. I förening med liberala vita har negrerna vunnit inflytande och positioner. Negrer är medlemmar i regeringen, högsta domstolen, de högsta förvaltningsorganen;

148 negrer sitter i statsrepresentationer (mot 52 år 1962), varav 37 i södern (mot 6 år 1962).

Desegregationen inom trafikmedel, restauranger och andra lokaler är legalt helt och i praktiken till överväldigande del genomförd. För tjugo år sedan såg jag vid resor i Södern överallt en total segregation, med skilda bussplatser, skilda väntsalar, ett skynke mellan vita och negrer i järnvägarnas restaurangvagnar – detta är nu spöklika minnen. Högsta domstolens utslag 1954 om desegregation i skolorna har börjat tillämpas överallt – ännu för tio år sedan sade mig guvernörer och andra dignitärer i Georgia, Alabama, Mississippi och Syd-Carolina att de hellre skulle dö än låta vita barn gå i skola samman med negrer. Men här har vi en av de punkter, där likställigheten är mera formell än reell, ja, där den reella segregationen ofta ökats samtidigt som den formella försvunnit, detta dels på grund av statliga och kommunala anordningar, dels på grund av att vita och svarta alltmer bor i skilda områden. Enligt en utredning från mars 1967 (Racial Isolation in the Public Schools) går i Norden omkring 75 procent av negerbarnen i skolor, där mindre än 10 procent av barnen är vita, och i Södern är motsvarande procenttal mellan 90 och 99 – en stor del av skolorna är helvita eller helsvarta, och särskilt i Södern kan desegregationen sägas vara blott "sym-

bolisk". Skillnaden i den genomsnittliga tiden för skolgång har mellan 1963 och 1967 minskats från två år till ett halvt år, men i fråga om högre utbildning är negrerna fortfarande, om också i sjunkande grad, klart eftersatta; antalet negrer i trettioårsåldern med universitetsutbildning är proportionsvis ungefär hälften av motsvarande antal vita. Fyra gånger fler negrer än vita underkänns vid de prov som anordnas för värnpliktiga.

Utredningen av oktober 1967 visar, i motsats till flera rapporter tidigare, en stegring av negrernas genomsnittliga inkomst i förhållande till de vitas. 1965 var proportionen för USA i dess helhet 54 procent, 1966 58 procent; motsvarande siffror för Södern var 1966 51 procent, för Nordöstern 67 procent, för Västern 72 procent. 28 procent av alla negerfamiljer i USA, 38 procent utanför Södern, har en medelklassig inkomst, 7 000 dollar eller mer. Det är en väldig ökning på kort tid; antalet negerfamiljer i USA med samma realinkomst var 1960 17 procent och 1965 23 procent. Men avståndet från de vita är markerat, om också mindre än förr. Motsvarande procentsiffra för vita familjer var 1960 41, 1965 53 och 1966 55. En manlig neger vid tjugofem år eller mera beräknas ha drygt 70 procent av en jämnårig vits inkomster.

Denna uppräknig av förbättringar (och deras

begränsningar) kunde länge fortsättas: den rättsliga likställigheten har ökats genom unionella kontroller, desegregationen i fråga om anställning har minskats genom lagar, som förbjuder hänsynstagande till ras, inom militären och de av unionen anlitade produktionsföretagen är diskrimination ovillkorligt förbjuden, en rad opinionsundersökningar tyder på att rasfördomarna försvagats och att negrerna i regel anser sitt läge bättre än förr.

Men ändå är rasfrågan än mera aktuell i debatten och mera hotande för samhällsfriden än för tio eller tjugo år sedan. Varför?

En allmän förklaring, framförd av respektabla forskare, är att de vinningar negrerna gjort stimulerar kraven på total likställighet. Man känner sig inom stora grupper ha hunnit en bra bit på vägen, men man kommer inte fram. De många konflikterna och motsättningarna mellan skilda vita nationalgrupper har småningom blivit oväsentliga, men mellan vita och svarta kvarstår en klyfta, som hindrar umgänge, naturlighet, integration. Fortfarande kan man tala om de två nationerna, vita och svarta, med långt större fog än då Disraeli talade om överklass och underklass i England som två nationer.

Att denna klyfta finns i de flestas, och i mitt eget,

medvetande är jag övertygad om. Då en vit talar med en neger, tänker han "jag är vit, du är neger" och känner en viss säkerhet, en viss överlägsenhet, låt vara skamset och skuldbetonat; hos negrerna finns motsvarande rispa i medvetandet. En rad negerförfattare, kanske främst James Baldwin, har skrivit om denna ofrånkomliga alienation, om hur den driver den underlägsna minoriteten till självförakt eller hat eller bådadera. Bakom detta ligger historiska kunskaper, erfarenheter från barndomen, insikt om eller misstankar om ovilja och fördomar, men det centrala är att i nitton fall av tjugo skillnaden i utseende, i hudfärg är påtaglig. Jag själv, liksom många "hyggliga" vita, blir benägen att i samtal med negrer vara överdrivet vänlig och undfalande, vilket i och för sig, om det observeras, verkar förolämpande.

Orsakerna till rasfrågans tillspetsning är emellertid väsentligen mera konkreta och påtagliga. Negrernas flyttning norrut har i huvudsak inneburit bosättning i storstäder, där flertalet svarta bildar ett proletariat, faktiskt segregerat till vissa områden (ghetton) med lägre inkomster, större arbetslöshet, större trångboddhet, större brottslighet än några vita befolkningsgrupper. Omflyttningen i Södern har givit liknande resultat. Över tredjedelen av de tjugofyra miljonerna negrer har därigenom blivit

ett från den vita omgivningen avskilt stadsproletariat; denna utveckling har påskyndats genom att allt fler vita flyttat till förstäder. Det är diskutabelt om detta svarta stadsproletariat har det sämre än bomullsarbetarna på Söderns gårdar för femtio år sedan; säkert är att dess koncentration, dess möjlighet att göra jämförelser, dess frihet från omedelbar övervakning av vita "herrar" har skapat en förbittring och tillfällen att ge utlopp åt denna förbittring, som är något nytt i den undertryckta minoritetens historia.

Några siffror från storstäder i Norden, särskilt sådana, där omfattande förstörelse- och våldsaktioner ägt rum de senaste åren. I New York utgör negrerna 20 procent, i Cincinnati, Indianapolis och Pittsburgh 20-25, i Chicago 30, i Cleveland, Saint Louis och Detroit omkring 35, i Newark 47, i Washington 66 procent. I flertalet av dessa städer har antalet negrer proportionsvis mer än fördubblats på femton år.

Detta är bakgrunden till uppgifter som dessa: som fattiga (ett noga utformat statistiskt begrepp som jag här ej kan gå in på) räknas 1966 41 procent av negrerna, 12 procent av de vita; 14 procent av negrerna får fattigunderstöd, 3 procent av de vita; 1967 var 7,3 procent av negrerna arbetslösa, 3,4 procent av de vita; 1965 föddes 26,3 procent av

negerbarnen utanför äktenskapet, 4 procent av de vita; legal eller faktisk skilsmässa är flera gånger så vanlig bland negrer som bland de vita.

2

Av orsaker som ännu inte helt kan klarläggas – personliga omprövningar, taktiska motiv, statsskäl i högre mening – har sydstatsmannen Lyndon Johnson, ännu för några år sedan främst känd som skicklig senatsledare utan ideologiska eller intellektuella böjelser, blivit den för rasernas likställighet mest hängivet arbetande statschefen i USA:s historia. Kennedys uttalanden för fem år sedan, Trumans för tjugo år sedan – för att inte tala om Franklin Roosevelts milda vädjanden och Lincolns ädelt formulerade men föga förpliktande sentenser – verkar matta och vaga i jämförelse med Johnsons paroller och reformkrav. *We shall overcome* (vi skall klara det, komma igenom det) har blivit presidentens ur negrernas mest kända kampsång hämtade motto.

Men den allmänna politiska bakgrunden till Johnsons utveckling är lätt att fastställa. Det demokratiska partiet, under åttio år ett fäste för Söderns vita med vinster bland Nordens missnöjda som möjlighet att segra i krislägen, har blivit huvudsak-

ligen ett nordstatsparti, representerande främst de kritiska och reformvänliga grupperna norr om inbördeskrigets gamla stridslinjer. Det har, från rassynpunkt, inte längre sitt stöd bland det vita våldets försvarare i Södern utan bland negermassorna i Nordens storstäder. Utan negerrösterna i New York, Chicago, Detroit och tjugo andra städer med väldiga negerghetton kan demokraterna inte segra.

Dock ligger det mycket av personligt engagemang i Johnsons tal, även om han inte skrivit dem själv. Läs talet vid Howards negeruniversitet i Washington 4 juni 1965 eller hans budskap till kongressen 15 februari 1967. Han betonar framstegen men också hur mycket som återstår. Det stora flertalet negeramerikaner "är ännu en annan nation... för dem har murarna stigit i höjden och klyftorna vidgats". Den amerikanska rättvisan "har vi inte tillämpat för den amerikanske negern". Orsaken är "helt enkelt brutalitet sedan gamla tider, orättvisa i det förgångna, fördomar i det närvarande". Så talade Johnson i Howard 1965. I sitt kongressbudskap 1967 tog han upp punkt efter punkt – skolorna, likhet inför lagen, registreringen av röstberättigade, arbetslösheten, bostäderna, sjukvården – och slutade med ett citat ur Howardtalet: "Åt alla dessa fronter – och många andra – skall jag ägna det vidgade strävandet under regeringen Johnson."

De förslag till reformer som Johnson och hans medhjälpare framlagt, till stor del i kongressen, kan här ej närmare refereras. De gäller anslag på miljarder dollar till skolor, sjukhus, omskolning av vuxna, bostadsbyggen och mycket annat. Skolintegrationen skall göras snabbare; bland annat tänker man sig under överenskommelse med delstaterna byggandet av väldiga nya skolor, som skulle minska den faktiska desegregation som beror på att vita och negrer i så stor omfattning bor i skilda stadsområden. Särskilda skolor och högskolor skall inrättas för eftersatta grupper. Det i många stater införda förbudet mot avtal, som fastställer segregation i bostäder, skall skärpas genom att i det enskilda fallet husägarna förmås eller tvingas att hyra ut sina lokaler, oberoende av hyresgästernas ras. Genom unionella anslag till staterna skall dessa stimuleras att bygga nya integrerade sjukhus, parker, sportlokaler, fritidsområden. Rättssäkerheten för negrerna skall stärkas genom unionella bestämmelser om urvalet av jurymedlemmar. Ökade befogenheter skall ges åt den unionella kommission som verkar för likställighet vid anställningar inte bara av offentlig utan också av privat natur. I det hela är reformprogrammet sannolikt det mest omfattande, som framlagts av en amerikansk statschef.

I stor omfattning har Johnsonregimen lyckats.

1965 års lagstiftning om medborgerliga rättigheter var den mest lysande framgången, men även senare har viktiga resultat nåtts. Prutningar och kompromisser har dock i många fall varit oundvikliga. Bristen på partidisciplin i kongressen, som bland annat framträder i tillfälliga kombinationer av sydstatsdemokrater och konservativa republikaner, det komplicerade maktförhållandet mellan union, delstater och kommuner bildar som alltid barriärer mot en regerings reformvilja.

Det har ofta, senast av senator Fulbright, påståtts att kriget i Vietnam försvårar genomförandet av kostsamma inrikespolitiska program. Antagligen ligger det något befogat i påståendet, även om den väldiga ökningen av nationalinkomsten gör de skilda utgifterna relativt lätta att bära. Stundom förklaras å andra sidan, att kriget snarast eggat till socialpolitiska ansträngningar; man vill visa att det inre reformarbetet inte eftersätts. Säkert är att Vietnam inte avbrutit "kriget mot fattigdomen".

Man kan våga generaliseringen, att de förslavade eller förtryckta negrerna i USA i mycket ringa grad använt våld för sin frigörelse. Under slaveriet – "det värsta slaveri som världen sett", skriver en sociolog, överdrivet med tanke på "världen", men riktigt om man tänker på världsdelen Amerika –

förekom blott ett revoltförsök av någon betydelse, Nat Turners år 1831, nyligen fint skildrat av William Styron. Det var naturligt med tanke på undertryckningens effektiva och totala karaktär; det är tyst och lugnt även i vår tids totalitära stater. Underkastelsen i Södern under den långa tiden av tyranni utan slaveri förklaras av samma skäl: våldet, främst genom de ännu för några årtionden sedan talrika lynchningar, var de vitas sak. De grupper, vita och svarta, som under senare tid genom direkt aktion arbetat för negrernas likställighet, har nästan genomgående sökt undvika våld, så NAACP (National Association for the Advancement of Colored People) och den av Martin Luther King ledda rörelsen. CORE och SNCC som framträdde i början av 1960-talet, har organiserat sit-ins, demonstrationer och bojkotter, men med få undantag litat till det passiva motståndet, då medlemmarna arresterats, pryglats och stundom miss-handlats till döds. Våldet har brukats av andra: i det godas tjänst, då unionsregeringen satt in trupper i Arkansas och Mississippi för att tvinga till lydnad inför högsta domstolens utslag, i det ondas tjänst av det vita våldets försvarare.

Under de senaste tre fyra åren har läget förändrats. Skövlingar, plundringar, mordbränder, revoltliknande massaktioner har blivit varje sommar åter-

kommande händelser i och kring negrernas ghetton i Nordens och några av Söderns storstäder; ofta har det tagit dagar av strider och dödande, innan polis och milis kunnat återställa ordningen. Dessa utbrott av nöd, förtvivlan och hat har säkerligen i regel varit oorganiserade – vad man brukar kalla spontana – men de har försvarats, eggats och fått en ideologisk motivering genom negerledare, som i våldet ser en väg till emancipation och makt. För några år sedan var "de svarta muselmanerna" den mest kända av extremistgrupperna, nu är det "Black Power", som främst formar aggressionens idéer.

Den viktigaste källskriften är "Black Power, The Politics of Liberation in America", i fjol utgiven av Stokely Carmichael och Charles V. Hamilton. De båda unga författarnas bildning och skärpa är ostridig. Huvudtesen är att negrerna skall hålla samman och hjälpa sig själva för att få tillbörlig makt; att bilda påtryckningsgrupper inom de stora vita partierna leder blott till halvmesyrer. Målet är, sägs det på ett ställe, "full delaktighet i de beslut som gäller svarta människors liv, och insikt om det svarta folkets egna förtjänster" – alltså självmedvetande och makt. Negrerna skall inte vara nöjda med "välfärdskolonialism" – genom kamp mot fattigdomen enligt regeringsprogrammet – utan kräva "det svarta folkets medverkan på alla stadier av

beslutsprocessen". Desegregation i skolorna är inte det viktiga; snarast tycks författarna önska goda svarta skolor med förstklassiga svarta lärare. Ibland frångås tesen om politisk isolering från de vita: småningom måste det bli "en koalition av fattiga svarta och fattiga vita".

Detta program är inte extremt; den hatfulla tonen mot de vita stöter inte mig efter många samtal genom åren med det vita våldets väktare. Men i tal och artiklar har Carmichael och andra anhängare av Black Power gått vida längre i sina målsättningar: de har krävt en särskild negerstat eller makten i en rad storstäder och ofta resonerat om ett slags separation mellan raserna, en apartheid, i stil med vad apartheidsideologerna i Sydafrika ursprungligen tänkte sig. Dessa tankegångar verkar helt orealistiska, helst som de flesta negrer står likgiltiga eller avvisande.

Försvar för våldet som stridsmedel framförs på många håll i Carmichaels bok, och det är våldsaktionerna och våldspropagandan som ger Black Power dess särprägel och dess rykte. Om det blir explosioner skall man, skriver Carmichael, inte skylla på kommunism eller Black Power eller agitation – "dynamiten har tillverkats av den vita rasismen och den har tänts av vit rasistisk likgiltighet och ovilja att handla rättfärdigt". Under den senas-

te tiden har Carmichael och andra, särskilt på resor i Europa, förkunnat dödande och förstörande som stridsmedel och betraktat revolterna i amerikanska städer som ett nytt befrielsekrig efter Vietnams mönster. Bakom deras skildringar av de upplopp som ägt rum skymtar uppmaningar att gå vidare (till exempel Hayden, "Rebellion in Newark", 1967).

Revolterna och den revolutionära propagandan har av likställighetens anhängare bedömts på skilda sätt liksom otaliga gånger förr i historien. Våldet och förhärligandet av våldet motverkar sitt eget syfte, säger man; de vita drivs till förbittring och hård reaktion (backlash). På den linjen står enligt uttalanden och opinionsundersökningar det stora flertalet av båda raserna och en rad mot det vita väldet fientliga organisationer (bland dem NAACP och Amerikas kommunistiska parti). Det går för sakta utan våld, anser en minoritet – som kanske bland de svarta utanför medelklassen är stark – genom hårda aktioner skrämmer man de vita eller får dem att förstå nödvändigheten av snabba och genomgripande åtgärder; enligt senaste uppgifter har Martin Luther King och hans anhängare förståelse för den synpunkten.

Att generellt besvara denna fråga synes mig omöjligt. Tänkbart är, att ett visst mått av våld kan

egga reformviljan, men säkert är, att vid en annan grad av våld repressionen stärks – en seger för den svarta minoriteten med något slags självstyrelse eller separation är tydligen utesluten. Alla som inte helt enkelt önskar allt ont åt Amerika känner ängslan inför dagens meddelande om att svarta grupper förbereder ett slags gerillakrig i städerna och att polisen utrustas med nya vapen för att krossa de om ett halvår väntade ghettorevolterna.

PROBLEMET VIETNAM

I början av min dagbok, alltså i mitten av september, skrev jag att jag hoppades komma fram till en mera bestämd uppfattning i Vietnamfrågan under min vistelse i Amerika. Sedan dess har jag läst åtskilligt mer i frågan, har talat med många människor om den och har någorlunda följt de viktigare artiklarna och broschyrerna; åtskilligt av detta har jag redovisat i det föregående. Någon mera bestämd uppfattning har jag emellertid knappast kommit till. Jag skall summariskt redogöra för mina intryck och åsikter i detta kapitel; jag stannar inte vid några detaljer, såsom frågorna om den amerikanska aktionens rättsliga karaktär, om hur förhandlingar skall komma till stånd, om bombningarna av Nord-Vietnam bör inställas.

Inte heller skall jag gå in på vissa av de motiv eller värderingar som varit bestämmande för den skarpa kritiken av Amerikas politik. Sålunda stannar jag inte vid den pacifism som fördömer alla krig och allt deltagande i krig – även till självför-

svar; denna åskådning kan naturligtvis vändas mot Nord-Vietnam och FNL likaväl som mot USA och Syd-Vietnam, men den har huvudsakligen framförts i propagandan mot den amerikanska aktionen. Inte heller går jag in på den av kommunism eller kommunist sympati färgade förkunnelsen som ställer sig på Nord-Vietnams och FNL:s sida under hävdande av att det gäller en strid mot det kapitalistiska systemet och att en sådan strid alltid är rättfärdig. Lika litet uppehåller jag mig vid den propagandistiska linje – under senare tid kanske mera sällsynt – som i det amerikanska kriget ser en strävan att hålla produktionen och sysselsättningen i USA i gång och till och med talar om stark påverkan från vapenfabrikanternas sida. Dessa förklaringar blir inte mindre ohållbara genom det ostridiga förhållandet att en del amerikaner förtjänar på kriget – för de flesta, och för ekonomin som helhet, är kriget skadligt och förlustbringande.

Den diskussion som jag skall gå in på bygger väsentligen på någorlunda enhetliga värderingar. De flesta eller åtminstone de mera kunniga och reflekterade kritikerna av USA anser inte att varje inskridande från en stats sida till en annan stats försvar är omotiverat eller fördömligt. Tvärtom torde de flesta kritiska europeer, av partipolitiska si-

tuationer och opinionsundersökningar att döma, i likhet med mig själv anse att Amerikas löfte eller vilja att hjälpa Europa vid eventuella aggressioner från den totalitära kommunismens sida är av värde, att, för att ta det viktigaste exemplet, Amerikas stöd åt det demokratiska Västtyskland är av betydelse för folkstyrelsens och Väst-Europas skydd.

Men inom den sålunda angivna ramen av gemensamma värderingar finns ett stort utrymme för meningsbrytningar. I grunden synes dessa till stor del gälla frågan om opinionen i Syd-Vietnam och om regimen i detta land. Man utgår från att Syd-Vietnam inte varit och ännu inte är vare sig självständigt eller demokratiskt, att det är svårt eller omöjligt att fastställa om sydvietnameserna i gemen är präglade av antikommunism eller av en känsla av samhörighet med Vietnam i dess helhet – om över huvud det är möjligt att tala om en mera bestämd opinion eller mera bestämda politiska föreställningar inom Syd-Vietnams befolkning. Det finns inte, antas det inom vida kretsar – och såvitt jag förstår sannolikt med rätta – tillnärmelsevis samma anslutning till den egna staten eller den egna styrelsen som gör det naturligt för oss att i Finlands motstånd mot Ryssland 1939 eller i Norges motstånd mot Tyskland 1940 se nationella aktioner, värda respekt och stöd.

Hela utvecklingen i Syd-Vietnam liksom själva krigsföringen kan betraktas som en serie av eskalationer som på en gång stegrat och komplicerat motiven för den amerikanska aktionen. Då Amerika under slutet av 1950-talet och i början av 1960-talet började direkt stödja den sydvietnamesiska regimen var denna otvivelaktigt en reaktionär diktatur, ett ekonomiskt och politiskt fåtalsvälde. Att aktivt stödja denna stat och särskilt att sända den militär hjälp var enligt uppfattningen hos många amerikaner som nu kräver krigets fortsättande ett misstag eller en orättfärdig handling. Detta förhållande klargörs av amerikanska opinionsundersökningar. I oktober 1967 förklarade för första gången en majoritet (47 procent mot 44 procent) att USA gjort ett misstag genom att sända trupper till Vietnam; motsvarande siffror var i november 1966 31 procent mot 51 procent och i augusti 1965 24 procent mot 61 procent. Likaså ansåg ett ännu större flertal (57 procent mot 29 procent) att USA ej borde sända trupper om en situation liknande Vietnam uppstod i en annan del av världen. Däremot ansåg i oktober 1967 endast 31 procent att Amerika borde börja dra tillbaka sina trupper i Syd-Vietnam medan 10 procent ville fortsätta kriget på samma plan och 53 procent önskade ökning av angreppen mot Nord-Vietnam.

De eskalationer jag antytt kan emellertid i regel användas som argument i motsatta riktningar. Jag har gått igenom dem tidigare och anger dem här i största korthet.

1. Den militära eskalationen, som ackompanjerats av generalernas försäkringar att genom en viss förstärkning seger snart skulle vara säkerställd, medför ett engagemang som kommer ett utrymmande av Syd-Vietnam att te sig som ett stort nederlag. För några år sedan hade det varit en rätt obetydlig, av världssopinionen föga beaktad sak om Amerika dragit tillbaka sina små militära styrkor; nu skulle tillbakadragandet av en halv miljon eller mera framstå som ett katastrofalt misslyckande.

2. Å andra sidan har dödandet och ödeläggelsen kommit kriget att framstå som alltmer oroande. Är det verkligen lönt, frågar man sig, att i årtal fortsätta denna ohyggliga kamp även om det gäller att bevara självständighet och ett mått av folkstyrelse för en nation vars flertal håller på dessa värden?

3. Då det amerikanska militära understödet satte in var Syd-Vietnam i vissa hänseenden ett annat än det nu är. Den ekonomiska och politiska diktaturen var klar. Sedan dess har åtminstone en del begränsade sociala reformer genomförts och framför allt har val hållits (i september 1967); även om dessa val inte var fullt fria och även om det var

omöjligt för vissa sociala och regionala grupper att delta blev Syd-Vietnam i viss mån demokratiskt legitimerat och man kan utan alltför stark överdrift från amerikanskt håll tala om det som en demokrati i vardande.

4. Då kommunismen fick makten i Nord-Vietnam avrättade eller mördade de nya makthavarna tiotusentals personer. Ett liknande blodbad skulle efter all sannolikhet ha ägt rum om Nord-Vietnam och FNL erövrat Syd-Vietnam för låt oss säga fem år sedan. Nu är antagligen situationen än svårare därför att stora folkgrupper identifierat sig med den bestående sydvietnamesiska regimen genom deltagande i val och på annat sätt. Inom Amerika har därför oron för att en utrymning skulle leda till dödande och undertryckande av en stor minoritet inom befolkningen ökats. Även författare som kräver ovillkorlig utrymning av Syd-Vietnam framhåller därför att en förutsättning för detta är att Amerika också utrymmer en betydande del av befolkningen – men något Formosa där man kan placera denna befolkning finns inte.

5. Genom att den amerikanska aktionen eskalerats och blivit ett debattämne över hela världen har Amerikas prestige alltmer engagerats i Syd-Vietnam. Det sägs visserligen att kritiken av Amerika, särskilt i Europa, skadar Amerikas anseende i den

demokratiska världen. Men det sägs också, allmän-
nare och med större skärpa, att en amerikansk re-
trätt skulle innebära att alla de stater som utlovats
eller känt sig försäkrade om amerikansk hjälp vid
anfall skulle känna sig övergivna, vara benägna till
eftergifter eller självuppgivelse, kanske lämna det
amerikanska allianssystemet – medan de kommu-
nistiska regimerna i motsvarande grad skulle skär-
pa sin aggressivitet i förhoppning om relativt snab-
ba och lättköpta framgångar. Det är inte egentligen
fråga om amerikansk prestige, framhäver många
politiker och publicister, utan om att bevara respek-
ten för Amerikas löften, för dess makt och vilja att
infria dessa löften.

Det finns många andra frågetecken än dem jag
här berört; låt mig bara beröra ett enda. Om för-
handlingar och en uppgörelse kommer till stånd
som fyller de amerikanska kraven på garantier åt
Syd-Vietnam och tillika leder till infriande av den
amerikanska utfästelsen att lämna Syd-Vietnam,
kan detta inte med någon säkerhet väntas för läng-
re framtid lösa problemen. Om en ny revoltrörelse
utbryter i Syd-Vietnam och får stöd av Nord-Viet-
nam och de kommunistiska världsmakterna kan
denna fredsuppgörelse snabbt förintas, och i ett
sådant läge blir det av många skäl utomordentligt
svårt för USA att igångsätta en ny aktion.

Många amerikanska politiker och publicister är enligt min uppfattning på goda skäl kritiska mot regeringspolitiken: de anser det vara ett ödesdigert misstag att man från början skred till militär aktion och att man sedan gång efter annan eskalerat denna. Men endast hos några få har jag funnit denna kritik förenad med åsikten att det är möjligt och försvarligt för USA att i nuvarande läge utan en uppgörelse av antydd beskaffenhet lämna Vietnam; nästan alla deltagare i debatten anser alltså att en villkorlös utrymning inte kan anbefallas. För ordningens skull vill jag tillägga att denna uppfattning – framförd av kritiker som Fulbright, Symington, Schlesinger, Galbraith och andra ständigt åberopade angripare av regeringen – också är min egen.

PERSPEKTIV PÅ USA SEDAN FEMTIO ÅR

I

I motsats till många av dem, som nu angriper amerikansk politik, har jag aldrig ansett mig "älska" USA. Att tala om "kärlek" till ett land eller ett folk är ett otydligt och lösligt uttryckssätt: låt mig precisera en smula genom att säga, att jag naturligtvis aldrig har känt samma självklara samhörighet som med Sverige, aldrig fängslats så av tradition och historia som i fråga om England och kanske än mera Frankrike, aldrig gripits av samma på minnesbilder och medvetna värderingar grundade hängivenhet som för Israel. Jag skall söka belysa min hållning genom en kort memoar om känslor för och intryck av Amerika, med hänsyn främst till upplevelser vid resor och studier.

Som barn och yngling såg jag Amerika som det mest främmande, mest likgiltiga av de länder, som småningom trädde fram ur okunnighetens mörker. Sannolikt gällde detta för de flesta svenskar av min generation och i min socialgrupp. Vi läste i historien ojämförligt mindre om USA än om Eng-

land, Frankrike, Tyskland, Ryssland; till och med Japan blev, genom kriget 1904-1905, litet mera en realitet än USA. I de konflikter, som jag läste om under min gymnasisttid och i Kjelléns "Stor-makterna", skymtade knappast Amerika. Vi fick lära oss att miljoner amerikaner var avkomlingar av utvandrade svenskar; det gav snarast irritation mot USA, som tycktes ha rövat bort en massa svenskar och (i min miljö) en överlägsenhetskänsla mot emigranterna, för fattiga, kanske för odugliga, i varje fall för litet patriotiska för att stanna i det bästa av länder. En viss antiamerikanism, som det ännu finns spår av, såg i amerikanarna ett folk av nybyggare, "ett ungt folk" utan europeisk kultur och finesser; de visioner av "framstegslandet", som möter hos Tegnér eller Ibsen, hade jag ingen aning om, medan jag började avsmaka det intelligensaristokratiska Amerikaförakt, som vid denna tid odlades av Hamsun eller Per Hallström. Det enda tjusande och romantiska med Amerika var indianböckerna, som lästes under tiden åtta-tretton år och handlade om något i tid och rum oändligt avlägset.

Världskriget innebar en omkastning. Som ententevän såg jag plötsligt det unga och mäktiga Amerika som världens räddare, som ung radikal upptäckte jag att Amerika var världens äldsta demo-

krati. Men bilden av primitivitet, av naiv utopism förstärktes genom Woodrow Wilsons förkunnelse och misslyckande. Amerika tog farväl från Europa genom att vägra inträde i Nationernas förbund och var ånyo fjärran.

På mina första Amerikaresor 1921 och 1926 lärde jag mig så pass mycket om USA, att en del kvardröjande barnsligheter och fördomar utrensades. Men mitt intryck av amerikansk demokrati blev i mycket negativt. 1921 studerade jag folkomröstningsfrågan och det innebar genomgång av den litteratur, som framhävde fåtalsväldet, kapitalismakten, den politiska korruptionen – den muckraking och den radikala reformism, som låg bakom Theodore Roosevelts progressism och Wilsons "nya frihet". Då jag läste och skrev om detta, var den stora reformperioden slut och man tycktes belåtet återgå till det gamla; Hardings "back to normalcy" var parollen, de konservativa republikanerna triumferade, radikala tendenser förföljdes, fackföreningar förbjöds i regel av bolagen, skandaler belyste kapitalisternas och politikernas samspel; presidenten, stilig som en gammal gigolo, full av moraliska och gudliga floskler, var allmänt känd för sin okunnighet, sin supning (under försvar av förbudet) och sin passion för kortspel.

1926 var det ännu värre. Coolidge var mera ar-

tikulerad än Harding, och jag läste med nöje och ilska hans som sentenser formade dumheter. Om "Cal" och "Al" – Calvin Coolidge och hans rival Alfred Smith – skrev jag en artikelserie i Dagens Nyheter, som var starkt påverkad av Menckens vid denna tid fräscht blommande förakt för amerikansk politik. De mot regimen ursinnigt kritiska tidskrifterna – Menckens The American Mercury, The New Republic och The Nation – var min älskingsläsning, och jag prenumererade åtskilliga år framåt på dem alla. 1921 och än mer 1926 lärde jag också känna kritikerna i litteraturen: Sinclair Lewis, Lee Masters, Dos Passos, Hemingway, framför allt Dreiser, från politisk synpunkt den ojämförligt överlägsne.

Som otaliga andra europeiska liberaler och radikaler fick jag småningom under 1930-talet en annan syn på Amerika. Ett skäl var Franklin Roosevelts regim, som gav förhoppningar om en stor förnyelse, ett annat det nazistiska hotet, som återuppväckte tron på Amerika som räddare. Roosevelt blev president praktiskt taget samtidigt som Hitler blev kansler. Jag följde inte noga utvecklingen i Amerika, men fick särskilt genom de nyss nämnda tidskrifterna ett starkt intryck av krisens bekämpande genom okonventionella och långtgående unionella ingripanden – samtidigt med den svenska

regeringens kanske än mera medvetna och rationella åtgärder i samma riktning. Vad som hände i Tyskland kände jag bättre till, genom läsning och resor, och min avsky för nazismen förenades tidigt med skräck för att den genom propaganda och slutligen erövringar skulle ta makten i Europa. Amerika, där statsledaren med helt annan öppenhet och kraft fördömde nazismen än regeringscheferna i Europa vågade göra, blev för mig demokratiens skydd, inte främst genom sin utformning av folkstyrelsen utan genom sin ojämförliga makt.

Resan till USA på våren och sommaren 1939, ägnad mest åt allmän politisk läsning, blev på en gång en bekräftelse på förhoppningarna och en besvikelse. Den Rooseveltiska regimens framgångar och framåtanda blev mera konkreta för mig – äcklet och ironin från 1920-talet försvann. Men jag blev överraskad av den starka isolationismen, oviljan även bland de intellektuella och radikala att hjälpa Västeuropa en gång till, en ovilja som under 1930-talet underblåstes av en mot Amerikas inträde i första världskriget kritisk litteratur.

Mina stämningar under krigsåren var väl desamma som de flesta europeiska demokraters. Oro för att Amerika inte skulle komma med, glädje över den hjälp som gavs åt det ensamma England, förtröstan på det rättas seger, då Amerika äntligen

kom med, tvangs att komma med. Min artikel i Vecko-Journalen vid Roosevelts död i april 1944 slutade med orden:

”Av de båda stora demokratiska statsmännen har Churchill starkast personifierat den kämpande samtiden, motståndskraften och segerviljan hos de slagna eller hotade folken. Framtidshoppet, tron på en ny och bättre ordning, har främst bundits vid Roosevelt, delvis på grund av Amerikas makt och den förmåga av opartiskhet, som man tilltrott landet på andra sidan havet, delvis på grund av att Roosevelt med sin humanism och sin tillsynes lyckliga, starka och harmoniska personlighet framstått som den store medlaren och ledaren. Kanske aldrig tidigare har därför en enskild människas bortgång i så hög grad uppfattats som en förlust för mänskligheten.”

Blott ett år efter andra världskrigets slut framstod Amerika åter som räddaren ur faran, men nu var denna fara en annan variant av det totalitära hotet, kommunismen i stället för nazismen. Under min tid som chefredaktör i Dagens Nyheter blev denna övertygelse en drivkraft för min verksamhet. Den var klart utformad då jag hösten 1947 gjorde min första Amerikaresa efter kriget, den stärktes ge-

nom upplevelser och samtal under resan och var utgångspunkten för min Atlantpaktpropaganda med början på våren 1948.

Samtidigt fick jag på denna resa för första gången en konkret bild av rasfrågan, av vad som varit och ännu i mildrad form är Amerikas skam. Förtrycket och segregationen i Södern kände jag naturligtvis till förut – bland annat genom det av Myrdal ledda stora arbetet – men de blev realiteter för mig på ett annat sätt än tidigare, då jag talade med sydstatspolitiker och såg diskrimineringens vidrighet kring mig. I vad jag skrev om USA efter resan, i mycket präglat av sympati och optimism, ingick en serie artiklar i rasfrågan, som sannerligen inte var ursäktande eller förskönande. En glimt av hopp låg däri, att Roosevelts efterträdare Truman med större energi än någon tidigare president tog upp problemet från liberal synpunkt; den kommission för medborgerliga rättigheter, som Truman tillsatte, angav i sitt betänkande riktlinjer som i mycket blev bestämmande för lagstiftning och rättstillämpning.

I början och mitten av 1950-talet inträffade händelser som än en gång för mig och europeiska liberaler ändrade bilden av Amerika – i någon mån i positiv, övervägande i negativ riktning. Det positiva var framsteget i negerfrågan; jag minns de glada

timmarna av ledarskrivning efter högsta domstolens utslag om desegregation i skolorna på våren 1954. Men oron för en konservativ eller reaktionär svängning i amerikansk politik eggades av Eisenhowers valsegrar 1952 och 1956 – mot Stevenson, som kanske mer än någon annan presidentkandidat sedan Jefferson förenade passionerad reformvilja med intellektuell hållning och glans. Det värsta, det verkligt skrämmande, var McCarthyismen. Mera ingående studier av denna rörelse på uppdrag av Fund for the Republic (1954 och 1955) ökade min motvilja. McCarthys metoder var på en gång skickliga och brutala: misstänkliggörandet satt i system, antydningarna om förräderi eller "säkerhetsrisker" som aldrig kunde bevisas, användningen av ett senatsutskotts egendomligt stora befogenheter för att terrorisera ämbetsmän, militärer, politiker och enskilda utan varje officiell ställning. Det ohyggliga var att dessa metoder inte bara tolererades utan i vida kretsar uppskattades. Massmedia gav senatorn en väldig publicitet, delvis för att kunna bjuda på sensation men också därför att häxjakten var populär; opinionsundersökningar visade att McCarthy tidvis stöddes eller åtminstone vagt gillades av ett flertal. Antikommunismen syntes på väg att forma ett slags osynlig styrelse av totalitär typ. Många personer med ställning och in-

flytande stod kritiska, men vågade inte uttala sin mening, förrän övermodet och överdrifterna slutligen fällde McCarthy i senaten. Bland dem som inte framträdde, förrän det var ofarligt att framträda, var presidenten Eisenhower och de två följande presidenterna, John F. Kennedy och Lyndon Johnson. I dag, då jag läser om amerikanska dignitärer, erinrar jag mig deras hållning under de svåra åren: "den sade ifrån, den prisade McCarthy som nationens moraliska samvete, den undvek varje klart uttalande men uppträdde undfallande och var därför medskyldig".

Min uppfattning om McCarthyismen kom mig emellertid aldrig att tveka om den amerikanska alliansens värde för Västeuropa. Skälet var enkelt: den terror, som – under en kort tid – var ett hot i Amerika, var verklighet i de totalitära stater, som hotat eller hotade demokratierna. Att McCarthy skulle kunna varaktigt skada den amerikanska folkstyrelsen var uteslutet.

Mina reaktioner inför amerikansk politik under de närmast följande åren kan jag redovisa med några ord. Valet av Kennedy 1960 var ingen överraskning, men väl en källa till glädje; jag hade väntat en klarare seger och är – med stöd av några undersökningar – övertygad om att Kennedys katolska bekännelse kostade honom miljoner röster.

Cubakrisen, som jag upplevde i USA, framstod som Amerikas största seger i det kalla kriget. Att mordet på Kennedy skulle medföra en avsevärd ändring av Amerikas kurs fruktade jag inte – så vitt jag förstår var denna uppfattning riktig. Att Goldwater blev republikansk kandidat 1964 syntes mig efter läsning av hans tal vara en förnedring för Amerika; hans totala nederlag gjorde optimism möjlig.

Under mina resor i USA 1958 och 1962 var jag huvudsakligen sysselsatt med rasfrågan. Jag såg ännu – med orätt – denna fråga som främst en fråga om utvecklingen i Södern och besökte under båda resorna en rad centra i sydstaterna. 1958 blev huvudintrycket pessimistiskt; desegregationen i Södern gick sakta, de konservativa vita medborgarråden var mäktiga, de vita ledarna bedyrade sin vilja att göra motstånd till det yttersta. 1962 var en svängning till det bättre påtaglig i flera sydstater. Mina intryck och studier redogjorde jag för i Dagens Nyheter. Om lägets försämring i Nordens storstäder hade jag som sagt inte någon klar föreställning, även om jag sökte karaktärisera de svarta muselmanerna.

Då jag för bortåt femtio år sedan läste om 1890-talets och det tidiga 1900-talets reformrörelser i USA – publicister som Lincoln Steffens, Croly och Weyl, forskare som Charles Beard och Charles Merriam, mot regimen kritiska politiker som Theodore Roosevelt, Woodrow Wilson och La Follette, författare som Norris och Dreiser – fick jag en bild av två dominerande grupper, ömsevis samverkande och stridande. Den ena var politikerna, som åtminstone formellt var den styrande klassen, i stort sett lågt stående partimän i kommunala, statliga och unionella representationer, med några lysande undantag på guvernörsposter, i senaten, i unionens regering. Den andra gruppen var finansierarna, bolagsherrarna, som ofta betecknades som "den osynliga styrelsen". Kapitalisterna var i politiken frestare, onda andar, dolda dirigenter: de skaffade sig koncessioner och inflytande, de hindrade tillämpning av antitrustlagarna, de motsatte sig socialpolitik och slog ned fackföreningar; deras vapen mot politikerna – snarast svaga och odugliga – bestod av påtryckningar, hemliga ekonomiska förbindelser, lobbies i representationerna, som vred lagstiftningen till deras fördel, inte sällan direkta mutor.

I denna bild har mycket förändrats och försvunnit. Korruption i egentlig mening anses sällsynt, antitrustlagstiftningen fungerar utan att ha större betydelse, en rad radikala och demokratiska reformkrav från populismens, progressismens och vänsterdemokraternas tid är genomförda, fackföreningarna erkända och lagligt skyddade, socialpolitiken utbyggd av union och delstater. Steffens avslöjanden, Theodore Roosevelts och Wilsons ursinniga retorik har blivit omöjliga – de verkar förlegade. Och dock känner jag mig, då jag några månader på hösten 1967 läser allmänt om Amerika och upplever landet genom samtal och diskussioner (den mindre och mest tvivelaktiga delen av studierna), ständigt påmind om min ungdoms bild av Amerika. Jag skall söka förklara varför, under strävan att hålla de överdrifter, som följer med genren, inom rimliga gränser.

En idealtypisk, men såvitt jag kan se alltför tillspetsad skildring av senare tids amerikanska politik har givits i skarpsinniga arbeten av C. Wright Mills, framför allt "The Power Elite" (1956). Enligt Mills kännetecknas det nya Amerika av att de båda maktgrupper jag nyss nämnt smält samman; de har blivit en enda maktelit (Mills lägger till de militära cheferna, med något, men, tror jag, inte

tillräckligt fog). Direktörer och politiska ledare samverkar i bolagen likaväl som i regeringen – jag understryker orden "politiska ledare", ty enligt Mills har yrkespolitikerna i gemen fått en svagare ställning. "På samhällets topp har makteliten skapats genom gemenskapen i intresse mellan dem som behärskar de viktigaste produktionsmedlen och dem som behärskar de på senare tid förstärkta våldsmedlen; till detta har bidragit yrkespolitikernas nedgång och uppstigandet till direkt politisk ledning av de stora korporationernas chefer och de professionella krigsherrarna, samt frånvaron av en egentlig byråkrati med skicklighet och integritet, oberoende av ekonomiska intressen." Under ledning av denna elit – uttrycket är missvisande, ty "eliten" är visserligen tekniskt skicklig men inte framstående vare sig genom bildning eller moral – är Amerika på väg att bli ett "massamhälle", där medborgarna har rösträtt och politisk frihet men i praktiken styrs av ett fåtal som leder ekonomin, statsstyrelsen och massmedia. Som personifikation av den nya regimen begagnas ofta försvarsministern Charles Wilson, skyttlande mellan bilbolag och regering, odödlig genom sin paroll: "Vad som är bra för USA är bra för General Motors och vice versa."

Mills skrev sitt huvudverk under Eisenhowers

presidentur och detta förklarar de charmfulla eller stötande överdrifterna. Eisenhower blev president på grund av militär prestige, utan professionella politiska insatser och av allt att döma med ett minimum av politisk – eller över huvud icke-militär – kunskap, han omgav sig mer än någon annan president med direktörer, generaler och prestige-människor över huvud. Före honom hade alla presidenter sedan inbördeskrigets hjälte Grant haft politiska poster i stat eller union eller bådadera (om också Hoover blott varit regeringsmedlem). Efter Eisenhower har kommit Kennedy och Lyndon Johnson med karriärer i kongressen, och dessa presidenter har vida mer än Eisenhower valt rådgivare utanför vad Mills kallar makteliten; även om Dillon, McNamara och många andra är användbara för Mills klassificering.

Det bör betonas, att då den utmärkte historikern Arthur Schlesinger Jr i ett nyligen till svenska översatt arbete – "Hoppets politik" – skriver om Eisenhowertiden och i förordet jämför den med Kennedys presidentur, gör han sig skyldig till liknande överord. I anslutning till sin faders tvivelaktiga tes om växlande skeden i amerikansk politik framställer han Eisenhowers presidentur som en tid av konformism, stillastående, informationsmonopol, lättja och slapphet i storfinansens hägn,

medan på 1960-talet Amerika under Kennedy – åt vilken Schlesinger var rådgivare – blir föryngrat, vitalt, radikalt, handlingskraftigt, ja, till och med kvickhet, satir och intelligens blommar under Kennedys inspiration (sedan Lyndon Johnson blev president och Schlesinger återgick till professur synes den senares föreställning om 1960-talets glans ha reviderats).

Även om Mills med sannolikt medveten målarglädje schematiserat utvecklingen, är några drag i hans bild ostridigt riktiga, och själva tillspetsningen är fruktbar. Förhållandet mellan finansiärer och politiska ledare är inte oroligt och spänt som förr. Man kan inte tala om en fusion, men väl om en blandning av tolerans och samverkan. Det finns inga drag av antikapitalism i mångmiljonärerna Kennedys och Johnsons förkunnelse, det finns knappast några förbittrade bolagsförföljare bland vuxet folk i amerikansk politik. De socialistiska och kommunistiska partierna är nära nog utplånade som valorganisationer. Arbetarnas – liksom böndernas och fabrikörernas – fackorganisationer verkar effektivt för sina medlemmar och söker påverka enskilda val, men de företräder inte någon radikal och än mindre någon revolutionär strävan; några av dem har höga poster i den unionella förvaltningen och umgås, tycks det, utan friktion med

direktörerna – de båda grupperna är i förhållande till varandra, liksom enskilda medlemmar av samma grupp, konkurrenter men inte fiender. Utjämningsen är tydlig – och utjämningsen innebär minskad maktbalans och stegrad maktkoncentration.

Denna tendens till likriktning driver särskilt en del unga radikaler till en hållning, som Christopher Jenks i oktober beskrev i *The New Republic*: "ett totalt avståndstagande från den amerikanska livsstilen, som, säger de, väsentligen är formad av de stora organisationerna och innebär passivt beroende av en mängd fjärranverkande experter, byråkratier och ekonomiska företag." Man strider inte för Vietnam utan mot dagens Amerika.

De stora amerikanska partierna har i regel varit organisationer, mera inriktade på att vinna ett val och de med en valseger förbundna platserna och fördelarna än på att genomdriva en bestämd politik, de har varit kompromisspartier med ett minimum av idéer och fasta program. Undantag har funnits – inbördeskriget var till stor del en strid mellan partier, även om demokraterna i norr i huvudsak var lojala mot den republikanska unionsledningen, tävlan mellan partierna omkring 1900 var i mycket betingad av skilda åsikter om tullar och

penningpolitik, under 1930-talet representerade Franklin Roosevelts demokrater statsexpansion och socialreformism mot republikansk konservatism. För närvarande kan man fastslå partiernas anknytning till vissa syften och grupper: demokraterna har exempelvis, särskilt i Östern, starkare stöd bland arbetare och intellektuella, republikanerna bland affärsfolk och jordbrukare, men en mera generell ideologisk och social klyvning är inte skönjbar. De nya tankarna, det aktiva missnöjet har väsentligen representerats dels av minoritetspartier, som ibland kunnat inspirera och driva på masspartierna, populister, progressister, i någon mån socialister, dels av organisationer och påtryckningsgrupper utan partipolitisk utrustning, arbetarföreningar, föreningarna för och mot förbud, föreningar av etniska grupper, sammanslutningar för lösningen av bestämda problem, allmänt konservativa och radikala associationer.

Den "slutet på ideologi"-skola, som under senare år med representanter som Bell och Lipset framträtt i amerikansk statsvetenskap och sociologi, betonar inte främst det uppenbara faktum, att partierna inte är bärare av skilda åskådningar. Den framhäver framför allt, att sådana skilda åskådningar över huvud inte finns eller spelar en obetydlig roll. Visserligen är det möjligt att teckna

en överideologi – kristna tankar eller åtminstone uttryckssätt, demokrati, fri företagsamhet, socialreformism inom de gränser, som tron på individualismen och den ekonomiska friheten medger – men att konstatera existensen av en överideologi är detsamma som att fastställa frånvaron av skilda ideologier. Det centrala är att med någorlunda bestämda attityder och målsättningar verksamma riktningar har varit mer än vanligt svaga och oviktiga i senare amerikansk politik. Problemen tas upp, då de blir påträngande, stridslinjer formas för en batalj, men de sammansvetsade arméerna med mål att förändra helheten saknas.

Inom en begränsad ram kan man naturligtvis, som jag tidigare berört, observera undantag från regeln: den radikala högern och den radikala vänstern, det vita våldets försvarare och de moderata eller extrema reformivrarna i rasfrågan. Men kärnpunkten är att det stora flertalet, enskilda och organisationer, står främmande eller tämligen likgiltiga inför allt detta. Det är sammanslutningar av helt annan art som upptar deras liv och intresse: yrkesorganisationer, föreningar kring ett företag, ett universitet eller ett lokalt projekt, sportklubbar och de för varje grad av inkomst och status anpassade klubbarna av rotarians, "lejon", "älgar" och "röda män".

Denna stiltje kan, om man så vill, ses som demokratiens fulländning. Men vilken allmän åskådning man än har eller hur total bristen på allmän åskådning än är, synes det ostridigt att svåra och stora problem finns i dagens Amerika. Den i jämförelse med Västeuropa väldiga olikheten i inkomst och förmögenhet lär åtminstone glimtvis för många te sig som ett sådant problem. Mera pressande är problemet om den kvardröjande fattigdomen. I världens rikaste land fanns enligt den officiella, av Social Security Administration antagna definitionen på fattigdom (bland annat omfattande familjer på fyra personer varav två barn, med mindre än 3 300 dollar i årlig inkomst) år 1966 trettio miljoner fattiga, varav knappt tio miljoner negrer och drygt tjugo miljoner vita, och av dem mottog blott mellan en tredjedel och en fjärdedel socialunderstöd; i några vetenskapliga undersökningar anges ett avsevärt högre antal fattiga. Naturligtvis säger sig alla beklaga fattigdomen och vara ivriga att avhjälpa den – tanken att alla fattiga är lata, odugliga och förtjänta av sin lott tillhör ett äldre skede – men intet parti, ingen rörelse av betydelse är besatt av vilja att göra slut på detta; den bråkdel av befolkningen, det här gäller, är i huvudsak, utom storstädernas negrer, utspridd på så många områden, att dess röstetal inte är mycket att räkna med.

Överklassen inom överklassen, gardet inom den privata företagsamheten är kapitalisterna och framför allt de som förvaltar kapitalet och själva är eller blir rika: direktörerna. James Burnham förspådde i sitt för tjugo år sedan berömda arbete "Direktörernas revolution" en av företagsledarna uppburen och ledd diktatur i alla industristater. Dithän har det inte kommit men jämte politikerna är direktörerna i Amerika – och på en del andra håll – en i mycket härskande klass, en maktelit. Direktörsgruppen rekryterar sig själv, i huvudsak inom en begränsad grupp av kapitalister, direktörer och likställda; avancemang från springpojke eller kontorist till företagsledare, "den amerikanska drömmen", är ytterligt sällsynt. Praktiskt taget alla är vita, av manligt kön – kvinnorna (änkorna) äger en huvudpart av kapitalet men blir inte direktörer. Det stora flertalet är anglosaxare, medlemmar av något statusbetonat protestantiskt samfund (unitarier, episkopaler, kongregationalister), har gått vid fina universitet (såsom Harvard, Yale, Princeton, Stanford). Enligt en undersökning från 1962 hade 50 000 direktörer 25 000–50 000 dollar om året, 20 000 mellan 50 000 och 100 000 dollar, minst 400 mellan 100 000 och 500 000 dollar, jämte provisioner och andra bidrag, som ofta är större än lönen; enligt experter borde alla siffror nu höjas

med minst 20 procent. Konformismen är stor, kanske överdrivet skildrad i Whytes mera vetenskapliga "Organization Man" och i Packards mera populära arbeten: man uppträder på samma sätt, bor (efter rang) i samma förstäder, tillhör samma klubbar, spelar gärna ett parti kort men läser litet eller intet. Idéer i stil med de gamla kapitalisternas socialdarwinism är otidsenliga, men känslan av det egna värdet bevaras väl utan sådana agremanger.

Någon bred studie av de amerikanska politiker-
na i kommuner, stater och union finns såvitt jag vet inte. Men de uppgifter som ges i skilda arbeten tyder på en urvalsprocess, som på ett socialt och ekonomiskt lägre plan liknar direktörernas. Inom kongressen dominerar över- och medelklassyrken: omkring två tredjedelar är jurister, i regel advokater (mot en tiondels procent inom befolkningen); här-
till kommer affärsmän, mindre företagsledare, bönder, som snarare kunde kallas jordbruksdirektörer, och en del högre tjänstemän inom organisationer; inga kroppsarbetare, kontorstjänstemän eller vad vi skulle kalla medlemmar av socialgrupp 3. Från köns- och rassynpunkt, religiöst och utbildningsmässigt, överväger samma grupper som bland direktörerna, ehuru inte så starkt. Att bli vald är en dyr affär, 25 000–50 000 dollar enligt en sakkunnig, inte minst på grund av nödvändigheten att

köpa tid i radio och TV; Kennedys senatorskampanj 1952 beräknas ha kostat 240 000 dollar. Utgifterna bestrids till någon del av kandidaten själv, till en sannolikt större del av partiet, huvudsakligen av olika permanenta eller för själva valet bildade organisationer. Att vädja till olika samman slutningar och intressegrupper och att inte stöta någon riktning blir väsentligt för framgången. Då i de särskilda valkretsarna allmänna frågor är perifera – utom möjligen under åren för presidentval – är propagandan ofta ytterst personlig, och de grövsta beskyllningar överflödar; själv har jag följt val, då förtäckta anklagelser för korruption eller immoralitet stått i förgrunden, och detta är enligt olika undersökningar en vanlig sak. I Sverige säger ofta politikerna om sina motståndare saker som rimligt tolkade innebär att vederbörande är okunniga, enfaldiga och illasinnade, eller allt detta i för ening, men grovheten i den amerikanska agitationen har en helt annan dignitet ("för tre år sedan bodde mr X i en villa på fyra rum med ett badrum, nu har han elva rum och tre badrum, var har pengarna kommit från", "vilka förbindelser har mr Y haft med en kvasikommunistisk organisation").

Partiledningar i västeuropeisk mening finns inte i Amerika. Partierna består av otaliga kommunala och statliga organisationer, som träder i aktivitet

vid ett val, och som tillfälligt sluts samman till unionell aktion vid presidentvalen. Bland politiker-
na framträder några, som vinner rykte och vid-
sträckt popularitet, i regel som statsguvernörer (de
båda Roosevelt, Wilson, Alfred Smith, Steven-
son) eller som unionssenatorer (Kennedy, John-
son) och som på detta sätt i förening med syste-
matisk propaganda blir tänkbara som president-
kandidater; i samma kategori kommer i undantags-
fall opolitiska prestigefigurer, såsom under senare
tid främst Eisenhower. Just nu ser vi särskilt bland
republikanerna en rad aktörer göra framträdanden,
vilkas resultat bestämmer, om de skall våga en stor
kampanj vid primärvalen i vår och partikonventen
i sommar. De stora nomineringskonventen vart fjär-
de år blir till en del ett slags avslutande opinionsun-
dersökningar rörande kandidaternas popularitet,
till en del invecklade intriger och köpslående mel-
lan personer, delegationer och med mera bestämda
åsikter utrustade grupper; till de många roliga och
förskräckande skildringarna av hur det går till hör
Arthur Schlesingers anteckningar i biografien över
Kennedy. Presidentkandidaten, respektive presi-
denten, blir inte partiledare i västeuropeisk mening,
men väl partiets fana eller symbol; partiets idéer
kan han inte företräda, eftersom de inte finns, och
partiets position i aktuella sakfrågor behöver han

inte dela – hans roll är som kandidat att samla röster för partiet och att som vald vidmakthålla dess ställning bland de röstberättigade.

Vissa presidenter, ja, sedan 1933 alla utom Eisenhower, har dock utövat en tämligen stark ledning. Deras vapen är de formella befogenheterna, den väldiga publiciteten och, kan man säga, bristen på partiledning i mera egentlig mening. Hur det i praktiken går till, är knappast systematiskt belyst i något arbete, även om biografier och memoarer ger många upplysningar. Tal, som påverkar allmänheten och därmed politikerna, övertalningar vid sammanträden, älskvärdheter genom bjudningar och rekommendationer, gåvor och gengåvor, varvid ämbeten byts mot lagar och röster mot favörer. Den identitet mellan ledare och parti, som är självfallen i det parlamentariska systemet, uppnås nästan aldrig under det amerikanska maktfördelningssystemet. Jag har förut talat om maktkoncentration, men det var då fråga om en relativ sammanhållning och konformism inom en styrande grupp, en maktelit; denna koncentration garanterar inte en stabil ledning vid avgörandet av aktuella problem, än mindre en under en följd av år på bestämda mål inriktad politik.

En del företeelser i amerikanskt samhällsliv, som väcker kritiska reflexioner, har jag tillräckligt be-

rört i mina dagboksanteckningar. Så massmedia, närmast radio och TV, som möjliggör en livlig debatt men samtidigt är språkrör för den härskande överideologien, med Gud, det privata initiativet och Amerika som ofta utbytbara honnörsord. Så också de professionellt intellektuellas position: konkurrensen under ett system, som fostrar en vilja att vara till lags, att väl gå ihop med andra, att inte alltför mycket avvika och opponera.

*

Min jämförelse mellan Amerika förr och nu, eller rättare min bild av Amerika förr och nu, utgår naturligtvis från västeuropeiska, närmast svenska förhållanden, mina föreställningar om dessa förhållanden. Vad jag uppfattar som svagheter i Amerika, främst föreningen av en betydande rikriktning med bristande förmåga till aktivitet i inrikespolitiskt brännande frågor, måste ses mot bakgrunden av problemens svårighet och den komplicerade fördelningen av funktioner mellan kommuner, stater och union, mellan – för att bruka de gamla orden – verkställande, lagstiftande och dömande organ. De centrala principerna i folkstyrelsen, politiska rättigheter för alla, likhet inför lagen, frihet i tal, skrift och organisationsbildning, synes mig vara

mera vidsträckt tillämpade och fastare garanterade än någonsin förr. Den i dessa dagar ständigt med hetta förda debatten kring Vietnam är det bästa beviset för hur stor friheten är och hur allmänt den respekteras. Klyftan mellan denna demokrati och de totalitära regimernas genomförda tvångsvälde har aldrig varit mera uppenbar.

INNEHÅLL

FÖRORD	5
DAGBOK	7
M/S Queen Elizabeth	9
New York	40
Urbana	47
Albuquerque	114
San Francisco	119
Orange	124
Washington	126
New York	133
M/S Bremen	148
SYNPUNKTER OCH KOMMENTARER	153
Höger- och vänsterradikaler	155
Rasfrågan: framsteget och krisen	169
Problemet Vietnam	185
Perspektiv på USA sedan femtio år	193

80r #30645

pol. rep.

MITT LIV I—IV

Ungdomsåren

1961 Hft 28: 75, inb 34: 75

Mellan trettio och femtio

1962 Hft 34: —, inb 41: —

Tidningen 1946—1952

1963 Hft 34: —, inb 41: —

Tio år 1953—1963

1964 Hft 34: —, inb 41: —

»Det står redan klart att det fullbordade verket skall räknas till klassikerna inom vår memoarlitteratur.»

Magnus von Platen i Bonniers Litterära Magasin

»Ett storverk har förts i hamn — med stilenlig impulsivitet, med kraft och bredd har Herbert Tingsten fullbordat sina minnen.»

Stig Ahlgren i Veckojournalen

NÄR CHURCHILL GREP MAKTEN

och andra essayer

1966 Hft 37: —, inb 43: —

»Vi möter här Tingsten när han är som bäst: med skärpa och klarhet i tanken, en slagkraft och glans i formuleringen och en intensitet i intresset för uppgiften, som har få motstycken i svensk essayistik.»

Georg Andréén i Statsvetenskaplig Tidskrift

FRÅN IDÉER TILL IDYLL

Den lyckliga demokratien

1966 Hft 30: —, inb 36: —

»Bland svenska politiska verk är nog *Från idéer till idyll* det mest centrala som getts ut på många år, därför att den river tag i grundproblemen.»

Per Ahlmark i Expressen

STRID KRING IDYLLEN

1966 Hft 10: —

»En skicklig plädering, präglad av gott polemiskt humor.»

Ove Sandell i Arbetet

Herbert Tingsten

DAGBOK FRÅN AMERIKA

Från september till november förra hösten vistades Herbert Tingsten i USA på inbjudan av Illinois statsuniversitet för att hålla föreläsningar. Därifrån fortsatte han till New Mexico och Californien, till Washington och New York. Det var elfte gången han besökte USA som han alltsedan 1921 genomkorsat i vetenskapliga eller journalistiska syften.

Denna gång förde han dagbok under resan. Det är dessa anteckningar som fyller större delen av hans nya bok, följda av reflexioner och kommentarer i ett antal essayistiskt utformade kapitel. De speglar förhållanden och stämningar som utgör bakgrund och grobädd för vad som sannolikt kommer att framstå som ett av de viktigaste avsnitten av modern amerikansk historia — och därmed också världens historia —, presidentvalsåret 1968.

Herbert Tingsten är en av de bästa kännare av amerikanska förhållanden som vi har i Sverige. Till skillnad från många andra som tagit till orda i dagens hetsiga Amerikadebatt, kan han framträda som expert, med solitt historiskt vetande och vid överblick över sociala och politiska terränger; han kan också ge det briljanta slutkapitlet den talande rubriken »Perspektiv på USA sedan femtio år».

Det är ännu en starkt personlig bok som Herbert Tingsten skrivit. Han ser den som ett försök att ge en bild — i många hänseenden starkt kritisk men alltid objektiv — av de miljöer, situationer och problem som mötte honom under hans resa, men också som »ett nytt sätt att bidra till den självbiografiska verksamhet som sedan jag pensionerades i början av 1960 blivit en av mina främsta förströelser». Som alltid skriver han fritt ur hjärtat. I samband med en intervju som han gav TV-korrespondenten Arne Thorén gör han en pregnant sammanfattning:

»Vad jag ville ha fram denna gång var att USA idag, likaväl som för femton år sedan, är ett land med fri och öppen debatt och ständig självvrannsakning, medan likriktningen och undertryckningen av det fria ordet är total i kommunistdiktaturena, och att endast Amerika genom sin makt kan vara ett värn mot de totalitära regimerna. Jag betonade att jag inte älskar Amerika — här finns alltför mycket som stöter mig.»

Omslag av Karl-Erik Forsberg

Pris hft 24:50, inb 31:—
[67550]

NORSTEDTS